

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Zihin Felsefesi

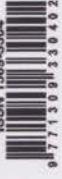
"Gerçeklik, insan zihninden başka bir yerde varolamaz."

George Orwell, 1984.

düşünbil

ÖZGÜRLÜK, DÜŞÜNMEKTİR

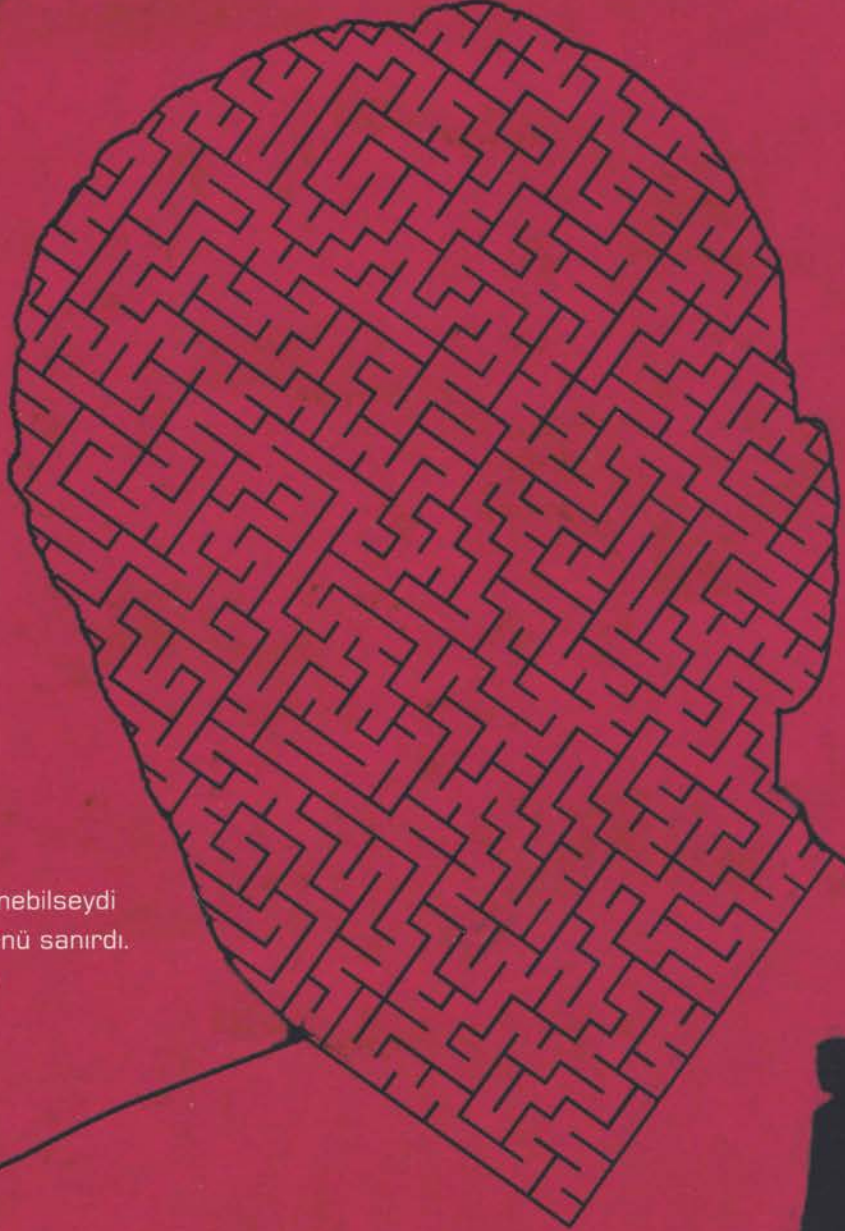
AĞUSTOS 2018 | YIL 12 | KKTC FİYATI 17 TL | FİYATI 15 TL

70

Havaya atılan bir taş düşünebilseydi
kendi isteğiyle yere düştüğünü sanırdı.

Baruch Spinoza

V. FELSEFE KAMPI

10-13 AĞUSTOS 2018 - KARABURUN

FELSEFE | 2018 AKADEMİSİ

BİLİM VE DOĞA FELSEFESİ AÇISINDAN **MODERN FELSEFE I**

Bacon'dan başlayıp, Descartes, Spinoza, Leibniz, Hobbes, Locke, Berkeley ve Hume'a kadar olan dönemin işleneceği seminerlerin detaylarına www.dusunbilakademi.com adresinden ulaşabilir ve kayıt yapabilirsiniz.

düşünbil

AYLIK FELSEFE DERGİSİ

YIL 12 / SAYI 70 / AĞUSTOS 2018

İmtiyaz Sahibi

Düşünbil Yayıncılık Eğt. Rek. Org. Mat. Gıda İnş. İth.
İhr. San. ve Tic. Ltd. Şti. adına Olcay Yılmaz

**Sorumlu Yazı İşleri ve
Genel Yayın Yönetmeni**
Olcay Yılmaz

Yayın Editörü
Hamza Celaledin Okumuş

Yayın Koordinatörü
Cemre Yılmaz

Çeviri Editörü
Gözlem Küçük

Görsel Yönetmen
Olcay Yılmaz

Düzeltili
Hamza Celaledin Okumuş

Reklam ve Halkla İlişkiler
info@dusunbil.com
www.dusunbil.com/reklam

Üyelik Koşulları
Yıllık (12 Sayı) Abonelik: 200 TL
Yıllık Yurt-dışı Abonelik: 100 €
Kütüphanelere, Kurum ve Kuruluşlara
Yıllık Üyelik: 300 TL

Abonelik ve Dergi Satış: www.dusunbilkitap.com
Web: www.dusunbil.com
E-posta: bilgi@dusunbil.com

ISSN: 1309-3304
Yaygın Süreli Yayın

Yönetim Adresi: Remzi Oğuz Arık Mah. Büklüm Sok.
No: 47/3 ÇANKAYA / ANKARA
Telefon: (12.00-17.00 arası): 0(312)926 72 60

Baskı: Desen Ofset
Birlik Mh. 448. Cd. 476. Sk. No:2
Çankaya, Ankara
Telefon: 0 (312) 4964343

Basım Tarihi: 27 Temmuz 2018
Baskı Adedi: 11.500
Dağıtım: TDP Dağıtım

Makalelerde dile getirilen düşüncelerden ve kaynakların doğruluğundan yazarlar sorumludur. Düşünbil'de yayınlanan yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın internet dahil herhangi bir yayıncı organında yayımlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

Felsefe İçin Çabalamak

Uzun yıllardır sürdürdüğümüz çalışmalarıyla toplumun tüm kesimlerini, felsefeyi bir araç olmaktan ziyade, başlı başına bir amaç olarak görmeye davet ediyor ve bunun için çabalıyoruz. Artık her ay çıkan Düşünbil Dergisi bu arı niyetin en açık ifadesi olarak sizden de çok büyük bir teveccüh ve ilgi görüyor. Bunun dışında ise, psikanalitik kuramı önceleyen ve psikanalitik kuramın toplumdaki karşılığını arayan Libido Dergisi, insanları tartışmaya, konuşmaya ve bir arada bulunmaya davet eden seminerler, sempozyumlar, konferanslar, paneller ve bu ay beşincisi düzenlenecek olan **Felsefe Kampı** bu çabalardan yalnızca birkaçı. Siz değerli okur ve takipçiler için tüm bu çabaların kıymetli olduğunun bilincinde olarak yola devam ediyoruz. Siz de eminim bilindesinizdir ki; yaptığımız iş asla sizden bağımsız ve sizin dışınızdaki bir üretimevinden peydah oluyor değildir. Hep birlikte, çok daha iyi işlere imza atacağız. Bu yüzden de her alanda ve her anlamda dayanışmanızı beklemekteyiz.

Zihin Felsefesi

Bu sayımızı geçen yüzyılın en popüler felsefe disiplinlerinden birisi ve içinde bulunduğumuz yüzyılın felsefi eğilimlerine de yön verecek olan Zihin Felsefesi'ne ayırdık. Bilhassa yirminci yüzyılla birlikte "bilinç" ve "zihin" kavramları felsefenin temel kavramları olmaya aday görünüyor. Aslında Zihin Felsefesi'nin felsefi macerası öyle çok da yeni sayılmaz. Neredeyse Antik Grek'ten bu yana ve bilhassa da Descartes'tan beri "zihin" ve "bilinç" kavramları her zaman tartışmaya açık olmuştur. Tartışmalı olmasının yanında oldukça da keyifli bir disiplin olan Zihin Felsefesi'ni bu sayımızda detaylıca inceledik. Yazılar, oldukça geniş bir perspektifte "zihin" ve "bilinç" kavramlarını masaya yatırırken, bu "zor problem" in temel soruları da böylece açığa çıkmış oldu. Umuyoruz ki bu sayı ile, hem keyifli bir zihinsel yolculuğa çıkacak, hem de bilincin zorlu kapılarını birer birer aralamaya başlayacaksınız.

Keyifli okumalar...

Hamza Celaledin

/dusunbildergisi

@dusunbildergisi

@dusunbildergisi

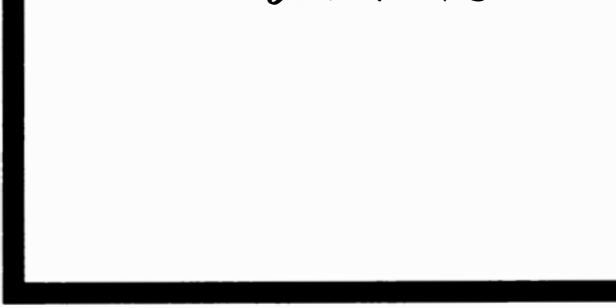

/dusunbildergisi

“Kısacası şeylerden başka bir şey yoktur: bu şeyler birbirleriyle ilişkiye girer ve böylece bilinç denilen belirli bir derleme oluştururlar. İmge de başka şeylerle belirli bir tür ilişki sürdüren şeyden başkaca değildir.”

Jean-Paul Sartre

Sartre, Jean-Paul; *İmgelem*; Çeviren: Alp Tümertekin; İthaki; Mart 2017; ss.19.

Jean-Paul

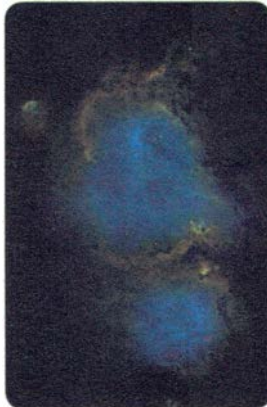
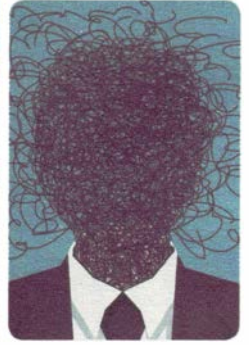
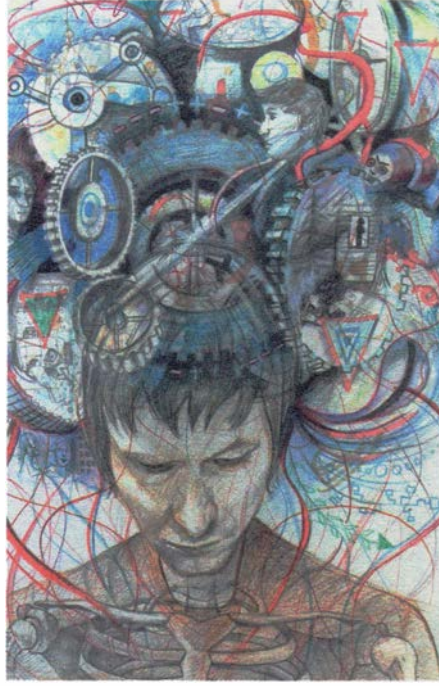
by Alltagsopfer

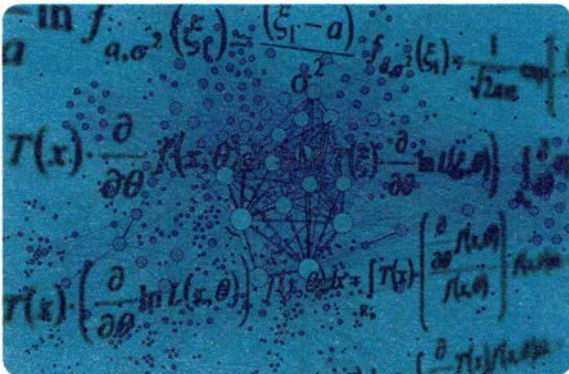

Sartre

KAPAK

- 06** Madde ve Bilinç Arasındaki Gölge:
Düalizm ve İmgelem
Ö. Faruk Kırmacı
- 09** Doğanın Bilinci Yaratması ve
Beyinlerimizin Zihinlere Evrilmesi
Steven Poole
Çeviren: Cihan Tunca
- 12** "Bilinç Nedir? Sorusu
Ayhan Derekö
- 15** İnsan Zihninin Ardındaki Şey
Bilinç Olmayabilir
David A. Oakley & Peter Halligan
Çeviren: Cavit Karakuzu
- 17** Bilincin Tuhaf Nesnesi
Halit Payza
- 22** Bilinç Nasıl İşler?
Michael S. Gazzaniga
Çeviren: Göksu Nur Kayacılar
- 26** Kolektif Bilinç Üzerine Bir Sorgu:
Ortak Eylemin Temel Motivasyonu
Nedir?
Nilsu Yiğitoğlu
- 29** Saffet Murat Tura'yla Söyleşi:
Zor Problem: Bilinç
Söyleşi: Meryem Koç

- 33** Zihin Felsefesinin Temel Sorunu:
Zihin ve Beden Tartışması
Ece Saraçoğlu
- 36** Çince Odası Argümanının Üç Öncülü
Üzerinden Bilincin Doğası Hakkında
Bir Deneme
Ali Onur Şahinoğlu
- 39** Biling: Alaaddin'in Lambası'ndan
Cinin Nasıl Çıktığı Sorusu Kadar
Akıl Almaz mı?
Figen Güntürk
- 42** Zamanın Ontolojisine Aşkınsal
Bir Yolculuk: Kant'ın Uzay-Zaman
Felsefesi
Eylül Deniz Yaşar
- 47** Modernlik Ekseninde Kitsch
ve Statü İlişkisi
Ersin Berk
- 51** Felsefe Önemlidir
Yvonne Sherat
Çeviren: Ayça Sofu
- 54** Descartes'ın Cümlesindeki Gizli Özne
Kaan Onur Kaftanoğlu
- 58** Uyandırma Dersleri -IV-
Kriptoloji: Küresel Kapitalizmin
Matematiksel Şifreleri
Muhammet Akyıldız

René Descartes (1596-1650), 1637'de *Yöntem Üzerine Konuşmalar* isimli eserinde, bilimsel gerçekliğe ulaşmanın püf noktasını sistematik bir şekilde ele alıyordu. Descartes'a göre, ilgili alanda yeterli donanım ve bilgi birikimine sahip olunduğu göz önünde bulundurulduğunda, yapılması gereken sadece ve sadece iyi akıl yürütmeyi becerebilmektir. Ayrıca kitabın hatırı sayılır bir kısmını işgal eden ek bölümünde Descartes, cebirle geometriyi birleştirerek analitik geometrinin doğmasına öncülük etmişti. Aynı zamanda Descartes döneminin en çarpıcı fizikçilerinden birisi olarak kabul ediliyordu. Özellikle, doğayı nicelik farklılaşmasından kaynaklı bir nedensellik anlayışı içerisinde kabul eden ve mekanik felsefe olarak bilinen fikir sisteminin hararetli bir savunucusuydu.

Tüm bu bilimsel uğraşı dalları Descartes'ın zihinsel yapısını geliştirip şekillendirmekle kalmamış, ileride şeylere karşı ele aldığı farklı bakış açısından (yani soyut kavramları ele alan matematiksel ve somut kavramları ele alan fiziksel görüşten) doğacak felsefe anlayışına da zemin hazırlamıştır. Bunu Descartes'ın temel felsefi görüşünde görmek mümkündür zira ona göre türler, madde ve ruhtan (buraya fizik-metafizik, maddî-manevî, madde-bilinç vb. kavramlar da eklenebilir) meydana gelmiştir; gerçeklik bu iki tözün varlığıyla sağlanır. Birincil töz olarak ele alınan maddedir ve bu töz türünün temel özelliği fizik-

sel bir olgu olmasıdır. Herkes tarafından eşit ölçüde varlığından emin olunan ve farklılık göstermeyen bir şeydir; duyularla algılanabilen, bölünebilen, ağırlığı olan ve her durumda uzunluğu, genişliği ve yüksekliği olan ve uzayda yer kaplayan nesnedir. Descartes'a göre ikincil töz metafiziksel bir şeydir, gerçekliğin diğer boyutu olan bu şey, fizik yasalarının katı ve değişmez mekaniksel düzeneginden tamamen farklıdır ve bunun için de ona dair terimlerle açıklanamaz; bu töz bilinçtir. İnsanın bilinçli aklı, maddesel tözün tam zıttıdır. Herhangi bir yer kaplamaz, uzamsal bir boyutu ve konumu yoktur. Descartes'a göre bilincin töz olarak en önemli özelliği düşünme etkinliği olmasıdır.

Descartes'ın ortaya koyduğu bu iki töze örnek olarak "ben" kavramını ele alacak olursak şayet, maddesel töz olarak varolan ben, duyu organlarımızla algılanan özelliklerimizdir; saçımız, boyumuz, kilomuz gibi özellikler kabaca ben olarak tanımlanan şeyi meydana getirir. Yani kısacası maddesel töz olarak ben, vücut dediğimiz et ve kas yığınının başka bir şey değildir. Öte yandan bilinçsel töz olarak varolan ben, Descartes'a göre gerçek ben olarak görülür. Buna göre bilinçte varolan ben, maddesel tözle açığa çıkan bedenim değil, tam aksine, uzayda herhangi bir boyuta sahip olmayan ama düşünen bir tözdür; maddî bedenimden tamamen ayrı, yekpare bir zihinsel formdur. Bilinçsel tözümün fiziksel olmayan

durumu da maddî töz gibi zihnimde hâsıl olan bir takım arzu ve kararları da tıpkı bedenimin belli amaçlar içerisinde ve sebep-sonuç ilişkisine bağlı olarak davranmasına neden olur. Bilindiği üzere bu görüş Descartes'in kartezyen düalizmi olarak bilinmektedir.

Düalizm; herhangi bir alanda birbirine indirgenemeyen iki karşıt ilkenin ileri sürülmesi olarak tanımlanabilir. Düalizm, günümüzün felsefe ve bilim topluluğunda en fazla tutulan görüş olmamasına rağmen, genel olarak toplumda en yaygın olan zihin kuramıdır, dünyadaki rağbet gören dinlere derinlemesine kök salmıştır ve Batı tarihinin büyük kısmı boyunca hâkim zihin kuramı olmuştur (1). Kökeni antik çağların kadim bilgeliğine kadar uzanır (ilk düalist Anaksagoras'tır). Düalistlerin böyle bir ayırım yapmasının temel nedeni olarak Tanrı-insan ilişkisinin dinsel inançlar çerçevesinde ele alındığını söylemek mümkündür. Büyük dinlerin her biri, evrenin nedeni ve amacı ve insanın evrendeki yeri hakkında kendine özgü birer kuramdır ve birçok din, ölümsüz ruh kavrayışını, diğer bir deyişle bir tür töz düalizmini işlemektedir (2). Diğer yandan zihin okuma, geleceği görme gibi parapsikolojik fenomenler de düalizmi desteklemek için ileri sürülür. "Bu fenomenler gerçekse, düalistin zihne atfettiği fizik-üstü doğayı iyi bir biçimde yansıtmaları gerekir. Bunlar sözde zihinsel fenomenlerdir, üstelik gerçekten de fiziksel açıklamanın daima ötesinde olacaklarsa en azından bazı zihinsel fenomenlerin fiziksel olmayan, indirgenemez fenomenler olması gerekir" (3). Bu önermeler düalizmin tamamen mantık dışı, metafiziksel bir yol izlediğini sanmamıza sebebiyet verebilir fakat bunun tamamen böyle olmadığı da aşikârdır; zira düalistlerin neredeyse tamamı idealisttir, maddesel tözün karşısında ruhsal yapıya bağlı olarak gelişen birtakım tözleri (ki burada değindiğimiz zihin/bilinç gibi) ortaya koyarlar. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Descartes'in metafiziksel anlayışı salt fiziksellikten yoksundur fakat tamamen ayrı değildir. Fiziksel olarak açıklanamayan ancak fiziksel olayların anlaşılabilen sonuçları Descartes tarafından metafiziksel olarak değerlendirilmiştir, tıpkı bilinç kavramına yaklaşımı gibi.

Zihin felsefesinin ele aldığı konuların büyük çoğunluğu Descartes'in düalist yaklaşımı ile yakından ilintilidir çünkü temelinde, zihinsel durum ve süreçler tamamen fiziksel bir sisteme bağlı değildir, aslında fiziksel doğayla ilişki içindeki metafizik bir doğaya sahip ayrı görüngülerden oluşur. Descartes'a göre, zihinsel durumların varoluştaki benliksel apaçıklığı bilinçli olma durumunun asıl özünü oluşturur ve bu öz fiziksel açıklamanın ötesindedir. Dillere

pelesenk olan o meşhur "Düşünüyorum, öyleyse varım" ile Descartes'in dile getirmek istediği düalist yaklaşımının savunduğu bir mottodur adeta. Bilinçsel nitelikler maddenin formlar birlikteliğinin birleşimi yoluyla evrimsel olarak ortaya çıkmıştır. İnsan davranışının kaynağı, yapı itibarıyla, kökenleri bakımından tamamen fizikseldir. Nitekim beynin bilinçsel niteliği, genel olarak etki tepki çatışmasının bütününe yayılmış ve algılar buna göre şekillenmiştir. Böylelikle beyinde fiziksel formları ile bir şey oldukları kavranır ve niteliksel olarak bilinç ile sistematik bir etkileşim içinde olur. Descartes'a göre, bilincin etkilerini bedene ileten çok ince bir maddî töz vardır, bu "hayvan ruhları" olarak nitelendirdiği imgeden başkası değildir.

Bilim ve Sanat Ana Terimleri Sözlüğü'ne göre ise imge tanımı şöyledir: Bir nesneyi doğrudan doğruya yeniden tanıtmaya yarayacak bir biçimde göz önüne seren şey, duyu organlarıyla algılanmış olan bir şeyin somut ya da düşünsel kopyası. İmge kavramının tarihçesi bir hayli eskiye dayanır. Platon'a göre imge, gerçekliğin yansımasıdır; Demokritos'ta ise maddesel bir şey olarak karşımıza çıkar; Descartes'a göre ise çevremizdeki nesneler tarafından meydana gelen, duyumsama ile zihinde izler bırakan görünümdür. Bir başka Fransız filozof Sartre, Descartes'ın imge görüşünü şu şekilde açıklar: "İmge, bedensel bir şeydir, dış bedenlerin sinirler ve duyarlar aracılığıyla kendi bedenimiz üstündeki eyleminin ürünüdür. Maddeyle bilinç birbirlerini dışladıklarından, beynin herhangi bir bölümünde maddi olarak resmedildiği için bilinç tarafından canlandırılmış olmaz. Dış nesneler gibi bir nesnedir o da. Dışsallığın sınırını tam olarak" (4). Buradan şu çıkarımı yapmamız mümkündür; insan bilinci, etrafındaki nesnelerin yansımasından oluşan bir imgesel aynadır. İmge duyumdan kaynaklanır.

Duyu organlarımız ile algılanan veriler, beynimiz tarafından toplanır ve bilinç sayesinde bir seçmeye uğrar ve burada puslu bir görüntü oluşturur. Herhangi bir nesnenin, duyu organlarımızdaki uyarımı ortadan kalktığında, arta kalan duyumsal lekelerin zihnimizde bıraktığı izlerdir imgeler. "İmgelem ya da imgenin bilgisi anlıktan kaynaklanır; anlığımız, beynimizde üreyen maddi izlenime uygulandığında, bize bir imge bilinci sağlar. Söz konusu bilinç, taşıdığı maddi gerçeklik kimliğine rağmen, bilincimizin karşısına tanımamız gereken yeni bir nesne olarak çıkmaz zaten: böyle bir şey, bilinç ile nesne arasında ilişki kurma olanağını ortadan kaldıracaktır. İmge bilinci, ruhun eylemlerini teşvik edebilmek gibi son derece tuhaf bir özelliğe sahiptir; dış nesnelerin neden olduğu beyin hareketleri, kendi kendilerine

benzeyişlere yer vermeseler bile, ruhta düşünceler uyandırır; düşünceler hareketlerden kaynaklanmaz, insanda doğuştan vardır; ancak, hareketler vesilesiyle bilinçte ortaya çıkarlar” (5).

İmgeler, bilinçte varolan bir düşünsel öge değildir çünkü imge Descartes’a göre bir görünüştür, insan olmanın bilinçsel bir tözüdür; duyumdan ayırt edilemez. Hâlbuki düşüncüyü duyumdan ayırt etmek imgeye nazaran daha kolaydır zira bir nesnenin özelliğini bilme eylemi düşünselken işbu nesneyi duyumsama ve ona dair bir şeyleri bilinçli kılma eylemi imgeseldir. Ve bu süreçte nesneye karşı her şeyi (elbette ki birtakım yüzeysel veya yapısal özelliklerini) bilmek düşünme eylemi içerisinde sınırlıdır, onun ne olduğunu bildiğinizde düşünme son bulur. Ama imgede böyle bir şey söz konusu değildir zira duyumsal farkındalık hiçbir zaman sabit ve sınırlı değildir, sürekli bir değişkenlik söz konusudur ve bilinç de bunun neticesinde akarsu misali peşi sıra gelen imgelerin sonsuz anaforunda varlık bulur. “Öyleyse, imge ile düşünce arasında, neredeyse katıksız matematiksel türden bir fark olarak ele alınabilecek bir fark var: imge, sonsuzluğun ışık geçirmezliğine, düşünce ise sonlu ve çözümlenebilen niceliğin açık seçikliğine sahip” (6).

Sonuç olarak Descartes’a göre madde ve bilinç arasındaki süreç şöyle ilerler: Etrafımızdaki herhangi bir şeye karşı duyu organlarımızca hissedilen şeyler ile bir bilgi yığını varolur, bu bilgi yığını algılarımızla tanımlanarak beynimizde en doğru şekilde elemeye

tabi tutulur ve sonucunda posası atılan bilgidan arta kalan beyin tarafından bilgi olarak kodlanır. Eğer kodlama sürecinde beynimiz bu nesneye karşı toplanılan bilgi dışında farklı bir anlam ve duyumsama gerçekleştirirse burada imgeler devreye girer ve beyin ötesi (ama yine de beyinden ayrı olmayan) bir yerde çağrışımlar ambarı oluşturur. Böylece bilinç açığa çıkar. “Kısacası şeylerden başka bir şey yoktur: bu şeyler birbirleriyle ilişkiye girer ve böylece bilinç denilen belirli bir derleme oluştururlar. İmge de başka şeylerle belirli bir tür ilişki sürdüren şeyden başkaca değildir” (7).

Dipnotlar

- (1) M. Churchland, Paul; *Madde ve Bilinç*; Çeviren: Berkay Ersöz; ALFA yayınları; Ocak 2012; s.12.
- (2) M. Churchland, Paul; *a.g.e*; s.21.
- (3) M. Churchland, Paul; *a.g.e*; s.23.
- (4) Sartre, Jean-Paul; *İmgelem*; Çeviren: Alp Tümertekin; İthaki; Mart 2017; s.11.
- (5) Sartre, Jean-Paul; *a.g.e*; s.11.
- (6) Sartre, Jean-Paul; *a.g.e*; s.14.
- (7) Sartre, Jean-Paul; *a.g.e*; s.19.

Kaynaklar

- M. CHURCHLAND, Paul; *Madde ve Bilinç*; Çeviren: Berkay Ersöz; Alfa Yayınları; Ocak 2012.
- DESCARTES, René; *Meditasyonlar*; Çeviren: Engin Sunar; Say Yayınları; Mart 2018.
- DESCARTES, René; *Ruhun Tutkuları*; Çeviren: Murat Erşen; Say Yayınları; Ekim 2016.
- SARTRE, Jean-Paul; *İmgelem*; Çeviren: Alp Tümertekin; İthaki; Mart 2017.

YAZAR

Ö. Faruk Kırmacı

1993 Erzurum doğumlu. Araştırma alanları teorik fizik ve kozmoloji üzerinedir. Bilim felsefesi ve varoluşçu felsefe ilgisini çekmektedir. Bilim ve Ütopya ve Evrim Ağacı'nın yanı sıra çeşitli dergi ve sanal ortamlarda makaleleri yayımlanmıştır. Başta bilimkurgu ve popüler bilim kitapları olmak üzere polisiye ve korku romanlarından hoşlanır. Boş vakitlerinde satranç oynamaktan ve Türk Kahvesi eşliğinde pipo içmekten büyük zevk alır.

DOĞANIN BİLİNCİ YARATMASI VE BEYİNLERİMİZİN ZİHİNLERE EVRİLMESİ

STEVEN POOLE

ÇEVİREN: CİHAN TUNCA

Yeni kitabının (*From Bacteria to Bach and Back*) önsözünde, filozof Daniel Dennett, okumak üzere olduğumuz şeyin; “zihinlerimizin nasıl ortaya çıktığına dair, bugüne kadar ileri sürülmüş en iyi bilimsel teorinin omurgası, taslağı” olduğunu gururla dile getirmektedir. Okuyucu kitabın sonuna geldiğinde, bunun bir taslaktan ziyade bir karalama olduğuna veya en azından insan bilincinin kökenine dair bir sonuç ortaya koymadığına kanaat getirebilir. Ancak bu yine de bilgiye, evrime, mühendisliğe ve tasarıma dair muhteşem bir kitaptır. Bu kitap sinirbilimden yuvacı kuşlara, hesaplama teorilerinden caza kadar çok geniş bir yelpazedeki konuları içinde barındırmaktadır ve her bir sayfasında sizi büyüleyecek bir şeyler bulmanız mümkündür.

“Tasarım” terimi biyolojide kötü bir üne sahiptir. Çünkü doğanın tasarımında bir zekâ, akıl olduğuna dair teoriler geliştiren yaratılışçılarca da sıklıkla kullanılmaktadır. Doğa, geniş zaman aralıklarında, rastgele aşınma ve yığılma süreçleri boyunca, aptalca bir uğraşla olağanüstü yapılar inşa eden, Richard Dawkins’in deyimiyle, kör bir saatçidir. Gene de, Dennett, evrim sürecinde tasarımın sorgulanmasının bir tabu olmaması gerektiğini zarifçe savunmaktadır. Çünkü biyoloji tersine mühendisliktir ve bazı olguların ve/veya yapıların ne için var olduğunun sorgulanması bu olguların ve/veya yapıların nasıl ortaya çıkmış olabileceklerini anlamak için mükemmel bir yoldur.

Doğaya baktığımızda gördüğümüz şey, tasarımcısız bir tasarımdır. Dennett’in “idraktan yoksun bir yetenek” olarak adlandırdığı bu durumu birçok doğal olguda gözlemleyebiliriz. Örneğin, evrim, bülülleri anlamaz ancak onları ortaya çıkaran da gene evrimin ta kendisidir; aynı şekilde, bağışıklık sistemimiz de hastalıkları anlamaz. Beyaz karıncalar yuvalarını inşa ederken herhangi bir inşa planı kullanmazlar ancak sonuçta son derece karmaşık bir yapı ortaya koyarlar. Örneğin, Dennett’in da değindiği, Gaudi’nin kilisesinin bir örneğini andıran Sagrada Familyası... Genel olarak evrim ve onun yaşayan ürünleri baştan ayağa “idraksız yetenek” ve “akılsız tasarım ‘rastgele oluşum’” örnekleri ile doludur.

Bu noktada iki temel soru karşımıza çıkmaktadır. Her şeyden önce, akılsız tasarım böylesine etkileyici ürünler ortaya koyarken niçin insanlığın sahip olduğu akıllı tasarım sadece robotik arabalar ve kitaplarla karşımıza çıkıyor? Ve evrenin akılsız tasarım süreci nasıl oldu da ilk etapta bizim gibi akıllı tasarımcılar ortaya çıkardı? Kısacası, nasıl oldu da doğa, bir bakteriden Bach’ı yarattı?

Dennett’in cevabı memlere (yani birbirinin aynısı olan, kültürel evrimin her bir birimine, zihnin mecazi virüslerine) dayanıyor. Bugünlerde mem (meme) denilince aklımıza genelde sosyal medyadaki paylaşımlar gelir. Ancak Richard Dawkins’in düşüncesinin temelinde yer alan mem, kültürel mânâda deği-

şilen veya değişen melodiler, fikirler, moda, çömlek yapım teknikleri ve daha fazlası gibi herhangi bir şey olabilir. Bazıları, işe yaramaz olmasına rağmen yıllar içinde tekrar tekrar ileri sürüldüğünden veya sebebi her ne ise, mem için tek ve iyi bir örneğin yine memin kendisi olduğunu ileri sürebilirler (Biyolog Stephen Jay Gould bunlardan birisidir ve mem fikrine pek inanmaz). Ancak Dennett, memlerin “kültürel evrim” tartışmasına, tarih veya sosyoloji gibi resmîleşmiş, kabul görmüş bilim dallarınca gözlemlenemeyen, önemli katkıları olduğunu düşünmektedir.

Bu kitabında Dennett’in aklındaki memler kelimelerdir. Kelimeler zaman içinde değişen çevre koşullarında çeşitlilik göstererek çoğalmışlardır. Her nasılsa türümüzün sesle haberleşmeye başladığı ilk dönemlerde bazı sesler kelime olarak standartlaşmıştır. Zamanla kullanılır hâle gelen ve anlam kazanan bu sesler giderek yayıldı. Nihayet, kelimeler beynimizde olup bitenleri dışarıya aktarmak için kullanabileceğimiz birer araç hâline geldi ve böylece kelimeler tam bir bilinç içinde kendilerine yer edindi. Dennett’in deyimiyle “etkileşim istilası”, beyinlerimizin zihinlere evrilmesini sağlamıştır. İnsan dilinin gelişmesinde kritik bir rol atfedilen dilin doğuşu düşüncesi gayet mantıklıdır ancak geniş çerçevede de bir o kadar mantıksız kalmaktadır. Soru şu, Dennett’in açıklanmayı bekleyen daha ne kadar düşüncesi var?

Okuyucu bu öze ulaşmadan önce, birçok felsefi atlama noktası ile karşılaşacaktır. Bunlardan bazıları; “niçin”in (“neden”e karşı “ne için”) farklı yorumları veya ispatlamanın ilginç bir şekilde tersine işlenmesi (nedenden sonucu değil sonuçtan nedeni ispatlamak), Alan Turing (mükemmel bir hesap makinesinin aritmetik bilgisine ihtiyaç duymayacağını ileri sürmüştür) ve David Hume (nedenlemenin zihnimizin bir yansıması olduğunu ve doğrudan algılayabileceğimiz bir şey olmadığını iddia etmiştir). Dennett, akıllı tasarım döneminin sona ermek üzere olduğunu iddia ediyor. Avrupa Go şampiyonunu 2015’teki bir maçta 5-0 yenen AlphaGo gibi en iyi yapay zekâ ürünlerimiz artık öğrenme yeteneğine de sahipler ve kendi kendilerine ne yapmaları gerektiğini öğrenebiliyorlar.

Dennett yukarıdaki iddiasını yapay zekâ teknolojilerindeki bu ilerlemelere dayandırmaktadır. Ancak neşeli ve enerji dolu kuramcımız yakın zamanda akıllı makinelerin insanlara hükmetmesi ihtimali için bazılarımız kadar endişeli değil. Onun ısrarla üzerinde durduğu asıl problem, bilgisayar tabanlı sistemlere haddinden fazla güvenerek etki alanları-

nı giderek genişletmemizdir. Onun kritik düşünce araçlarının geniş çapta erişilebilir yapılması yolundaki son çağrısının hem zamanlaması hem de aldığı beğeni yerindedir. Kitabın sonuna doğru gelirken dağınık bir yapboz gibi belirsiz olan şey, Dennett’in tüm kitap boyunca açıklamaya çalıştığı insan bilincinin gerçekliğine inanıp inanmadığı ve bu terimle ne kastettiğidir.

Dennett’in 1991 tarihli *Bilinç Açıklanıyor* kitabı bazılarınca bilincin varlığını tümüyle inkâr ettiği şeklinde yorumlanmıştı. Ancak Dennett’in var olmadığını iddia ettiği şey hâlâ net değil. Bu yeni kitabında da karmaşa ve terimlerini açıklamaya olan isteksizliği devam ediyor. Bilinç dediğinde aslında öz bilinci kastediyor gibi görünüyor (bilincimin bilincindeyim), oysa diğer birçok filozof bilinci olağan farkındalık veya deneyim olarak ifade etmektedir. Gorillerin de bilince sahip olduklarını ileri süren düşünürlerle alay ettiği göz önüne alındığında, kendisinin de bostan korkulukları ile tartışmaya girecek bu düşüncesini geliştirdiği anlaşılıyor. Onlar da onun gibi düşünmüyorlar hatta onun karşıtları gibi düşünüyorlar. (Şundan az da olsa emin olabiliriz ki bir goril, bir bulutun veya bir volkanın sahip olamayacağı deneyimlere sahiptir.)

Dennett’in “yanılsama” terimini ısrarla kullanmaya devam etmekten tartışmalı bir zevk aldığına dair şüpheler, daha fazla gereksiz kafa karışıklığına yol açıyor. Dennett uzun zamandır, “bilinç bir yanılsamadır, biz ona sahip olduğumuzu düşünüyoruz ama değiliz,” demektedir. Peki, bu kendisine inanma ahmaklığına düştüğümüz şey nedir? Filozof Galen Strawson’ın da belirttiği gibi bilinç kendi kendisini deneyimleyemez; “sadece bir şeyi deneyimlediğimi ön koşul olarak varsaydığım zaman o şeyi deneyimliyor gibi görürüm”. Bu kitap boyunca, Dennett’in kullandığı dil onun bilincin gerçekliğine inandığını göstermektedir. Kitapta, Dennett, “Homo Sapiens’lerde bilinçli düşünme” kavramına, insanların “kendilerine özgü düşünce ve deneyimlerine”, bizim “özel, çeşitli düşünme araçları ile modernize edilmiş zihinlerimize” ve bizimki gibi bilinçli bir yaşam içerisindeki zengin manevi bir yaşama atıfta bulunmaktadır.

Bu bilinçli yaşamımızın kitapta iddia edildiği üzere yanıltıcı olmasının sebebi, en sonunda, tıpkı bir bilgisayar sisteminin masaüstünde olması gibi “kullanıcı yanılsaması” terimi ile açıklanmıştır. Şöyle ki, biz masaüstü ekranında dosyaları sağa sola kaydırırız ancak bilgisayarın kasa kapaklarının altındaki çalışma ilkesi ile bizim gördüğümüz resimsel mecazın hiç alakası yoktur. Benzer şekilde Dennett da şöyle

yazıyor, “kendi içimizde tutarlı olduğumuzu, dünyayı doğrudan algılayabileceğimizi ve akılcı sebeplerle hareket edebileceğimizi düşünürüz”. Ancak beynimizin içinde olup bitenlerin çoğu bilincimiz dışında gerçekleşir. Örneğin, nöronlar arasındaki düşük enerji düzeyindeki (elektriksel) işlemlere biz müdahale edemeyiz. Bundan dolayıdır ki yanıltıcı bir düzeyde saplanıp kalırız ve beynimizin nasıl çalıştığını deneyimleyemeyiz.

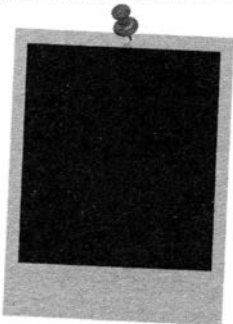
Dennett, şu an sahip olduğumuz bilgiyi mükemmel bir şekilde açıklamaktadır veya en azından beynimizin bir masayı görmek gibi temel bir deneyimi ortaya koyarken ne düzeyde bilinçdışı kestirme, tahmin ve çıkarımda bulunduğu mantıklı bir teoriye oturtmaktadır. Hâlâ, bizim normal şeyler üzerindeki deneyimlerimizi bir yanılsama olarak nitelendiriyor olması, tartışmalı bir şekilde, bir açıklamasının diğer bir açıklaması üzerinde ayrıcalıklı bir konuma gelmesine neden olmaktadır. Eğer bana şu an bilgisayarımda ne olmakta olduğunu sorarsanız, size bir metin düzenleyicisinde bir kitap incelemesi yazmakta olduğumu söylerdim. Eğer bunun yerine size, işlemci üzerinde dolaşan elektriksel sinyalleri açıklamaya girişseydim, muhtemelen alaycı bir şekilde benim kalın kafalı olduğumu düşünecektiniz.

Normal cevap tam olarak doğrudur. Şu da doğrudur ki; bu deneyim sayısız tahmin ve yeniden oluşturma süreçlerine dayandığı halde ben sadece dizüstü bilgisayarımın ekranını görüyorum.

Sonuç şu; bu harika kitabın sonunda açıklanmamış kalan tek şey, “bilinç”. Nasıl olur da nöronların elektro-kimyasal etkileşiminden bir birincil-kişî deneyimi (şu an deneyimliyor olduğunuz olay, bu kelimeleri okuyor olmanız gibi) doğar? Henüz hiç kimse bu konuda mantıklı bir teoremin girişini dahi ortaya koyabilmiş değildir. Bu nedenle bu problem “Zor Problem” olarak adlandırılmaktadır. Dennett’in hikâyesi şu; insan bilinci ortaya çıktı çünkü birtakım kelime-memleri beynimizi kolonileştirdi, zapt etti. Peki, ama burada bilinci ortaya çıkaran püf nokta ne? Kitapta bununla ilgili herhangi bir açıklama yok. Dennett, zor problemin aslında var olmadığını söyler. Ama onu göz ardı etmek problemin hâlâ karşımızda duruyor olduğu gerçeğini değiştirmiyor. Hatta kendi kitabı da şunu ortaya koyuyor ki; onu görmezden gelebilirsin ve hâlâ insanlığın var oluşu ve doğadaki konumumuz hakkında derin ve hayranlık uyandırıcı düşünceler ortaya koyabilirsin.

Kaynak: *New Statesman*

ÇEVİRMEN

Cihan Tunca

1991 yılında bir İç Anadolu insanı olarak doğdu. İlkokulu köyünde ve ortaokulu da küçük bir kasabada okudu. Liseyi eski adı ile Köy Enstitüsü, o zamanki adı ile Anadolu Öğretmen Lisesi bugünkü adı ile Anadolu Teknik Meslek Lisesi olan Yunusre Anadolu Öğretmen Lisesi’nde yatılı olarak okudu. Ankara Üniversitesi’nden günü kurtararak mezun oldu ve hâlen Ankara’da yaşıyor. Lise dönemlerinde başlayan okuma arzusu onu çok farklı kaynaklara götürdü. Hâlen hayatta ve okumaya devam ediyor.

“BİLİNÇ NEDİR?” SORUSU

AYHAN DEREKO

Bilinç nedir? Çok meşru bir soru gibi görünüyor. Hatta meşru olmanın ötesinde heyecan verici bir soru. Zekâyâ değer veren, zekâyâ inanan zihinler için kışkırtıcı bir soru. Bilinç nedir? Bunu bilmek istiyoruz. Bugün, özelde zihin felsefesinin gündemini, genelde felsefenin gündemini bu soru oluşturuyor. Heyecan yaratan, yeni bir soluk getiren, felsefenin atmosferini hareketlendiren soru/merak bu.

Ama ne yazık ki bu sorunun içerdiği örtük kabuller, niyetler, amaçlar gündeme gelmiyor. Oysaki mevcut sürecin işleyişinde asıl güdücü olan tam da bu hususlardır, yoksa felsefi bir merak, soruşturmanın felsefeye bir tarzı değil burada güdücü olan. Bu yüzden bir noktadan sonra, bu sürecin içinden yaşadığımız bölümünde artık felsefe rafa kalkmış durumda; zihnin felsefesi, süreci etkileyen/yönlendiren parametrelerden biri olmaktan çıkmış durumda.

Şunu kabul edelim: burada “nedir?” sorusuna istenen cevap bir açıklamadır. İyi de, biz zaten bilincin ne olduğunu bilmiyor muyuz? Üstelik Descartes’a soracak olursak bilinç, en iyi bildiğimiz şeydir. Bilincin açıklanması gerekmez çünkü o, bütününde kendi kendisine şeffaftır ve onun veya onun bir parçasının kendisine gizli kalması, zihnin Kartezyen konsepsiyonunun verili olduğu bir durumda kavranamazdır. Descartes’ın dediği gibi: “zihnimden daha kolay bilinecek hiçbir şey yoktur” (1).

Yine de açıklamacı paradigmanın bir noktadan sonra bilincin kendisine dönmesini aslında olağan karşılamak gerekir. Descartes olayların böyle gelişeceğini tahmin etti mi, hatta daha ötesinde böyle bir arzuya sahip miydi değil miydi, bunlar tartışılabilir. Descartes bu konudaki görüşlerini hiçbir yerde açıkça belirtmemişti ama bu husus onun felsefesinin hem değerini hem kaderini belirleyecek en nazik noktasıdır. Ama şundan hiç şüphemiz yok: geometri ve cebir üzerine olan çalışmalarından elde ettiği genel ilkelere uygun bir bilim-yapma/bilgi-üretme metodolojisinin tüm disiplinler araştırma alanlarına yayılmasını, bilim yapmanın Antikite kökenli Skolastik tarzları karşısında zafer kazanmasını canı gönülden istiyordu.

Descartes’ın eserlerini üstten bir bakışla gözden geçirdiğimizde, bu eserlerde açık veya örtülü bir şekilde içerilen en temel iddianın şu olduğunu görürüz: Bilim yapmanın biricik/hakiki/doğru bir modeli vardır ve bu model yenidir, çünkü onu kendisi geliştirmiştir ve bu model yeni olmakla kalmaz, kendisinin eserlerinde çeşitli uygulanmış örneklerini sunduğu üzere, son derece etkili ve başarılıdır. Böylece bilim/bilgi için birdenbire eski-yeni ayrımının ve nitelermelerinin ortaya çıktığını görürüz. Eski tarzda bilim yapmak, yeni tarzda bilim yapmak. Rönesans sanatı ve edebiyatından sonra, “modern”

tabirinin bilgi ve bilim için de kullanılabileceği artık ispatlanmıştır ve modernliğin, asıl bilgi ve bilim alanında mümkün olabildiği gösterildiğinde modern çağ gerçekten başlamış kabul edilebilir. Modernite, onu filozoflar, düşünürler ilan ettiğinde, bir kuruntu, hüsnü zan veya tahmin/kehanet değil, bir gerçektir. Hegel'in dediği gibi: "Minerva'nın baykuşu ancak alacakaranlıkta uçar" (2).

Tekrar, açıklamacı paradigmanın bilinci kendisine konu edinmesi meselesine gelelim. Descartes'ın ortaya koyduğu hâliyle bilim-yapma/bilgi üretme modeli, eğer biricik/hakiki/doğru model ise, bu modelin bilinç hakkında söyleyeceği hiçbir şey yok mudur? Yoksa bu modelin üzerine konuşamayacağı, girmesi yasak olan bir alan mı vardır? Hem bilmenin, bilim yapmanın mutlak kabul edilen bir modelinin bulunduğu iddia edecek hem de bu modelin sınırlı/yetersiz/yetkisiz olduğu kabul edilecek. Üstelik bilinç konusunda? Hepimizin en iyi bildiği, en iyi tanıdığı, en yakın olduğu konuda? Descartes'tan sonraki sadece üç yüzyıl içinde, açıklamacı paradigmaya göre işleyen modern bilimlere göz kamaştırıcı başarılarla imza attılar ve yepyeni bir medeniyet, üstelik tarihte ilk kez olarak küre ölçeğinde bir medeniyet yarattılar. Modernitenin olağanüstülüğü, insanlık tarihindeki tek küresel ölçekli medeniyet olmasıdır. Sonuçta hepimiz, hangi iyi-kötü koşullar altında ve dünyanın hangi köşesinde olursa olsun, moderniz, bunu kimse inkâr edemez. Demek ki burada, açıkça dile getirilmeyen bir meydan okuma var. Madem bu kadar başarılısınız, hadi açıklamacı paradigmanızın gücünü/üstünlüğünü burada da, bilinç konusunda da gösterin. Bu meydan okumaya bir cevap verilebildi mi verilemedi mi, bunlar yine ayrı tartışmalar.

Fakat burada atlanan bir husus var. "Bilinç nedir?" sorusunu sormak için kullandığımız "bilinç" kelimesinin kendisi yenidir, "zihin" kelimesi de öyle. Descartes'a gelinceye kadar, bugün bizim anladığımız mânâda zihin felsefesinin merkezî kavramına işaret eden bir "zihin" kelimesi yoktu, hatta Descartes "ruh" kelimesini kullanıyordu (3). "Bilinç" kelimesi ise Descartes'tan çok sonra işlerlik kazanmaya başladı (4). Öyleyse, bu soruşturma sürecinin bütününe felsefî bir nazarla baktığımızda, bu soru sorma-cevaplama çabası aslında kendi kendini oluşturma/kurma/yaratma diyebileceğimiz bir şeye karşılık gelir. Çünkü yeni terimler söz konusudur; sorular bu yeni terimlerle kurgulanmakta/sorulmaktadır; eski kelimelerin yeni anlamlar, yeni kavrayışlar yüklenecek gündeme getirilmesi söz konusudur (5).

O örtük kabuller/niyetler/amaçlardan biri de budur: soruyu soranlar bu terimlerin anlamlarıyla kendile-

rini özdeşleştirmektedirler. O yüzden "bilinç nedir?" sorusu, yeni kavrayışların şekillendirdiği örtülü artalan göz önüne alındığında, aslında "ben neyim?" sorusuna dönüşmektedir. Ya da meşhur "ben kimim?" sorusuna, diyebilir miyiz? İşte bu noktada anlam kategorileri arası sınırlar bulanıklaşmaya başlıyor. "Ben" için uygun soru hangisi: "ne?" mi, yoksa "kim?" mi? Hiç kuşkusuz "ne?" ile "kim?" soruları arasında temel bir perspektif kayması var ve bu kaymanın yol açacağı sorunlar, zorluklar ve en önemlisi de krizler var.

Burada yine hep o tekrarlanan hatayla karşı karşıyayız. Yani detayların görmezden gelinmesi, kıvrak zekâyâ değer veren yaklaşımın göz boyayıcı hızlilik ve kıvraklık ile detayların üstünden atlaması dediğimiz olgu ile. Felsefî nazar, detaylara dikkat etmek zorunda olan, karakteri ve kimliği bu özel dikkat ve hassasiyet ile tanımlanan bir etkinlik olmak durumundadır.

Özdeşleştirmeden bahsettik; belki de bu sorunun bu kadar heyecan yaratmasının sebebinin burada aramalıyız. Çünkü sorunun cevabını verdiğimizde ne olduğumuzu anlayacağız veya bir başka deyimle artık kim olduğumuzu bileceğiz. Kendisinin kim olduğunu bilmeyen bir varlık olmaktan, bu aptalca durumdan kurtulacağız. Bu sorunun bu kadar heyecan verici olması, eskilerin, kadimlerin de hep bu soruyu sorup durmalarından ve bu soruya bir türlü cevap verememelerinden belli değil midir? O halde, bizden öncekiler kim olduklarını bilmiyor olabilirler ama biz öyle değiliz. Bu sorunun cevabını verdiğimizde özneyi de kafeslemiş olacağız; o sürekli kaçan, yakalanamayan, ele geçirilemeyen özneyi. Öznenin ele geçirilmesi, yönelebileceğimiz somut bir hedef gibidir artık. Çünkü bu soruya net bir cevap verilemese bile cevabı araştırılabilir; bir araştırma planlaması, bir çerçeve prosedür geliştirilebilir.

Biz bir bilinciz dedikimizde işte bütün bunlar örtük olarak kabul edilmiş, niyetlenilmiş ve hedeflenmiş oluyor. Peki ama bütün bu kabulleri, niyetleri, hedefleri hepimiz sahipleniyor muyuz? Oturup bunun üzerinde konuşup tartıştık mı? Anlaştık mı? Bu sorular hakkında bir karara varmak ise, kendimize nasıl bakacağımız konusunda bir karar vermektir. Nazar/bakış, hangi soruların gündeme geleceğini/getirileceğini tayin eder. Bu anlamda her türlü araştırma/soruşturmanın karakterini daha işin başında tayin eden kökensel manevra diyebileceğimiz şey nazar/bakıştır, yani perspektif. Peki bu açıklamacı paradigma nasıl bir perspektiftir?

Dipnotlar:

(1) Descartes, (2007). İkinci Meditasyon, *Meditasyonlar*, Çev. İsmet Birkan, BilgeSu, s.30. Yine burada belirtmek gerekir ki ikinci meditasyonun başlığı “İnsan zihninin doğası ve onu bilmenin be- deni bilmekten daha kolay olduğu hakkında” olarak konmuştur.

(2) “The owl of Minerva takes its flight only when the shades of night are gathering”. G.W.F. Hegel, (2001). *Philosophy of Right*, trans. by S.W. Dyde, Batoche Books, s.20.

(3) Mesela yukarıda *Meditasyonlar*’dan yapılan alıntının Fransızca orijinalinde *zihin* için kullanılan sözcük “esprit”tir. Bkz.

<http://www.wright.edu/~charles.taylor/descartes/meditation2f.html>

(4) Ondokuzuncu yüzyılda deneysel psikolojinin kurulması sürecinde, bugünkü *zihin* terimi (ing. *mind*) değil, *bilinç* terimi (ing. *consciousness*) kullanılıyordu. Bkz. Duane P. Schultz, Sydney Ellen Schultz, (2008). *A History of Modern Psychology*, Thomson Wadsworth, s.97.

(5) Bu konuda bkz. “The Modern Mind: Its History and Current Use”, George Mandler, (2007). *A History of Modern Experimental Psychology* içinde, The MIT Press, s.1-15.

YAZAR

Ayhan Dereko

Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Felsefe Bölümünden 1997’de mezun oldu. 2000 yılında Dicle Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Felsefe Bölümünde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde sistematik felsefe ve mantık dalında doktora yaptı (2011). Hem yüksek lisans tezini hem de doktora tezini zihin felsefesi konusunda yaptı. Daha önce, Joseph Salerno’dan yaptığı Frege’ye Dair (2011) adlı bir çevirisi yayımlandı. Çeşitli akademik derilerde yayımlanmış makaleleri vardır. Halen Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde Dr.Öğretim Üyesidir.

İNSAN ZİHNİNİN ARDINDAKİ ŞEY BİLİNÇ OLMAYABİLİR

DAVID A. OAKLEY & PETER HALLIGAN

ÇEVİREN: CAVİT KARAKUZU

Herkes bilinçli olmanın nasıl bir his olduğunu bilir. Bilinçli olmak, her geçen gün, sahip olduğumuz deneyimlerin, duyguların ve düşüncelerin kontrol ve sahiplik hissini bize veren kişisel farkındalığın kendine özgü anlamıdır.

Birçok uzman, bilincin iki kısma ayrılabilirliğini düşünüyor. Bunlar, bilinç deneyimi (kişisel farkındalık) ve düşünceleri, inançları, hisleri, algıları, niyetleri, anıları ve duyguları içeren bilinç içeriğidir.

Bilinç içeriğinin kişisel farkındalığımız tarafından bir şekilde seçildiğini ve kontrol edildiğini varsaymak kolaydır. Sonuçta, düşünceler düşünülene kadar var olamaz. Ancak *Frontiers of Psychology* dergisinde yayımlanan yeni bir araştırma yazısında, bunun bir hata olduğunu iddia ediyoruz.

Kişisel farkındalığın inançlarımızı, duygularımızı veya algılarımızı yaratmadığına, seçmediğine veya bunlara neden olmadığına inanıyoruz. Bunun yerine, bilinç içeriğinin beyinlerimizdeki hızlı, verimli ve bilinçsiz sistemler tarafından “sahne arkasında” üretildiğini düşünüyoruz. Bütün bunlar, bu süreçler gerçekleşirken yolcu koltuğunda pasif şekilde oturan kişisel farkındalığımız tarafından herhangi bir müdahale olmadan gerçekleşiyor.

Bu yalnızca bir öneri değil!

Eğer bunlar size garip geliyorsa, her sabah bir ön-

ceki gece bilincinizi kaybettikten sonra hiç bir çaba göstermeden bilinci nasıl geri kazandığınızı; düşüncelerin ve duyguların, zihnimize önceden oluşmuş bir şekilde nasıl ulaştığını; gördüğünüz şekillerin ve renklerin hiçbir çaba sarf etmeden, akılda kalıcı yüzler ve anlamlı nesneler hâlinde nasıl oluştuğunu düşünebilirsiniz.

Bedeninizi hareket ettirmek veya cümle kurmak için sözcükleri kullanmak gibi görevlerden sorumlu olan tüm nöropsikolojik süreçlerin, kişisel farkındalığınızla ilişkiye girmeden gerçekleştiğini düşünün. Biz, bilinç içeriğinin oluşumundan sorumlu süreçlerin de aynı şekilde çalıştığını savunuyoruz.

Düşüncemiz, nöropsikolojik ve nöropsikiyatrik sorunlara odaklanan araştırmalardan ve yakın zamanda hipnoz yöntemi kullanılarak yapılan algısal nörobilim çalışmalarından etkilendi. Ayrıca hipnoz yöntemi kullanılarak yapılan bu çalışmalar; kişinin ruh hâlinin, duygularının, düşüncelerinin ve algılarının öneri yoluyla değiştirilebileceğini gösteriyor.

Bu tür çalışmalarda katılımcılar, zihinsel olarak odaklanılmış bir duruma girebilmelerine yardımcı olması için hipnoz başlatma işlemine girerler. Ardından, katılımcılara algılarını ve deneyimlerini değiştirmeleri için öneriler sunulur.

Örneğin bir çalışma esnasında katılımcılar, kollarını bilinçli bir şekilde yukarı kaldırdıklarında, bir maka-

ra tarafından kolları yukarı kaldırıldığında veya bir hipnoz telkini sırasında kollarının makara ile kaldırıldığı söylenirken, kollar buna tepki olarak hareket ettiğinde araştırmacılar katılımcıların beyin aktivitelerini kayıt altına aldılar.

İsteğe bağlı olmayan ancak yapılması istenen olan “yabancı” bir hareket sırasında, beynin benzer alanları aktifti. Bununla birlikte, bilinçli yapılan eylem sırasında beyin hareketleri diğerlerinden farklıydı. Bu nedenle, hipnotik öneriler, kabul edildiğinde, kişinin algılarını ve davranışlarını değiştirme gücüne sahip bir fikir veya inanç iletmenin aracı olarak görülebilir.

Kişisel Anlatı

Tüm bunlar düşüncelerimizin, duygularımızın ve algılarımızın aslında nereden geldiği hakkında merak uyandırabilir. Biz, bilincin içeriğinin, beynimizdeki bilinçsiz süreçler tarafından üretilen deneyimlerin, duyguların, düşüncelerin ve inançların bir alt kümesi olduğunu savunuyoruz.

Bu alt küme, sürekli güncellenen bir kişisel anlatı şeklini alıyor. Kişisel anlatı, kişisel farkındalığımız ile paralel olarak ortaya çıkıyor; kişisel farkındalığın kişisel anlatı üzerinde etkisi bulunmuyor.

Kişisel anlatı oldukça önemlidir. Çünkü, otobiyografik bilgileri (kendinize, kendiniz hakkında anlattığınız hikâyeyi) hafızada saklamayı sağlar; ayrıca insana algıladığı ve deneyimlediği şeyleri başkalarına iletme imkânı sağlar.

Böylece bu durum, diğer insan davranışlarını tahmin edebilmek gibi hayatta kalma becerileri üretmemize olanak sağlar. Bunun gibi kişiler arası özellikler, binlerce yıldır insan evladının hayatta kalmasını sağlayan kültürel ve toplumsal yapıların gelişimini destekler.

Dolayısıyla, insanın, benzersiz evrimsel avantajlarını içeren kişisel anlatısının –kişisel farkındalık değil– içeriğini diğer insanlara iletebilme kabiliyeti olduğunu savunuyoruz.

Peki bunların amacı nedir?

Bilinç deneyimi, herhangi bir avantaja sahip değilse, amacının ne olduğu tartışılır. Ancak biz, bilinçsiz süreçlere pasif bir şekilde eşlik eden kişisel farkındalık olgusunun, tıpkı bir gökkuşağı gibi bir amaca sahip olmadığını düşünüyoruz. Gökkuşağı basit bir şekilde, güneş ışığının yansımaları, kırılması ve dağılmasından kaynaklanır. Bu yüzden bu süreçlerin hiçbirisi belirli bir amaca hizmet etmez.

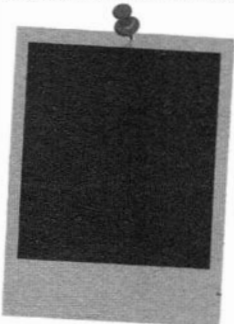
Ayrıca, sonuçlarımız kişisel sorumluluk ve özgür irade kavramlarıyla ilgili soruları da beraberinde getiriyor. Kişisel farkındalığımız düşüncelerimizi, hislerimizi, duygularımızı, eylemlerimizi ve kararlarımızı yansıtan kişisel anlatı içeriklerini kontrol etmiyorsa, belki de onlardan sorumlu tutulmamalıyız.

Buna karşılık, özgür irade ve kişisel farkındalığın toplum tarafından inşa edilmiş kavramlar olduklarını savunuyoruz. Bu nedenle, özgür irade ve kişisel farkındalık, kendimizi birey ve tür olarak görüp anladığımız şekilde inşa edilir; ayrıca kişisel anlatılarımızı oluşturan bilinçsiz süreçler içinde temsil edilir. Bu şekilde, kişisel anlatıları diğer insanlara iletebiliriz.

Bilincin yolcu koltuğunda pasif olarak seyahat ediyor olması, özgür irade ve kişisel sorumluluk gibi önemli gündelik anlayışları ortadan kaldırmamız gerektiği anlamına gelmiyor. Aslında bu anlayışlar, bilinçsiz beyin sistemimizin işleyişinde saklıdır. Toplumda güçlü amaçlara ve kendimizi nasıl anladığımız konusunda da derin bir etkiye sahiplerdir.

Kaynak: *The Conversation*

ÇEVİRMEN

Cavit Karakuzu

İzmir doğumlu, Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler son sınıf öğrencisi olarak eğitimime devam ederken, Adalet dalında ikinci üniversitesini okuyor. Siyasetin, felsefenin, edebiyatın, psikolojinin ve müziğin her insanın kanında bulunduğunu düşünüyor ve bu yüzden çeşitli felsefe ve siyaset dergilerinde paylaştığı yazılarla hayatın diyalektiğinde kaybolup gidenleri kurtarma gayretinde.

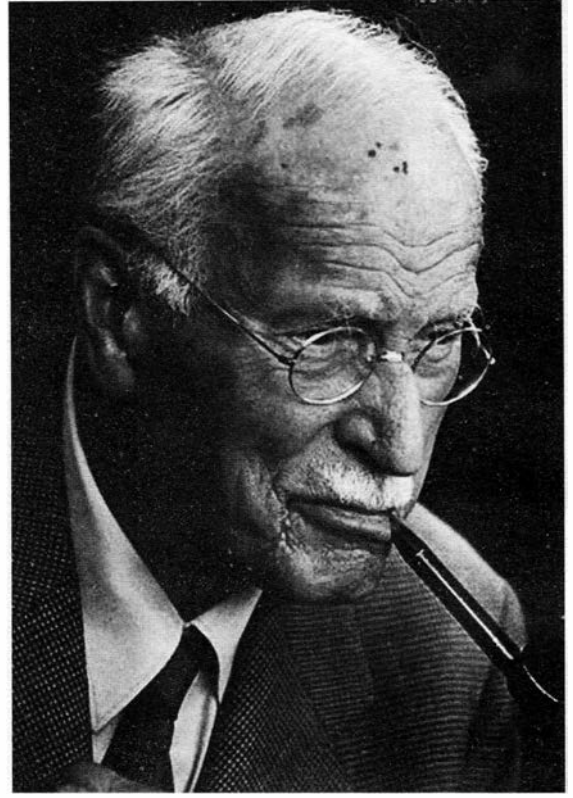
René Descartes'ın "Düşünüyorum, o halde varım" önermesinde edimin sona, ontolojik olarak varoluşun öne alınarak yer değiştirmesi gerekir. Düşünebilmek için önce düşünenin varlık olarak var olması gerekiyor ve düşünmek için varlık olarak var olanın bunu düşünebileceği bir bilince sahip olması... Ancak bilinçle yapılabilir bir edim düşünmek. Descartes'a "Düşünüyorum, o halde varım" dedikten itki her şeyden önce varlığın var oluşuna ilişkin kuşkudur. Descartes her şeyden kuşku duyulması gerektiğinden yola çıkar. Kuşku bilincimizi tetikleyen başlangıçtır. Bilincin işlevsel olarak işlevini yapabilmesi için önceden kabullenilerek istiflenmiş olanların ilk koşul olarak reddedilmesi gerekir. Küçük bir ayrımla, reddedilmemesi gereken tek gerçek olan kuşku dışında. Kuşku kararsızlık değil, bir metottur. İstiflenen bilgi bu araçla bilincin denetiminden geçirilerek yeni bir kavramla doğrulanana kadar doğru kabul edilerek kuşkudan aşkınlaşır. Descartes, *Principia Philosophiae*'de (*Felsefenin İlkeleri*) çocukluk sürecinde, bilincimizi ilkel gereksinimler dışında kullanmadığımız evrede bilincin duyuşal yargılarla yönlendirilmiş olduğundan, henüz bilinç evresi tamamlanmadığı için gerçeği bilemeyecek durumda olduğumuz söyler. Duyuşal deneyimlerle kazanılmış olan düşünceler bilinç evresinde kuşkuyla sınıdık-

tan sonra kesinlik kazanır. Aksi takdirde bilinç yanlış duyularla yanlış yargılara vararak sayrılanır. Bilinç, gerçekliği seçmeye zorlar bizi. Descartes, duyularla sakatlanmış bilince güvenilmemesi, yargılarından kuşku duyulmasını önerir; bizi bir kere aldatan yenden aldatabilir, öyleyse yapılması gereken aldatana bir daha aldanmamaktır. Descartes kuşkuculuğu öyle bir aşamaya vardır ki uyku durumunda olup olmama hâlinin bile yanıltıcı olabileceğinden, aradaki sınırın hangi aşamada aşılabileceğinden kuşku duymaya kadar vardırır iş. Gerekçesi basit ve anlaşılabilir; bilinç bu ayrımı yapabilir ya da karmaşıklıkla yaptığını varsayarak yanılabilir. Düşlerin altbilinçten bilinci aşarak üstbilince sızmaları bilinci ikircikleştirebilmek gibi bir yanılsamaya sürükleyebilir. Matematiksel kesinlik bile yanılgıyla sakatlanabilir. Descartes kuşku üzerine ürettiği varsayımları teolojik göndermeler yaparak Tanrı'nın da yanılabileceğine işaret eder. Eğer yaratıcı Tanrı değil, başka bir şeyse o şey de yanılabilir ve bilinç yanılgıları yanılgı olarak algılama yetisinden yoksun olabilir. Descartes, *Principia Philosophiae*'de; "Böylece, hakkında herhangi bir kuşku duyabileceğimiz her şeyi reddettiğimiz ya da yanlış olarak kabul ettiğimiz için, hiçbir tanrının, hiçbir semanın, hiçbir cismin var olmadığını varsaymamız kolaydır ama bundan, bunu düşünen kendi-

mizin var olmadığı sonucunu çıkaramayız. Çünkü düşünen şeyin var olmadığını söylemek çelişki olur. O halde, 'düşünüyorum, öyleyse varım' bilgisi, her şeyden önce ulaştığımız ve düzenli bir şekilde felsefe yapan herkese kendini sunan en kesin gerçektir. Bu, ruhun niteliğini ve bedenden ayrı olduğunu anlamanın en iyi yoludur. Çünkü kendimizden farklı olan her şeyin yanlış olduğunu söyleyebilen kendimizin ne olduğunu araştırırsak, uzamın, görünüşün, konum değişikliğinin ya da bedene atfedilebilecek herhangi bir şeyin bizim doğamızı oluşturmada, doğamızı oluşturanın yalnızca düşünce olduğunu açıkça görürüz; dolayısıyla düşünce, herhangi bir maddesel şeyden daha önce ve daha kesin bilinir" (1) der. Descartes, düşünceyi doğrudan bilgi sahibi olduklarımız olarak tanımlar. Descartes'ın bu tanımında "irade", "algılama yeteneği", "düş gücü" dışarıda tutulmuştur. Bunlar kendileridir ama doğrudan bilgi değildir. Doğrudan bilgi aklın ürünüdür ve kaynağı bilinçtir.

Jung'a Göre Bilinç Kavramı

C. G. Jung'a göre bilinç çok parçalıdır, süregelen olmayıp anlıktır. Bilinç izlenimleri anlık olarak algılar ve kaydeder. "Bilinç kesikli, kopuk kopuktur" (2). Jung bu kopukluğun ortalama insan yaşamına uyguladığında insan yaşamının bilinçli olduğu süreci yaşamın yarısı ya da üçte ikisi olarak gösterir. Kalan süreler bilincin işlevsiz kaldığı anlardan oluşur. Uyku ya da gündüz bilinçdışı kalan saatler bilinçaltına aittir. Yine de bilincin bilinçle algılandığı, belirli bir düzeye ulaşarak yoğunlaştığı saatler bu süreçten daha azına karşılık gelir. Buna karşılık bilinçaltı, bilincin aksine bütünlüklüdür, anlık olmayıp süregendir. Bilinç, işlevini yitirdiği an bilinçaltına ulaşır ve varlığını bilinçaltında sürdürür. Bilinçli olduğumuzu varsaydığımız süreç içerisinde de bilinçaltı kesintisiz varlığını devam ettirir. Film izlemek, kitap okumak ya da başka bir etkinlikle bilinçli olarak uğraştığımız süreçte de bilinçaltı kendi işlevini kesintisiz sürdürür, sezgilerimiz ya da bilincimiz bu süregelen akıştan habersizdir. Uyanık görülen düşler bilinçaltından kaçabilenlerdir. Konuşurken yapılan istem dışı davranışlar, ağızdan kendiliğinden kaçan sözler, söylem dışı dil sürçmeler, tamamlanmayan sözler ya da davranışlar bilinçaltının denetimi ele geçirdiğinin göstergeleridir. Jung bilinçaltını, "anlaşılmaz bilinçaltı", "dolaylı anlaşılır bilinçaltı", "anlaşılamaz bilinçaltı" olarak sınıflandırır. "Bilinç, yapı olarak, bir tür yapay kuttur" (3). Aynı anda iki bilinçli eylemin bir arada yapılmasının olanaksızlığını Jung "bilincin darlığı" kavramıyla açıklar. Bilinç aynı bilinçlilik ve yoğunlukla iki bilinçli eylemi bir arada yapmaya olanak tanımaz. Usta bir virtüöz aynı anda

Carl Gustav Jung

iki ayrı ezgiyi kusursuz biçimde çalamaz. Jung bunu, sinircesinden yakınan bir sayrının piyanoda iki ayrı ezgiyi aynı anda çalma takıntısı üzerinden örnekler. Kadın kendini ne kadar paralarsa paralsın iki ezgiyi aynı anda kusursuz çalamaz. Ruh kavramı üzerinde de duran Jung bu kavramı teolojik anlamın ötesinde "sinir sistemi" olarak tanımlar, bilincin merkezini beyin yarıküreleri olarak gösterir. Böyle olmasının gerekçesi, insan vücudundaki duyu sinirlerinin oraya ulaşmasıdır. Duyusal algılar orada gruplandırılarak kaydedilir. Beyin yarıküreleri bilgisayarın belleği işlevini üstlenmiştir. Jung, Freud'la bilinç konusunda kimi noktalarda aynı yargıyı paylaşır, Freud'un bilinçaltının bilince bağlılığı önermesini, Jung, bilincin bilinçaltından ortaya çıkması olarak ifade eder; bilinç "ben" demektir. Nesne "ben"e ulaştığında bilinci oluşturur, ulaşamıyorsa bilinçaltıdır. Bilince ulaşamadığı, kendini tanımlamadığı için yitiktir, yok hükmündedir. Jung'un "ben" kavramı da açıklamayı gerektirir. Jung bu kavramı "karmaşık yücelik", "verilerin ve duyuların birikimi/ yoğunlaşması" olarak adlandırır. Ben'i merkeze yerleştiren Jung, onun üzerindeki katmanları "duygu", "sezgi", "düşünce", "duyumu" olarak yerleştirir.

Bilinçaltının bilince oranla etki alanı ve içeriği bilinçten büyüktür. Bilinç, bilinçaltının varsıllığından yoksundur, varlığından yeterince yararlanamaz. Jung, bilinçaltının bilinç tarafından keşfi hâlinde sonsuz bir bilgi dağarcığına sahip olacağını söyler.

Bilinçaltı insansoyunun kayıtlı tarihini tutar. İlk canlıların deneyimleri bilinçaltında birikerek sonrakilere kalıt olarak devredilir. Bilinçaltının kayıtları “Bing Bang” denilen patlama sonucu yaklaşık on üç buçuk milyar yıl önce evren oluşmaya başladıktan hemen sonra insana benzeyen hayvanların ortaya çıkış tarihi olan iki buçuk milyon yıl önceye kadar gider. Bu bellek insansoyunun başta Darwin olmak üzere diğer evrimciler gibi bundan altı milyon yıl önce tek bir dişi maymundan doğan iki kıza dayanır. Bu kızlardan biri bugün de varlığını sürdüren bütün şempanzelerin, diğer kız ise insansoyunun büyükannesidir. Yaklaşık iki buçuk milyon yıl önce Doğu Afrika’da insansoyunu oluşturan bu büyükanne, “Güney Maymunu” anlamına gelen *Australopithecus* adı verildi. Ne var ki Homo Sapiens tarih sahnesine çıktığında evrendeki tek insan türü değildi. Bilinç, bilinçaltının ilk kayıtlarına ulaşabilseydi insansoyunun iki kızından biri olan büyükannenin bilgilerine, deneyimlerine de ulaşabilecekti. İnsan bilinci bütün yaşam biçimlerini, soya bağlı kalıtsal işlevleri bilinçaltında tutar. Bilincin bütün işlevleri bilinçaltında deneyimlenmese de deneyimlerin bilgisiyle önceden hazırdır, bilincin yapacağı şey bilinçaltında kendine gerek duyduğu bilgilere ulaşma arzusundan başka bir şey değildir. Bilinçaltı tavan arası işlevini görür, bilinç gereksinim duyduğu nesneleri orada bulabilir. Ben; bilinç, bilinçüstü ve bilinçaltının bütünü olduğundan, işlevsel olarak aynı bütüne bağlı olarak çalışır. Bilinç nasıl algılıyorsa, bilinçaltı da aynı biçimde algılar. Bilinç algıları, sezgileri, deneyimleri, duyguları, düşünceleri nasıl algıda seçicilik yaparak depoluyorsa, bilinçaltı da aynı şeyi yapar. Bir farkla; bilinçaltı bunlar dışındaki oluşları

da kaydeder. Bilincin deneyimleri depolamasının aksine, bilinçaltı insansoyunun evrimsel, yaşamsal bütün deneyimlerini depolar. Bilincin depolama alanı Jung’a göre birkaç on yıllıktır, oysa bilinçaltının depolama alanı yıllarla ölçülemeyecek denli sonsuzdur. “Yöğünluğu, merkezileşmesi yoktur, iç karanlıklara derece derece ulaşır, sonsuz bir genişlik elde eder, birbirine benzemez bir küme ögeyi yan yana kapsar, yücelik algılarının belirsiz yığını ondadır, ataların yaşamı boyunca oluşmuş katmanlaşmalarının olağanüstü gömüsü de ondadır. Bilinçaltı kişiselleşebilseydi, erkekle kadının, yaşlı ile gencin, doğumla ölümün sınırlarında yaşayan bütünsel bir canlının çizgilerini taşır, hemen hemen ölümsüzlüğe yakın bir biçimde bir, iki milyon yıllık insan deneyimleriyle dopdolu olurdu” (4). Bu, insanın tanrılaşması anlamına gelir. Descartes’ın tanrı tanımaz ilan edilmesindeki gerekçelerden biri de düşünen insanı tanrı katına yükseltmektir. Böyle bir birikime sahip bir canlı, varlığın ötesinde aşkınlaşmıştır, insandan daha farklı ve daha üstün bir varlıktır. Ne var ki böylesi bir aşkınlaşmaya engel yine insanın bilinçaltıdır. Öte yandan bilinçaltının varlığını besleyen düşlerdir, sanrılarıdır. Bilinç, bilinçaltının dehlizlerinde yittiği için, asla ona sahip olamaz, bilinç nehirse, bilinçaltı okyanustur, bilinç buzdağının suyun üstünde görülen kısmıdır ve asıl kütlesi suyun altındadır. Ben ya da onu temsilen bellek hakkında bilimsel olarak ortaya konulanlar bugün için onu varolduğu gibi algılamaya yeterli değildir.

Belleğin Biçimsiz İmgesi

Bilincin egemenliğindeki bellek kısa erimli ya da kimi özet bilgilerin depolandığı uzun erimli olarak adlandırılır. Bir ya da iki günlük deneyimlerin depolan-

dığı bellek kısa erimli bellektir. Bu süreç sonrası edinilenler kısa erimli deneyimli görece önemsiz bilgilerden oluştuğu için çabucak yiter ya da bilinçaltımıza bir daha gerek duyulmaması hâlinde anımsanmamak üzere hapşolunur. Kısa erimli bilgiler geçici verilerdir. Geçici, kısa erimli deneyimler ya da yaşanmışlıklar içerisinde önemli olanlar anı olarak eski belleğe, oradan bilinçaltına aktarılır. Öğrenmenin merkezi beyin kabuk altı limbik yapılarıdır. “Öğrenme sırasında, genellikle saptanan ilk fizyolojik bulgu hipokampal bölgeden çıkan biyolojik elektriksel dalgalarıdır. (ritmik teta dalgaları) ... Öğrenmenin ilk devresinde, hipokampal bölgeden alınan elektrik dalgaları, belleğin depolama döneminde değişir, beynin diğer bölgesine doğru kayar” (5). Bu dalgalar öğrenim işlemi tamamlandığında, bilincin algıya ulaştığı an kaybolur. Descartes da benzeri biyolojik saptamalarda bulunur. “İrade algısal anıları ya da imgeleleri ortaya çıkardığı zaman bile, bunu pineal bezin, sinirlerin ve yaşama gücünün etkin işbirliğiyle yapar” (6). Descartes *Ruhun Tutkuları*’nda da aynı savı ileri sürer. “Tutkuların nihai ve en yakın nedeni ... basitçe, salgıların beynin ortasındaki küçük bezi harekete geçirmesidir... Tutkuları doğuranın, duyuları uyaran ve onların ilk ve en genel nedeni olan ... nesneler olduğu düşünülebilir ... Ne var ki tutkuları bazen ruhun kendi kendisine şu ya da bu nesneyi tasarlaması, yalnızca bedenin mizacı ya da beyinde hazır bulunan izlenimlerde doğurabilir. Çeşitli tutkular arasında –ayrım yapabilmek ve bunları harekete geçiren etkenleri değerlendirebilmek için– tutkuların kökenlerini soruşturmamız ve ilk nedenlerini araştırmamız gerekir” (7).

Freud’un önerdiği modelde bilinçaltı kavramına itibar edilmez,

yerine “bilinç”, “bilinç öncesi”, “bilinçdışı”nı koyar. Bilinç öncesi bilinçaltına denk düşer. Freud, bilinç öncesi/bilinçaltı kavramının estetik nesne olarak bastırılma duygusunun yaratıcı etkinliklerle dış vurulduğunu ileri sürer. Onun “Bir puro her zaman puro değildir” önermesi, yaratıcının bilinçdışında kalan hazzın, cinselliğin ve saldırgan dürtülerin görünenin ötesindeki kimliği olarak kabul edilir. Bilinçli olmayan davranışlar, küfürler, yergiler, dil sürçmeleri, düşler, gülmece, yanlış anımsamalar, sakarlıklar bilinçdışının bilincin denetiminden sıyrılarak dışavurumdur. Jung ise psikanalizin bireysel bilinçaltına fazla yoğunlaştığı oysa önemli olanın kolektif bilinçdışı olduğunu savunur. Jung’a göre kişilik oluşumunda evrensel bilinçdışı işlevsel birimler/arketipler ön plandadır. Felsefi, yazınsal, biyolojik, teolojik, psikolojik ve yaşamı kapsayan diğer disiplinlerde bilinç ve buna benzer kavramlar konusunda kafa karışıklığı hâkimdir. Somut olarak ortaya konulamayan bir nesneye ilişkin veriler nesnel olmanın ötesinde özeldir. Öyleyse henüz işin başındayız. Eğer görebildiğimiz buzdağının suyun üzerindeki kısmıysa, ya da altı milyon yıl önce tek bir dişi maymunun yaşamışlıklarından bugüne üst üste birikerek gelen bilgilerin küçük bir bölümüne erişebilmişsek az gidip, uz gidip, bir arpa boyu yol almışız demektir.

İnsansoyu varlıklarını sürdürdrebildikleri, uyum sağladığı evreni kavramaya ve açıklamaya çalışırken onu doğrudan tanımlamak gereksiniminden öte simgelerle, imgelerle, sembollerle anlatmak gereksinimini duydu. Teolojik imgeler fantastik imgelerdir, bilim, mantıksal kavramlarla açıklanır, sanat da artistik imler ve imgelerle. Biraz da zorunluluktan; teolojik söylem mantıksal kavramlarla ya da artistik imgelerle açıklanamaz, bilimsel gerçekler de fantastik imgelerle. Sanat, din ya da bilim kendi doğrusal alanlara koyduklarını, kendi sembollerini, simgeleri, imgeleriyle açıklamak zorundadır. Kendine özgü sembollerin, işaretlerin, imgelerin seçilmesi bu zorunluluktan kaynaklanır. “Bilim; evreni, gerçeklikleri insan eylemiyle doğrulanmış kavramlar, ulamlar ve yasalarla yansıtır. İnanca dayanan doğaüstü tasarımlar ve işlemler dizgesi olan dinin nesnel dünyaya bağımlı olmak gibi bir isteği yoktur. Sanat ise, bilim kadar olmasa bile, nesnel dünyaya bağımlı kalmayı amaç edinmiştir, ancak onu nesnel dünya ile kelepçelemek de gerekir” (8).

Semboller bir bilgiyi içerir. Bilginin bu biçime indirgenmesi ve sonraki kuşaklara aktarılması dildir. Sembollerin yazınsal olarak ilk kullanımı Homeros’la birliktedir. Hermes kaplumbağaya rastlaması üzerine ondan “sevinç simgesi” olarak söz eder. Al-

man filolog ve arkeolog Georg Friedrich Creuzer’e göre sembol “biçim ve varlık arasında ya da ifade ile fikir arasında” (9) aracıdır. Sembol duyuşal olarak algılanabilir. Ancak duyuşal olarak algılanması onun çözüleceği anlamını içermez. Sembolün algılanabilir ve anlamlandırılabilir olması için çağrıştıran olarak sezilmesi gerekir. Ancak sezgi bilinçdışı olarak değil bilinçsel olarak ortaya çıkmalıdır. Örneğin önbilicinin kehanetleri sembolik de olsa bilinçdışı olduğu için içrek olarak sembolik değildir. Gerçekleşmesi de bütünüyle rastlantısalıdır. “Gündelik yaşamda kılğısal gerçeği yaşarız. Algıladığımız nesneler gerçektir ve eylemlerimizin kılğısal bir etkinliği vardır. Ama gündelik yaşamda nesnel gerçeklerden gelen algılarımızın yanı sıra imgeler, anılar, tasarımlar ve düşlerimiz de bizimle birlikte yol alır. Gündelik yaşamımızda kılğısal gerçekliğin ve nesnelerin gerçekliğinin gerçekliğini tartışmayız, ama tartıştığımız anda gerçek dışına, düşselin içine düşeriz. Öte yandan, gerçekliğin tümünü aynı anda yaşamayız, gündelik yaşam içinde kılğıdan doğan ve gerçekliğe eklenen yenilikleri de pek fark etmeyiz. ... Bilimsel gerçek ise, etkinlik, usallık ve tutarlılık (bağılantılılık) gibi sarsılmaz ölçütler içinde yaşar. Doğrulanma, nesnellik ve mantıksal ilişkiler bütün öznel yaklaşımlara engel olan bekçi gibidir. Ancak bilimsel gerçek, mekanik bir biçimde sınırlandırılmamıştır. Algılarımızın yanı sıra usallık ve mantıksal ilişkiler ve bunların tümünün oluşturduğu bağlantılı dizge, nesnel olarak gözlemleyemediğimiz gerçekleri de kavramamıza yardım eder” (10).

Öyleyse bütün bunları algılayan, anlamlandıran bilinç; “Kişinin kendisine, yaşantılarına, çevresine, öteki kişilere, bir bütün olarak içinde yaşadığı dünyaya ilişkin farkındalığı, yaşanan deneyimlerden kendiliğinden doğan kendinin farkında olma görüşü; Öznenin duygularına, algılarına, bilgilerine ve kavrayışlarına bağlı olarak kendini anlama, tanıma ya da bilme yetisi; Bilme edimi ile bilinen içerik arasındaki ilişkiyi her ikisini de içerecek biçimde bir üst düzeyde kurabilme becerisi; Acı çekme, isteme, bekleme, düş kırıklığına uğrama, korkma gibi belli bir nesnesi bulunan bütün ‘geçişli’ yaşama edimlerini olanaklı kılan ana ilke; Düşünen öznenin kendisine dönerek, kendisini kendi düşünceleri ile kavraması, kendisine bir başkası olarak dışarıdan bakabilmesi durumu; ‘İçebakış’ yoluyla zihnin kendi deneyimlerinin gerçekliğini kavrama edimi; Zihinsel yaşamın geçmiş duyumları, algıları, bilgileri bellekte tutma yeteneği; Kişinin kendi içinde yaşadıklarına ya da dışarıda olup bitenlere yönelik incelmış sezgisi, bütün yaşadıklarına ilişkin genel görüşü; Üzüntü, sevinç, hüzün gibi tek tek yaşantı durumlarına ilişkin kendilik izlenimleri, şeylerin kişiye nasıl görüldüğüne

yönelik görüngübilimsel yaşantılar bütünü"dür (11). Daniel Dennett'e göre "beynin değişik bölgelerinin aynı anda değişik işler yaptığı ve olayları kendine göre yorumladığı yaratıcı kargaşa"dır. Diyalektik materyalist felsefeye göre de bilinç, bütün anlıksal süreçlerinin toplamıdır.

Yine de bilinç bunlarla birlikte içkin ve bundan aşkındır.

Freud "Rüyalar, bilinçaltına giden kral yoludur" der. Unuttuğu şey, aynı yolu dilencilerin de geçebildiğidir.

Dipnotlar:

(1) Descartes'tan alıntıl原因 Hegel, "Descartes", Çeviren: Doğan

Şahiner, Cogito, sayı: 10, s. 137, Yapı Kredi Yayınları-1997.

(2) C. G. Jung, *Bilinç ve Bilinçaltının İşlevi*, Çev: Engin Büyükin, Say, 1. Basım, 1982, s.76.

(3) Jung, *age*, s.81.

(4) Jung, *age*, s.35.

(5) Serol Teber, *Davranışlarımızın Kökeni*, Say, 1982, s.211-212.

(6) Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, s. 89-96. Alıntıl原因 Amelie Ok-senberg Rorty, "Bedenle Düşünme Konusunda Descartes", Çev: Doğan Şahiner, Cogito, Sayı: 10, s.200.

(7) Descartes, *Ruhun Tutkuları*, s. 51'den alıntıl原因 Rorty, agd., s. 207.

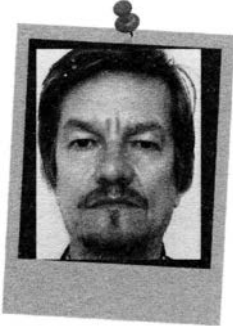
(8) Özdemir İnce, *Şiir ve Gerçeklik*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2001 Şiirsel Gerçek ve Boyutları içinde, s.64.

(9) R. Alleau, *De La Nature Des Symboles*, Paris, Pont-Royal, 1964, s. 20

(10) İnce, *age*, s. 64-65.

(11) Bkz. Vikipedi, Bilinç Maddesi.

YAZAR

Halit Payza

1958 Aydın doğumlu. Evli ve iki çocuklu. Emekli maliyeci. Varlık, Berfin Bahar, Afrodisyas Sanat, Kar, Kıyı, Kurgu, Çağdaş Türk Dili, Cumhuriyet Kitap, Aydınlık Kitap, Evrensel, Güney, Patika, Beşparmak, Gerçek Edebiyat, Alzine, Dönemeç, Anafilya, Tmolos Edebiyat, Yaşam Sanat gibi dergilerde yazdı. Yayınlanmış iki roman, iki deneme ve bir öykü kitabı var, beş ayrı kitaba ürünleriyle katkı koydu. Hâlen öykü, roman, deneme yazmayı ve farklı disiplinlerle "denemeci" yaklaşımıyla ilgilenmeyi sürdürüyor.

BİLİNÇ NASIL İŞLER?

MICHAEL S. GAZZANIGA

ÇEVİREN: GÖKSU NUR KAYACILAR

Birleşmiş Gerçeklik Algımızı Oluşturan Karmaşık Sinir Ağına Bir Bakış

Beynimiz Frank Gehry'nin Bilbao, İspanya'daki Guggenheim Müzesi kadar çarpık görünüyor, fakat Gehry'nin de dediği gibi müze sızdırma yapmıyor. Aksine, tamamen işlevsel. Gehry, fonksiyonlarımızı yürüten fiziksel yapıları algılayışımızı genişleten mimari bir deha. Beynimiz de bu fiziksel yapılardan birine sahip. Beynin bu çarpık görünümlü yapısının deliliğinde ancak küçük bir kısmını anlayabildiğimiz bir metot saklı. Yüzyıllardır yapılan araştırmalara rağmen kimse kafamızın içindeki bu karmaşık biyolojik doku ağının günlük deneyimlerimizi nasıl yarattığını anlayamıyor. Beynimizde her saniye zilyonlarca elektriksel, kimyasal ve hormonal süreç gerçekleşirken biz her şeyi pürüzsüzce akan bir bütünlükte deneyimliyoruz. Peki bu nasıl mümkün olabilir? Beyinde bilinçsel bütünlüğü sağlayan bu organizasyon nasıl işler?

Her şey yüzeyin altında bir yapıya sahiptir; fizikçiler bu gerçeği kuantum seviyesine indiriyor. Sürekli nesneleri parçalarına ayırarak var olmalarını sağlayan şeyi görmeye çalışıyoruz. Vücutlar ve beyinler tıpkı nesneler gibi parçalardan oluşuyor. Bu bağlamda modüllerden, yani işlevsel bütünlüğü oluşturmak üzere etkileşen bileşenlerden oluştuğumuz söylene-

bilir. Parçaların nasıl birleştiğini ve etkileştiğini bilmemiz gerekiyor.

Beynimizin kısımları ruhsal durumlarımızı ve davranışlarımızı oluşturmak için kolektif bir şekilde çalışır. Yüzeysel olarak beynimizin tek bir bilinçsel deneyim yaratmak için geniş çaplı bir birim olarak işlev gördüğü söylenebilir. Nobel ödüllü Charles Sherrington, 1900'lü yılların başında beyni "büyülü bir dokuma tezgâhı" olarak tanımlamış ve sinir sisteminin mistik zihni yaratmak üzere tutarlı bir şekilde çalıştığını öne sürmüştür. Ancak günümüz nörologları Sherrington'a tıbbi birkaç deney yapmasını önerirdi. Çünkü klinikleri beyin hasarı bambaşka bir senaryoya yöneltten hastalarla dolu.

Çelişkili bir şekilde bölünemez birer bütün gibi hissetmemize rağmen (Sherrington'ın "dokuma tezgâhı" benzetmesine sezgisel kanıt oluşturan bir gerçek) kayda değer sayıda kanıt beynin bütünsel bir şekilde çalışmadığını gösteriyor. Hatta bölünmemiş bilincimiz binlerce bağımsız işlem biriminden, başka bir deyişle modüllerden oluşuyor. Modüller ise özelleşmiş ve sıklıkla bölgeselleşmiş, her biri başka bir fonksiyona hizmet eden nöronlar ağı.

Nörolog, fizikçi ve felsefeci Donald MacKay bir yorumunda bir şeylerin nasıl çalıştığını anlamamanın düzgün çalışmadıklarında çok daha kolay olduğunu

söylüyor. Fizik çalışmalarında öğrendiği üzere, mühendisler bir televizyonun nasıl çalıştığını görüntü bozukken daha kolay anlıyor. Benzer şekilde, hasarlı beyinler üzerinde çalışmak sağlıklı beyinlerin nasıl çalıştığını daha iyi anlamamızı sağlıyor. Beyin lezyonuna maruz kalmış hastalar üzerinde bir inceleme sonucu birimsel beyin mimarisinin en inandırıcı kanıtına erişilebilir. Beynin belirli bölgelerinde hasar oluştuğunda bazı algısal becerileri kontrol eden nöron ağı zarar göreceğinden beceriler bozulmaya uğrar. Öte yandan sağlam kalan ağlar kusursuzca çalışmaya devam eder. Bu hastalarla ilgili en ilgi çekici şey ise beyindeki anomaliye rağmen bilinçli olmaları. Eğer bilinçlilik hâli beyinin bütünsel işlevsellğine bağlı olsaydı bu mümkün olmazdı. Beynin tamamıyla modüllerden oluştuğu gerçeği tezimin ana odaklarından biri olduğundan beyinin modülerlik derecesini anlamamız oldukça önemli.

Eksik Modüllere Rağmen Çalışan Beyinler

Beynin herhangi bir lobunu düşünün ve felç geçirmiş insanları göz önünde bulundurun. Örneğin sağ paryetal lob hasarı geçirmiş bir kişi aynı zamanda boyutsal yarı-ihmâl sendromuna maruz kalır. İhmâl sendromu hastaları, lezyonun boyutu ve konumuna bağlı olarak dünyanın hatta kendi vücutlarının sol kısmının var olmadığı izlenimine sahip olur. Bunun sonucunda tabaklarının sol kısmındaki yiyecekleri yememe, yüzlerinin sol kısmını tıraş etmeme, kitabın sol kısmındaki sayfaları okumama ve odanın sol kısmındaki hiçbir şeyi veya kimseyi algılamama gibi davranışlar gerçekleştirirler. Bazı hastalar sol kol ve bacaklarının var olduğunu reddederek hissiz olmalarına rağmen yataktan kalkma eyleminde bile sol uzuvlarını kullanmazlar. Bazı hastalar ise uzayın sol kısmını hayali olarak görmezden gelebilirler. Bilinçte oluşan aksaklıkların lezyonun gerçekleştiği konum ve boyuta bağlı olarak çeşitlenmesi, spesifik sinir ağlarını aksatan hasarların farklı işlevsel bileşenlerin bozulmasıyla sonuçlandığını gösteriyor. Bu lezyonların fonksiyonel nöroanatominin belirlenmesi bu duruma güçlü kanıtlar oluşturuyor.

“Bölünmemiş bilincimiz binlerce bağımsız işlem biriminden oluşur.”

Can alıcı nokta şu: duylardaki veya motor sistemdeki kayıp, yarı-ihmâl sendromuna yol açabilir; ancak motor sistemi ve duylar sorunsuz çalışırken bile bu sendromun “sönüm” olarak bilinen farklı bir versiyonunun oluşması mümkün. Bu durumda her iki yarı beyin de ayrı ayrı sorunsuz çalışırken aynı anda çalışmalarını gerektiren durumlarda aksaklığa uğruyor. Ancak aksaklığa uğrayan kısımdaki bilgiler bilinçsiz bir evrede kullanılabilir. Bu bilginin

mevcut olduğunu, ancak hastanın bilginin orada olduğunun bilincinde olmadığını gösteriyor. Örneğin, sol yarı-ihmâl sendromu hastalarına aynı anda sağ ve sol görsel alanlarından görsel uyarıcı gösterildiğinde yalnızca sağ görsel alandaki uyarıcıyı gördüklerini belirtiyorlar. Yalnızca sol görsel alandan görsel uyarıcı gösterildiğinde ve retinanın bir önceki durumdaki konumuna hitap edildiğinde ise sol uyarıcıyı normal bir şekilde algılıyorlar. Kısaca, sağlıklı alanla karşı karşıya getirilmediği sürece hasarlı kısım fark ediliyor ve bilinç dahiline giriyor. İşin ilginç yanı şu ki, hastalar ters giden hiçbir şey olmadığını iddia ediyor; bu sinir ağlarındaki kayıplardan ve yol açtığı sorunlardan tamamen habersizler.

Bu, hastaların otobiyografik benliklerinin yalnızca bilinçten türediğini gösteriyor. Hastaların neyin bilincinde olduğu ise iki faktöre bağlı. İlk olarak, işlemeyen sinir ağlarının bilincinde değiller. Bu sinir ağları hiç var olmamışcasına ağın sorumlu olduğu bilinçlilik de ağ ile birlikte kayboluyor. İkinci faktör ise rekabetçi bir işlem süreci. Bazı sinir ağlarının işlemi bilinçte yer alırken bazılarının bu başarıya ulaşmıyor. Kısaca, bilinç spesifik bir kapasite oluşturan fazlasıyla bölgesel işlemlere bağlı ve işlemler başka modüllerin işlem süreçleri tarafından üstünlüğe uğrayarak bilinç dışı kalabilirler. Bu durum hayret verici bazı sonuçlara yol açıyor.

Bazı hastalar vücutlarındaki uzuvların varlığının bilincinde değillen benim favorim olan “üçüncü adam” sendromunda hastalar aslında orada olmayan birinin varlığını hissediyor. “Varlık hissi” olarak da bilinen durumda hasta genelde omuz üzerinde başka birinin varlığını hissediyor. Bu his o kadar güçlü ki kişi sıklıkla başını çevirip bakma ve yemek verme içgüdüleri duyuyor. Karanlık bir yolda yürürken kapıldığımız takip edilme hissinden tamamen farklı, çünkü beklenmedik bir anda oluşuyor. Dağcılar ve ekstrem şartlarda yoğun fiziksel yorgunluk yaşayan başka kimseler arasında son derece yaygın bir olgu.

Tüm zamanın en iyi dağcısı olarak görülen Reinhold Messner (Everest’e solo tırmanan ilk insan ve ek oksijen kullanmıyor) *Çıplak Dağ* adlı kitabında kardeşi Günther ile 1970’te Nanga Parbat Dağı’nda gerçekleştirdiği ilk Himalaya tırmanışını anlatıyor: “Aniden yanımda üçüncü bir tırmanışçı hissettim. Benden birkaç adım uzakta, görüş açımın hemen dışında, makul bir mesafeyi koruyarak bizimle birlikte alçalıyordu. Konsantrasyonumu koruyarak figürü görmeyi başaramadım ama orada biri olduğuna emindim. Varlığını hissedebiliyordum; başka kanıtı ihtiyacım yoktu.” Bu tarz bir hissi deneyimlemek için yorgun bir dağcı olmanıza gerek yok. Dul insan-

ların neredeyse yarısı kaybettikleri eşlerinin varlığını hissettiklerini söylüyor. Kimileri için ise bu fenomen hayalet, görü ve ilahî müdahale hikâyelerinin başlangıcı.

Bu fenomene beklenmedik bir şekilde rastlayan İsviçreli nörolog ve nörofizyolog Olaf Blanke durumun hiç de öyle olmadığını öne sürüyor. Bir hastanın felç odağının yerini saptamaya çalışırken temporal kafatası kabuğuna uyguladığı elektriksel dürtü ile üçüncü adam faktörünü tetikliyor. Aynı zamanda “varlık hissi” deneyimleyen birçok hasta üzerinde çalışan Blanke, frontoparyetal kısımda gerçekleşen lezyonların fenomenle doğrudan bağlantılı olduğunu ve varlığın lezyonun gerçekleştiği yönün zıt yönünde hissedildiğini keşfediyor. Bu konum, duyu-motor işlemlerinde ve çok algılı entegrasyonda gerçekleşen rahatsızlıkların üçüncü adam faktörünün sorumlusu olduğunu gösteriyor. Uzaydaki konumumuzun bilincinde olsak da görme, duyma, dokunma, iç algı, motor hareketler gibi normal şekilde bütünleştiğinde konumsal algımızı oluşturan işlemlerin çokluğundan habersiziz. İşlem sürecinde yaşanan bir kargaşa sonucu hatalar oluşabilir ve beynimiz konumumuzu yanlış yorumlayabilir. Blanke ve meslektaşlarının bulgusuna göre benzer bir hata kendini “varlık hissi” ile gösterebilir. Yakın zamanda sağlıklı insanların duyuşsal işlem sürecinde robotik bir kol yardımıyla kargaşa yaratarak “varlık hissi”ni ürettiriler.

“Uzaydaki konumumuzun bilincinde olsak da... normal şekilde bütünleştiğinde konumsal algımızı oluşturan işlemlerin çokluğundan habersiziz.”

Hareket ettiğimizde bunun sonucunun uzayda spesifik bir zaman ve konumda gerçekleşmesini bekleriz. Sırtını kaşıdığı anda aynı anda sırtında bir his duyumsamayı beklersin. Bu his konumsal ve zamansal olarak beklenenle eşleştiğinde beyin tarafından kendiliğinden oluşan bir his olarak algılanır. Eğer bir eşleşmezlik varsa, yani sinyaller dokunuşla konumsal ve zamansal olarak uyumsuzsa, beyin bunu başka bir etken tarafından yapılmış gibi algılar. Şimdi gözleriniz bağlı şekilde kollarınızı öne uzattığınızı hayal edin; parmak ucunuz arkanızdaki robotik kola sinyaller gönderen bir ana robotun yarığında. Parmak hareketleriniz robotik kolun hareketini kontrol ediyor ve robotik kol siz parmağınızı hareket ettirdiğinde sırtınızı sıvazlıyor. Bazı denemelerde parmağınızda uyguladığınıza eş bir direnç gücü hissediyorsunuz, diğerlerinde ise direnç yaptığınızla uyumsuz bir şekilde gevşek. Eğer sırtınızdaki his hareketlerinizle senkronize halde ise kollarınızı öne uzatmış olsanız

da beyniniz bir illüzyon yaratır: vücudunuz öne doğru kaymış ve kendi sırtınıza dokunuyormuşsunuz gibi hissedeceksiniz. Fakat eğer his ve hareketiniz senkronize değilse beyniniz farklı bir durum yaratır. Kişisel konumunuz parmak ucunuzun ters yönüne, arkaya kaymış ve başka biri sırtınıza dokunuyormuş gibi hissedeceksiniz. Ek olarak eğer kolu kontrol ederken parmak ucunuzda hiçbir direnç hissetmezseniz bu eşzamansız dokunuş arkanızda duran biri tarafından yapılmış gibi hissedeceksiniz. Blanke ustaca kontrol edilen bedensel dürtüler kullanarak duyu-motor çatışmalarının (fiziksel dokunuşla zamansal ve konumsal olarak uyumsuz sinyaller) sağlıklı kişilerde “varlık hissi” yaratmak için yeterli olduğunu gösterdi. Bu çatışmalar farklı konumsal sinir ağlarının, yani modüllerin, manipüle edilmesi sonucu üretiliyor.

Eğer beyin birleştirilmiş bir “büyülü dokuma tezgâhı” gibi çalışsaydı bazı kısımları çıkarmak veya sinir ağlarında hatalı işlem süreçleri yaratmak sistemi tamamen kapatır ya da tüm bilişsel bölgelerde fonksiyonel bozulmaya yol açardı. Gerçekte ise birçok insan beyinlerindeki eksik ve hasarlı kısımlara rağmen normal hayatlar sürebiliyor. Yerel beyin bölgelerinde hasar olan insanlarda çoğu bilişsel alanda bozulma görülüyor. Örneğin gelişmiş bir bilişsel alan olan dili ele alalım. Çoğu insanın dil merkezi beyin sol yarım küresinde bulunuyor. Dil merkezindeki iki ayrı beyninsel bölge Broca alanı ve Wernicke alanı.

Broca alanı konuşmayı etkilerken Wernicke alanı yazılı ve sözlü dilin anlaşılması ve sözlerin ve cümlelerin anlaşılabilir halde düzenlenmesi fonksiyonlarını yerine getiriyor. Broca alanı özellikle dudak, ağız ve dilimizdeki kasların, kelimelerin doğru telaffuzu için koordine edilmesini denetlerken Wernicke alanı konuşmadan önce kelimelerin anlaşılır bir düzende sıralanmasını kontrol ediyor. Broca alanında hasar oluşan insanlar konuşmada güçlük çekiyor: konuşma çaba gerektiriyor ve ani aralarla ilerliyor ancak dil bilgisinde aksaklıklar olsa da kelimeler anlamlı bir sırada söyleniyor (örn. Beyinler... birim...sel). Broca hastaları hastalıklarının farkında oluyor. Buna karşılık Wernicke hastalarında birincil olarak algıda karmaşa görülüyor. Konuşma, dil bilgisi ve ölçü olarak sorunsuzken anlamda kaymalar mevcut. Bu, her iki alanın da farklı ve özelleşmiş bir görevi olduğunu gösteriyor; alan hasar görmüşse görevi yerine getiremiyor. Bu, beyinde son derece spesifik bir birimsellik olduğuna açık bir kanıt.

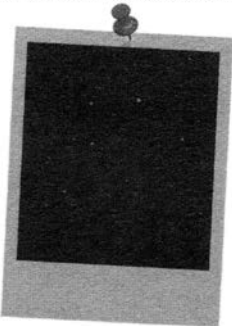
Peki ya beyinlerde birimsellik neden gelişti? Bir keresinde Coca Cola CEO'sunun şirketin kurum-

sal organizasyonunu anlatışını dinlemiştim. Şirket büyüdükçe yöneticiler tüm ürünleri üreten ve dünyaya dağıtan tek bir ana birimin delice, masraflı ve yetersiz olduğunu fark ediyor. Dağıtım, paketleme ve yönetim toplantılarının seyahat masrafları anlamını yitiriyor. Açık bir şekilde dünyayı bölgelere bölmek

ve her bölgeye ürünleri lokal olarak dağıtacak ana birimler kurmak gerektiği anlaşıyor. Merkezî planlama saf dışı kalırken lokal kontrol önem kazanıyor. Beyin için de aynısı geçerli: ucuz ve çok daha etkili.

Kaynak: lithub

ÇEVİRMEN

Göksu Nur Kayacılar

1998 yılında, budist, dağcı ve coğrafyacı bir çiftin çocuğu olarak doğdu. Niğde Aladağlar'da doğa, bilim ve felsefeyle harmanlanarak geçirdiği çocukluk yıllarından sonra, zihninin kaçınılmaz bir uğraşı haâine gelmiş olan evreni anlama tutkusunu eyleme dökmek üzere İstanbul'a yerleşti ve Kadıköy Anadolu Lisesi'nde okudu. Şu an Bilkent Üniversitesi Fizik bölümünde okumakta. Birçok tutkulu fizikçi rastlanmayan bir şekilde, evreni anlamının beraberinde ruhu da anlamayı getirdiğine inanıyor. Zihninin en büyük zevkleri, fizik yasaları ve felsefe arasında çok da üzerinde durulmayan bağları fark etmek, üzerine beyni patlayana kadar düşünmek ve yazmak. Bilim ve felsefe tutkusu dışında hayatın deviniminde akıp giden öylesine birisi.

KOLEKTİF BİLİNÇ ÜZERİNE BİR SORGU: ORTAK EYLEMİN TEMEL MOTİVASYONU NEDİR?

NİLSU YİĞİTOĞLU

“Şiddetle başlayan hazlar, şiddetle son bulurlar,
Ölümleri olur zaferleri” (1).

Bu yazıda, siz sevgili okurlara, toplum tarafından kabul gören iyi/kötü kavramlarının dışındaki, yani ahlakın dışındaki bir davranışın nasıl çabucak meşrulaştırılabileceğini açıklamaya çalışacağım. Bir çılgınlığın/deliliğin nasıl kabul görür –olağan– bir eyleme dönüşebileceğini anlatacağım. Bunu yaparken de bilinç kavramından yola çıkacağım.

Bilinç, sözlük anlamı itibarıyla insanın kendisini, çevresini ve olup biteni tanıma, algılama, kavrama, fark etme yetisi olarak tanımlanabilir. Ancak kavramsal tanım olarak bilinç bu kadar kolay bir şekilde ifade edilemez. Nasıl edilebilir ki? Bilinç, tüm meselelerin kendisidir zaten aslında. Onu açıklayabilmek/ onu anlayabilmek varoluşa ilişkin müthiş bir aydınlanma olurdu. Daha kavramsal konuşmam gerekirse şunu söyleyebilirim; bilinç felsefi bir problemidir.

“Bilinç nedir?”, “Bilinçli olmanın anlamı nedir?” gibi sorular zihin felsefesinin temel problemlerindendir. Buanlamıyla bilinç varoluşa yönelik bir sorgulamadır

aslında. Hatta bilincin var olup olmadığı da başlı başına bir sorgulamadır. Bilinç gerçekten var mıdır? “Bilinci belirtmeyiz çünkü bilinç mevcut değildir” (2). Ancak ben bu yazıda bilincin varoluşuna ilişkin bir sorgulama yapmaktan ziyade, bilinci “var” kabul ederek ve hatta bir tık ileri giderek kolektif bilinç ve ahlak üzerine sorgulamalar yapmak istiyorum. Bu noktada bilinç kavramını tanımlarken, modern felsefenin kurucusu kabul edilen ve zihin felsefesinin bugünkü hâlinin temellerini atan René Descartes’a yer vereceğim.

Descartes’a göre bilinç, ruhun özünü, düşüncenin kendisini oluşturur. Bilinç, varolan her şeyin ana kaynağıdır. Descartes, bilinç ve bedeni ayırır. “Tüm özü ya da doğası düşünmekten başka bir şey olmayan ve varolmak için herhangi bir yere gereksinimi olmayan, herhangi maddesel bir şeye bağımlı olmayan bir töz olduğumu anladım. Öyle ki bu ben yani kendisiyle neysem o olduğum ruh, bedenden tümüyle ayrıdır, hatta bedenden daha kolay tanınır

ve beden olmadığına bile o kendisi olmaktan çıkmaz” (3).

Yazının devamında “bilinç, düşüncenin kendisidir, varolmak için herhangi bir şeye ihtiyaç duymayan bir tözdür” çıkarımıyla hareket edeceğiz. Düşüncenin kendisi, o düşünceye sahip olan herkeste aynı şekilde var olabilir mi? O düşünceye sahip herkesi, ortak bir amaç etrafında birleştirip, ortak eyleme itebilir mi? Sosyoloji biliminin kurucu isimlerinden kabul edilen Fransız sosyolog Emile Durkheim, “kolektif (ortak) bilinç” kavramından söz eder. Kolektif bilinç, kavramsal anlamı itibarıyla bir topluluğun üyeleri arasındaki ortak inanç ve duyguları işaret eder. Aynı duyguları hisseden, aynı değerlere sahip olan, aynı kutsala inanan bireyler –ki bu bireyler birbirinden farklılaşmış değildirler– ortak bir şura sahiptirler, kolektif bilinç tam olarak budur. Kolektif bilinç, topluluğun tüm üyelerinde –bilinçte– var kabul edilir. Peki kolektif bilincin özü nedir? Nedir beni “ben” olmaktan çıkartıp, “biz” yapan? Temelde hangi dürtüdür bir insanı aidiyet duyduğu topluluğun/grubun bir askeri yapan ve hangi motivasyondur topluluk için ölmeye ikna eden onu? Feminist-anarşist yazar Ursula K. Le Guin, romanı *Mülksüzler*’de bu konuya şu sözler ile değiniyor:

“Acı var. Gerçek. (...) Acı çekme, yaşamımızın koşulu. Başına geldiği zaman fark ediyorsun. Onun gerçek olduğunu anlıyorsun. (...) Hiçbir toplum varolmanın doğasını değiştiremez. Acı çekmeyi önleyemeyiz. Şu acıyı, bu acıyı dindirebiliriz ama Acı’yı dindiremeyiz. (...) Acı çeken şey benliktir” (4).

Yaşamın koşulu acı çekmekse ve gerçek olan acıyı çeken benlik ise, kolektif şurun temeli acıdır, gibi bir çıkarım yapılabilir buradan. Peki gerçekten de öyle midir? Toplumsal organizma –devlet ve/veya sivil toplum– hastaları iyileştirir, açlıkla mücadele eder, fakirlere yardım eder. İnternete düşen bir hayvana işkence videosu toplumun bütün kesimlerinden çok fazla kişiyi ortak bir tepkide birleştirir. Hangi siyasi görüşten, hangi dinî inanıştan olursa olsun toplumun çoğu üyesi çocuk istismarına benzer/aynı tepkileri gösterir. Bu yönüyle bakıldığında yazara hak vermemek mümkün görünmüyor, evet, acı bizi bir araya getirir. “Empati” kavramını, bireyin başka bir benliği tecrübe etme uğraşı olarak görürsek, empatinin temelinde bile acı vardır diyebiliriz. Çok basit bir örnek olarak; “ya aynısı senin başına gelseydi?”

Ancak bu yeterli değildir. Bir kişi, bir çocuğu öldürdüğünde toplumun tüm kesimlerini harekete geçiren, acı temelli o ortak şur, aynı kesimleri “ötekileştirilmiş” çocukları öldürmek için harekete geçirebilir de aynı zamanda. Ortak hareketten

bahsedildiğinde ilk akla gelen örnekler hep Nazi Almanyası üzerinden olur. Çünkü aslında şöyle bir düşünülünce yaşananlar korkunç olmanın yanı sıra, “akıl almaz”dır da. Nasıl olur da iyi insanlar, anneler, babalar, öğretmenler ötekileştirilmiş insanlara işkence etmek için örgütlenebilir? Burada da temel motivasyon acı mıdır? Yoksa şiddet mi? Thomas Hobbes, doğal durumda insan ilişkilerinin vahşi ve yıkıcı olduğundan bahseder. Ona göre doğal durum kaostur. İnsan birlikteliklerine, toplumlara şöyle bir bakıldığında hemen her toplumda iç ve dış mücadeleler, cinayetler, savaşlar ve katliamlarla dolu tarih sayfalarını görebiliriz. O halde Hobbes haklı diyebilir miyiz? Kolektif şurun temelindeki motivasyon şiddete olan açlığımız mıdır? Bu yüzden mi insanlık tarihi kanla yazılmıştır? “Şiddetle başlayan hazlar, şiddetle son bulurlar.”

Amerikalı sosyal psikolog Stanley Milgram’ın meşhur otoriteye itaat deneyini duymayan yoktur. Kısaca bahsedecek olursam, deney düzeneninde katılımcılar için “öğretmen” ve “öğrenci” olmak üzere iki gruba ayrılacakları ve öğretmen ve öğrencinin ayrı odaya alınacağı fakat birbirleri ile iletişim kurabilecekleri bir ortam hazırlanmıştır. Öğretmen rolündeki denek, “gözcü” –yani kendisini izleyen, deneyi gerçekleştiren kişilerden birisi– ile aynı odada bulunmakta, öğrenci rolündeki deneye soru sormakta ve öğrencinin her yanlış cevabında ona elektrik şoku vermektedir. 15 volt ile başlayan deneyde limit 450 voltur. Bu işlemler sırasında öğretmen rolündeki denek öğrenciyi görmez sadece sesini duyar ve aslında öğrenci rolünde bir denek yoktur, öğrenci de deneyi yürütenlerden birisidir. Gerçekten elektrik şoku da verilmez kimseye ancak öğretmen rolündeki denek, karşıda birisi olduğunu bilir ve her yanlış cevapta karşısındaki kişiye elektrik şoku uyguladığının farkındadır.

Milgram bu deneyi ile otorite karşısında bireyin sorgusuz bir itaat eğilimi göstereceğini ortaya koyar. Deneyden çıkarılacak sonuç vurucu ama basittir; birey, örgütlü bir gücün, bir otoritenin gölgesi altındayken yani otoritenin varlığını hissediyorken rahatlıkla işkenceci olabilir. Ancak bu deney ötekileştirilmiş olan üzerinde şiddet gösterip göstermeyeceğimizi test eder. Ötekileştirmeyi ve meşrulaştırmayı açıklamaz. Neden ötekileştiririz? Her birimiz, birbirini asla deneyimlemeyecek, farklı, bambaşka ve müthiş benlikleriz. Her birimiz bir sırrız. Her birimiz bilinç deneyimi yaşayan ama o bilinci tanımlayamayan canlılarız. Biz farklıyız. Hareket eden diğer her şeyden ne kadar farklıysak, en yakın olduklarımızdan da o denli farklıyız. Peki o zaman ortak hareketimizin temelindeki motivas-

yon nedir? Kolektif bilinci oluşturan, her birimizin bilincinde saklı olan o temel güdü nedir? Bunları anlamak çok zordur. Ancak şu konuda hemfikir olabiliriz, “delilik” olarak görülebilecek bir davranış bile, en çılgın fikir bile, toplumun geneline yayıldığında ve büyük/ezici çoğunluk onu kabul ettiğinde meşru bir davranıştır artık. Kolektif bilinç, müthiş bir güçtür. Kolektif bilinç bir meşrulaştırma aracıdır.

Bizler, yaşatanız. Bizler, hayatı kolaylaştıran, düzenleyen, yardım eden ve kuranlarız. Ve yine bizler, öldüreniz. Bizler, hayatı –ötekiler için– zorlaştıran, engelleyen ve yıkanlarız. Tüm bu mimariyi, sanatı, sosyal düzenleri biz yaptık. Hayvan haklarını ve barışı savunduk. Ve yine bizler tüm bu savaşları, yı-

kımları ve silahları yaptık. Öldürdük ve hayvanları savunulmaya muhtaç hâle getirdik. Kimiz biz? Neyiz? Kolektif şuurun temelinde ne var? Bilinç nedir?

Dipnotlar

- (1) Shakespeare, William, (2010), *Romeo ve Juliet*, Çev: Özdemir Nutku, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, ss. 62.
- (2) Nolan, Jonathan (Ya.), *Westworld*, HBO (yap.), ABD 2016.
- (3) Descartes, René, (2009), *Yöntem Üzerine Konuşmalar*, Çev: Hasan İlhan, Ankara: Alter Yayıncılık, ss. 39-40.
- (4) Le Guin, Ursula K. (1998), *Mülksüzler*, Çev: Levent Mollamustafaoğlu, İstanbul: Metis Yayınları, ss. 30.

Kaynaklar

- DESCARTES, René, (2009), *Yöntem Üzerine Konuşmalar*, Çev: Hasan İlhan, Ankara: Alter Yayıncılık
- AKKONACI, Sibel A. (2010), Kolektif Bilinç/Kolektif Temsiller: Wundtile Durkheim, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 21. Sayı, ss. 103-113.

YAZAR

Nilsu Yiğitoğlu

1997 yılında Mersin’de doğdu. Lise öğrenimi sırasında yazım tekniklerini öğrenmek amacıyla, 6 ay süreyle “Yaratıcı Yazarlık” eğitimi aldı. Henüz on yedi yaşındayken yayınlamaya başladığı kurguları sayesinde elli bin kişilik bir okuyucu kitlesine ulaştı. Yirmi yaşında blog yazarlığı yapmaya ve deneme ile makale türünde yazılar yayınlamaya başladı. Yine yirmi yaşındayken ilk kez bir internet dergisinde deneme türündeki bir yazısı yayınlanan Nilsu Yiğitoğlu, halen devam ettiği üniversite öğrenimini sosyoloji bilimi üzerine yapmaktadır.

SAFFET MURAT TURA'YLA SÖYLEŞİ: ZOR PROBLEM: BİLİNÇ SÖYLEŞİ: MERYEM KOÇ

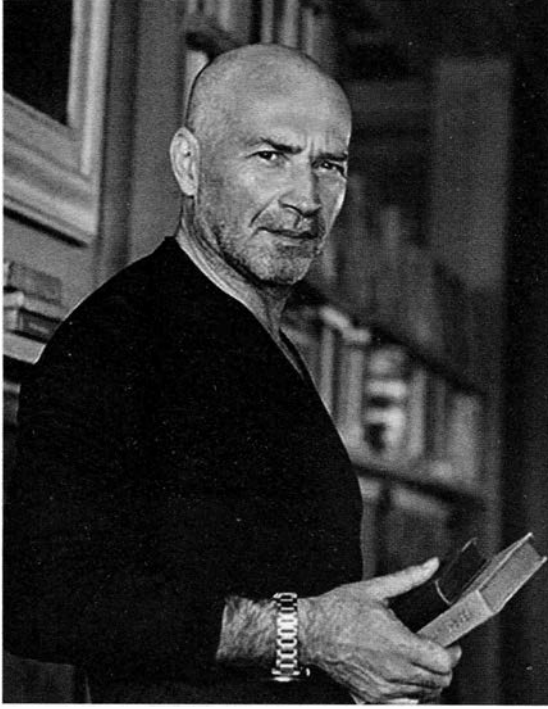
“Bilinçli bir zihin, içinde bir ‘ben’ olan zihindir.”
Antonio Damasio

Saffet Murat Tura ile son kitabı “Zor Problem: Bilinç” üzerine konuştuk.

Meryem Koç: Bilinç zaten daima zor bir problem-di. Belki bilinç adıyla değil ama maddi olmayan ama düşünen, hisseden varlık, mesela ruh olarak tartışıldı. Klasik dinleri bir tarafa bırakıyorum. Eski Mısırlılardan günümüze, mesela Descartes’a, Husserl fenomenolojisine, günümüz zihin felsefesine kadar düşünsel planda çok tartışıldı bilinç konusu. Şimdi yirminci yüzyıl sonu, yirmi birinci yüzyıl başı itibarıyla filozof David Chalmers’ın “Niçin ve neden bir bilincim var?” sorusu niçin “zor problem” olarak niteleniyor? Günümüzde birçok bilim insanı ve filozof bu eski soruyu niçin bu kadar önemsiyor? Bu soru zaten hep zordu. Şimdi ne değişti?

Saffet Murat Tura: Bir sorunun önemi kime sorulduğuyla alakalı muhtemelen. Günümüzde beyin ve fonksiyonları, beynin bu fonksiyonları nasıl yerine getirdiği çok iyi incelenip araştırılabilir. Ama David Chalmers yirmi beş yıl kadar önce günümüz nörobiyolojisinin ne yönde gelişebileceğini, beynin nasıl çalıştığına ilişkin açıklamaların gücünü ve sınırlarını gayet iyi görmüştü. Chalmers bilinç problemini de bir nesil bilim insanı ve filozofa sordu. Bunlar çağdaş nörobiyolojinin temel aksiyomlarının

sınırlarını daha baştan fark edecek kadar iyi eğitilmiş, zeki ve açık fikirli insanlardı. Mesela şimdilerde gündeme gelen Yapay Zekâ problemini daha otuz yıl öncesinden anlamışlardı ve tartışmaya başlamışlardı. Sanırım yaşım on yıl kadar geç olmasına rağmen ben de bu yeni nesli yakalayabildim. Yani Chalmers “Niçin ve neden bir bilincim var?” sorusunu yoldan çevirdiği herhangi birine sormuyordu. Beyin denen olayı gayet iyi anlamış insanlara soruyordu. Problem soruldu ve dünya çapında yarış başladı. Chalmers bize şunu soruyordu: Nörobiyolojinin bazı kolay problemlerini çözebilirsiniz; beyinde hafıza nasıl depolanır, nasıl konuşuyoruz, hatırlıyoruz, düşünüyoruz, karar veriyoruz, nasıl korkuyoruz, üzülmüyoruz, düşünüyoruz? Bunları kolay problemler olarak niteliyordu, Chalmers: Nasıl oluyor da öznel bilinçli bir deneyime sahip olabiliyoruz? Nörobiyolojinin esas zor sorusu budur. Yani bilinçle ilgili safsataları zaten çoktan aşmış bir grubu hedef alıyor. Chalmers’ın sorusu bilimsel yani natüralist bir açıklama bekliyordu bizden. Binlerce yıldır düşünce dünyasında metafiziksel açıklamalar hüküm sürdü; sonuç koca bir sıfır. Yeni soru ise şu: Bir doğa olayı olarak bilinci nasıl açıklayabiliriz? İşte zor soru bu. Bir bilim insanı için çok heyecan verici bir sorudur bu. Günümüzde Yapay Zekâ’nın bilinci olabilir mi sorusu da benzeri bir sorudur. Bir makina insanın gerçekleştirdiği pek çok

fonksiyonu, muhtemelen insandan daha iyi gerçekleştirebilir ama bu aletlerin bir iç dünyası, bilinci olacak mı? Yani Chalmers çağımızın sorusunu sordu, üstelik eski bilinç tartışmalarına hiç benzemiyor bu soru. Çünkü artık sorunun sorulduğu zemin değişti. Beyni, bilgisayar, yapay zekâyı yeteri kadar iyi biliyoruz artık. Bu soru artık Platon'a, Aristoteles'e, Descartes'a, Husserl'e sorulmuş bir soru değil, bizzat bize sorulmuş bir soru ve Eski Mısırlılardan biraz daha iyi bir cevabımız olmalı elbette. Kitabı da bunun için yazdım bir bakıma.

M. K: Kitabınızda N3 biyofonksiyonel “zombi” beyin modeli adını verdiğiniz bir insan beyini modeli öneriyorsunuz. Fonksiyonları açısından bir insan beyini modeli önermenize rağmen buna niçin tırnak içinde “zombi” sıfatını vermek zorunda hissettiniz kendinizi?

S. M. T: David Chalmers'ın öngörüsüyle ilgili bu “zombi” sıfatı. Chalmers şunu görmüştü: Fizikalist öncüllerden hareket eden nörobiyoloji pek çok problemi çözebilecek olmasına rağmen sübjektif bilinç olaylarını çözmekte zorlanacaktır. Bunu göstermek için “zombi argümanı” denen bir düşünce deneyi ileri sürmüştü. Buna göre basitçe fiziksel-kimyasal mekanizmalarla çalışan ve enformasyon işleyerek organizmamızın yanıt davranışını oluşturan beyin, yani bir makina olarak beyin fonksiyonlarını yerine getirmek için öznel bilinçli deneyimlere ihtiyacı yoktur. O zaman niçin ve nasıl bir bilincimiz var? Chalmers fiziksel ve fonksiyonel olarak bize özdeş

ama iç yaşantısı, bilinci olmayan bir varlık olarak tasarımsal “zombi”lerden söz etti. Bilincimiz olmasaydı da biz sadece fiziksel-kimyasal varlıklar olsaydık gene aynı fiziksel süreçler gerçekleşirdi dünyamızda. Dolayısıyla Chalmers'la tamamen zıt bir kutupta olan Denniel Dennett'in dediği gibi, “hepimiz birer zombiyiz” bir bakıma. Fiziksel-kimyasal oluşumları. Nasıl oluyor da bir bilincimiz oluyor? Beynimiz fiziksel-kimyasal mekanizmalarla çalışan bir “zombi” beyni. Peki o zaman niçin bir sübjektif bilincimiz var? Zor problem bu.

M. K: Kitabınızın giriş cümlesi: “Dünya büyük bir Penfield deneyidir.” Neden?

S. M. T: Kanadalı beyin cerrahı Wilder Penfield geçen yüzyılın başlarında epileptik hastaları üzerinde bir dizi deney yapmıştı. Lokal anestezi altında ameliyata aldığı hastalarının beynini zararsız elektriksel uyarılarla uyarıyor ve ne hissettiklerini soruyordu. Hastaları beyinlerin uyarılan bölgelerine bağlı olarak bazen bir ses işittiklerini, ışık gördüklerini, bir koku hissettikleri, eski bir anıyı hatırladıklarını vs. söylüyorlardı. Tıp fakültesi ikinci sınıfta bu deneyleri öğrenmem tüm yaşamımı sürükleyen bir merak uyandırdı bende. Beynin elektriksel olarak uyarılması beyinde bazı fiziksel-kimyasal olaylara yol açar. Bu durum fizik-kimya biliminin beklediği sonuçtur ama deneylerde bu bilimlerin hiç öngörmediği şekilde fenomenal bilinç yaşantıları da ortaya çıkıyordu, çok şaşırtıcıydı bu. Yıllar sonra bu deneylere dayanarak yaşadığımız dünyanın fiziksel gerçeklikten farklı olarak bir fenomenal yaşantı dünyası olduğuna dair bir tez geliştirdim. Gerçek fiziksel dünya bir Penfield elektrotu gibi beynimizi uyarır ve beynimizin nöral faaliyetleriyle birlikte sesler, konular, renkler, can acısı, sevinç gibi bilinç fenomenal yaşantıları ortaya çıkar, tıpkı deneylerdeki gibi. Yaşantıladığımız hâliyle, bu dünya beynimizin fiziksel dış dünya tarafından uyarılmasıyla ortaya çıkan ve fiziksel gerçekliği temsil eden bir “rüya”dır aslında. Bakın, şu renkleri, kırmızıyı, yeşili beyninizin nöral aktiviteleri üretiyor aslında. Evet, “Dünya büyük bir Penfield deneyidir”.

M. K: Demek ki fiziksel dış dünyanın onu algıladığımız gibi olmadığını söylüyorsunuz. Peki fiziksel dış dünya nasıl aslında?

S. M. T: İşte bunu asla bilemeyeceğiz. Fiziksel dış gerçekliği soyut matematik denklemlerle, teorilerle bilebiliriz sadece. Onun gerçekten nasıl olduğu bize kapalıdır. Fiziksel dünyayı doğrudan tanışıklık yoluyla bilemeyiz. Sadece teorik olarak bilebiliriz. Yani baktığımızda gördüğümüz şey kendi bilincimizdir bir bakıma, beynimizin nöral aktivitelerinin

ürettiği fenomenal dünyamızdır. Bakın bu yaşadığınız şey merkezinde bilinçli ben yaşantınızın olduğu kendi fenomenal dünyanız. Biz kendi fenomenal dünyamıza, kendi beynimizin ürettiği bu “rüya”ya mahkûmuz. Fiziksel dış gerçekliği kendi fenomenal dokusuyla temsil eden bu “rüya” bir bakıma göz bağımızdır bizim. Fiziksel gerçekliği olduğu gibi görmemizi engeller ama dış fiziksel gerçeklik hepimizin beyninde benzeri fenomenal yaşantılara neden olduğu için değişik perspektiflerden görünen ortak bir rüya çıkar ortaya. İşte hepimizin fenomenal dünyalarının ortak kesim alanı, ufuklarımızın kaynaştığı ortak “rüya” bizim objektif gerçeklik sandığımız şeydir. Objektif gerçeklik ortak “kaynaşmış” subjektivitelerimizden başka bir şey değildir.

M. K: “Ben”in varlığı evrensel bir yanılgı mıdır? Fiziksel olmayan bir “Ben” fiziksel ve nesnel olan bedeni nasıl harekete geçirir? Kitabın “Etkileşimciliğin Eleştirisi” bölümünü çok ilginç buldum, bu bölüm üzerine neler söylemek istersiniz, fenomenal durumların fiziksel gerçekliği etkilemesi mümkün mü? Beynin nöral aktiviteleri ile fenomenal deneyimler arasında nasıl bir bağ var?

S. M. T: Şimdi bir rüya gördüğünüzü varsayın. Uyanıldığınızda rüyadaki sizin de gerçek siz olmadığınızı, rüyanın bir ögesi olduğunu anlarsınız. Ya uyanırken beyninizin nöral aktiviteleriyle birlikte ortaya çıkan bu gerçek “rüya”daki, yani fenomenal dünyanızdaki siz? Uyanırken kendim dediğiniz şey de bir algı, fenomenal bir yaşantı. Beyninizin belli nöral aktiviteleriyle birlikte ortaya çıkıyor bu algı. İşte bence bu saptama bilinç probleminin çözümü yolunda çok önemli bir adımdır aslında. Neyse. Şimdi etkileşimci ikilikçi bir yanılsamamız var günlük hayatta. Mesela “bilinçli zihnimizin” fiziksel bedenimizin hareketlerine neden olduğunu sanıyoruz. Elimi kaldırmayı düşünüyorum elim kalkıyor ama böyle bir etkileşme bildiğimiz bütün fizik yasalarına aykırıdır fakat bize bu kadar açık görünen bir durum nasıl bir yanılsama olabilir? Şöyle: bilinçli zihnimiz dediğimiz şey beynimizin bazı bilişsel işlevleriyle alakalı bir algı, fenomenal bir yaşantı. Yani bilinçli zihin beynimizin ürettiği fenomenal dünyanın bir parçasıdır, bir algıdır. Öte yandan fiziksel bedenimiz dediğimiz şey de fenomenal dünyamızdaki başka tipte bir fenomenal yaşantı. Yani gerçek fiziksel bedenimiz değil. Onun algısı. Bu durumda beyin-beden etkileşmesi sanki bilinçli zihin-fiziksel beden etkileşmesi gibi gözüküyor bize: Bir yanılsama.

Bazı deneysel durumlardan yola çıkarak beyindeki nöral aktivitelerle fenomenal yaşantılar arasındaki ilişkinin derin bir özdeşlik ilişkisi olduğunu ileri

sürdüm kitapta. Yani doğanın derin bir inceleme düzeyinde bu ikisi bir ve aynı şey olmalı benim ulaştığım sonuca göre. Bu tez çağdaş bilimin sınırlarını zorluyor. Bu nedenle henüz pek güvenilir olmayabilir ama geleceğin biliminin bu tezi doğrulayacağını sanıyorum.

M. K: Kitabınızda Paul Churchland, Daniel Dennett, David Chalmers gibi önemli filozofların isimleri geçiyor. Aynı zamanda büyük fizikçi ve matematikçi olan Roger Penrose’un bilinç nörobiyolojisi üzerine yapılan tartışmalara girmesiyle fizikçiler de bu konuya epey ilgi gösterdi. Bugün bilim ve felsefe çevreleri bilinç ile alakalı soruları sıkça dile getirmeye başladı. Pek çok kitap, film ve çeşitli yapımlar bilinç konusunu işliyor. Sizce son yıllarda bilim çevrelerinde yaşanan hangi gelişmeler özellikle bizi fenomenal varlığın olup olmadığı tartışmalarına itti?

S. M. T: Daha önce de konuştuğumuz gibi tartışma yeni değil aslında. Binlerce yıldır sürüyor ama ruh-madde tartışması ama materyalizm-idealizm tartışması adı altında süren bir tartışma. Günümüzde yeni olan bir yanılgı zeki makinaların, insanın yaptığı birçok şeyi yapan, muhtemelen gelecekte insanın yaptığı her şeyi yapan makinaların yapılması. İkinci olarak beyin biyolojisi çok önemli bir atılım yaptı günümüzde. Aslında bu iki disiplin birbirleriyle çok ilişkilidir ve müthiş bir dayanışma içinde çalışırlar. Bize yeni gibi görünen bu gelişmeler aslında yirminci yüzyılın başı itibarıyla başlayan bir sürecin giderek inanılmaz bir ivme kazanmasından ibaret. Özellikle zeki makinalar o kadar çok hayatımıza girdi ki artık kimse duyarsız kalamıyor bu gibi konulara. İsterse kalsın. İşte sonuçlar ortada, elinizdeki cep telefonu mesela.

M. K: Fiziksel olarak ölçülemeyen fenomenal deneyimler fizik biliminin temel kavramlarıyla ifade edilebilir mi? Kitabın “Fizikselciliği Eleştirmek” bölümünden bir alıntı yapmak isterim: “Nesnel kırmızı diye bir şey olmadığını göstererek işe başlayalım: Bilim (fizik) oradaki nesnel kırmızıyı değil, beynimizi uyarmak suretiyle bizde ‘oradaki nesnel kırmızı’ deneyimine neden olan durumu açıklar.” Öyleyse fenomenal bir dünyanın gerçekliğinin ispatlanması bilimsel gerçekliğin yeniden ele alınması ihtiyacını doğurur mu? Gerçekliği açıklarken fiziksel ölçütler artık sınırlı mı kalır?

S. M. T: Evet. Benim tezim bu. Bugünkü doğa biliminin, özellikle fiziğin beyin biyolojisinde meydana gelen gelişmeleri açıklamaları imkânsız gözüküyor. Böyle düşünmemin birçok nedeni var. Fizik en temel bilimdir. Belki de tek nomolojik, yani doğa yasası koyan bilimdir. Biyolojik açıklamalar uzun yıllar

fizik ve kimyaya dayandı. Ama şimdi işler değişmiş görünüyor. İlk defa biyoloji öne geçti. Şimdi fiziğin biyolojide ulaştığımız sonuçlara yetişmesi lazım. Bence ileri fizik bilimine ihtiyaç var.

M. K: İnsanlık tarihini derinden etkileyen mistisizm ve idealist felsefenin fenomenal dünyayı anlamak üzerine etkisini nasıl yorumluyorsunuz?

S. M. T: Doğu'da mistisizm Batı'daysa idealist felsefe önemli bazı şeyleri fark etmişti aslında. Mesela benim geliştirdiğim "fenomenal dünya" kavramı geniş

ölçüde Alman İdealizmi'nin kurucusu Immanuel Kant'tan etkilenmiştir ama bunları günümüz biliminin yaptığı gibi natüralist bir zemine oturtmadı mistikler ve idealist filozoflar. Katkıları büyük fakat zaman geçiyor işte. Artık natüralizmin zamanı.

Eserleri: *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz* (1. Baskı: Ayrıntı Yay. 1989, 4. Baskı Kanat kitap 2010), *Günümüzde Psikoterapi* (1. Baskı: Metis 2000, 2. baskı Metis 2005), *Şeyh ve Arzu* (Metis 2002), *Histerik Bilinç* (Metis 2007), *Madde ve Mana* (Metis 2010), *Zor Problem: Bilinç* (Metis 2018).

YAZAR

Saffet Murat Tura

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ni bitirdikten sonra İstanbul Tıp Fakültesi Fizyoloji ABD'de beyin fizyolojisi üzerine doktora çalışmalarına başladı. Bu alandaki çalışmalarını tamamlamadan aynı fakültenin Psikiyatri bölümüne geçti. 1986 yılında "Organ-dinamik Teorinin Epistemolojik Kritiği" adlı teziyle psikiyatr oldu. Elektroansefalografi ve dinamik psikoterapi alanlarında özel eğitim gördü. Psikanaliz, nöro-bilim, zihin ve bilim felsefeleri alanlarında çalışmalar yaptı, eserler yayınladı. 1993 yılında İmago Psikoterapi Merkezi'ni kurdu. Çeşitli üniversitelerde konuk öğretim üyesi olarak dersler verdi.

SÖYLEŞİ

Meryem Koç

İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde Pazarlama İletişimi ve Reklam bölümünde yüksek lisan-sının ardından (2009), bir süre Londra'da yaşadı. Reklamcılık, yayıncılık, editörlük, İstanbul Bienal'inde sanat rehberliği gibi çeşitli işlerde çalıştı. İstanbul Art News, Düşün-bil, Edebiyatist gibi yayınlarda yazıları yayınlandı. Tiyatro yazarlığı yapmaktadır, şiirleri vardır. Aynı zamanda stand-up komedyenidir. İlgi Alanları: Bilinç Felsefesi, Transhu-manizm, Dil Felsefesi, Zaman kavramı, Sanat Tarihi, Mizah, Tiyatro, Şiir.

Zihin felsefesinin genel anlamda, 17. yüzyılda filozof René Descartes'la birlikte başladığı kabul edilir. Fakat zihin felsefesinin temel meselesi olan zihin ve beden sorununun, felsefe tarihindeki tartışmalarına bakıldığında, meselenin Antik Çağ'a kadar geri götürülebileceği görülür. Zihin ve beden tartışması kaynağını, Antik Yunan'daki ruh anlayışından alır. O dönemde zihin veya bilinç yerine ruh kavramı kullanıldığından, tartışma daha çok ruh ve beden üzerine kuruludur. Antik Çağ'da ruhun varlığına yönelik iki temel tartışma öne çıkar. İlk tartışma, ikiciliktir. Düalizm adıyla da bilinen bu tartışmaya göre ruh ve beden, iki ayrı varlık yapısına sahiptir. Düalizmin savunucularından olan Pythagoras'a göre beden ve ruh kesin olarak birbirinden ayrıdır. Aynı zamanda ruhlar biçim değiştirerek yeniden dünyaya gelirler. İkinci tartışma ise, maddeciliktir. Yaygın olarak materyalizm olarak bilinen bu görüşe göre ise ruh, tıpkı beden gibi maddesel bir yapıya sahiptir. Bu görüşün savunucularından olan Demokritos hem beden hem de ruhun atomlardan meydana geldiğini belirterek, ruhun ve beden maddesel yapıda olduğunu dikkat çeker.

Düalizm tartışması belirgin olarak, Pythagoras'ın ruh göçü fikrinden etkilenmiş olan Platon'da öne çıkar. Platon *Phaidon* diyalogunda, ruh göçerliği konusuna değinir. Örnek olarak da, Sokrates'in zehri

içmesiyle birlikte bedeninin öleceği fakat ruhunun ise ölümsüz olduğunu ve göçeceğini anlatarak görüşünü destekler. Bunun yanında Platon, bilginin de ancak ruh sayesinde mümkün olabileceğini belirterek ruha önemli bir özellik yükler. Aslında monist yani tekçi bir düşünür olan Platon, felsefesinde sık sık karşıtlıklar kurar. Ruh ve beden arasında yaptığı ayrımla, bedenden çok ruhun varlığına önem vermesine karşın, son dönemlerinde özellikle de *Theaitetos* diyalogunda, bedeni ruha veri sağlayan önemli bir yapı olarak betimler. Bu bakış açısıyla Platon, düalist tartışmalarda yerini alır ve çok sonraki yüzyıllarda Descartes üzerinde de önemli ölçüde etkili olur.

Platon'un ardından Aristoteles, asıl varolanların bileşik varlıklar olduğunu belirterek, bu görüşünü madde ve form fikriyle şekillendirir. Daha çok Demokritos'un maddeci bakış açısından etkilenen Aristoteles, bir şeyin kendisi ile özünü birbirinden ayırarak düşünilemeyeceğini gösterir. Bir şeyin kendisi yani maddesi, o şeyin aynı zamanda taşıyıcısıdır ve onun maddi yapısına işaret eder. Bir şeyin özü ise o şeyin formudur. Diğer bir ifadeyle öz, bir şeyi o şey yapan şeydir, onun ereğidir ve hareket ettirici ilkesidir. Dolayısıyla ne tek başına madde ne de tek başına formdan söz edilemez. Madde formun taşıyıcısı (*hypokeimenon*) durumunda olduğundan, formun

maddeye olan bağıllığı çerçevesinde Aristoteles, sonraları maddeci görüşleri de etkilemiştir. Aristoteles ruhu bedenın bir unsuru olarak görür. Bununla birlikte bitkisel ve hayvanî olan edilgin akıl dışında, insan ruhunun düşünme yetisi olan etkin akıl, bedenden ayrıdır ve ölümsüzdür.

Platon ve Aristoteles ile daha çok öne çıkan ruh ve beden tartışması, Orta Çağ'da fazla bir değişikliğe uğramamıştır. Platon'un ruh anlayışının hâkim olduğu bu dönemde, asıl gerçeklik madde değil ruhtur yani tinsel gerçekliktir. Ruhun yanında bedenın de ele alınmaya başlanması ve bedene yeniden varlıksal bir anlam yüklenmesi, asıl olarak Descartes'la birlikte gerçekleşir. 16. yüzyılda mekanizmin kurulması, modern bilimin gelişmesi ve Galileo'nun çalışmaları, Descartes'ın görüşlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Antik dönemdeki düalist ve maddeci görüşlerden Descartes'ı en çok etkileyen kuşkusuz ikici (düalist) anlayıştır. Descartes'ın töz tartışması da onun düalist bakış açısına dayanır. Ruh ve beden, Descartes'ta zihin ve beden tartışması olarak görülür. Zihin sözcüğü Descartes'ta üç anlamda kullanılmıştır. Bunlardan ilki, uzamlı töz olan madde/bedenin karşıtı ve özü gereği düşünen töz olarak. İkincisi, sadece akıl değil; hafıza, duygular, irade, anlama gibi birçok düşünme güçlerini içine alan bir bütün olarak. Üçüncüsü ise, Orta Çağ Skolastik felsefedeki ruh sözcüğünün karşıtı olarak yani fikir/düşünme anlamında (1).

Descartes iki türlü töz varlığından söz eder. Bunlar zihin ve bedendir. Ona göre zihnin özü düşünmedir, zihin düşünen şeydir; beden/madde ise özü gereği yer kaplar ve uzamlıdır (2). Bu açıdan zihin ve beden yapıları gereği farklılık gösterirler. Zihin, bölünemez bir bütündür. Zihnin bir bütün oluşu Descartes'ı, bedenın zihinle iletişimini sağlayan şeyin, bedende tek bir nokta olabileceği sonucuna götürür. Descartes bu noktanın, beynin biricik çift olmayan organı koyalaksız bez (*glanspinealis*) olduğunu düşünür (3). Bu nokta, zihnin bulunduğu yerdir (yer sözcüğü burada mekânsal anlamda kullanılmamıştır çünkü Descartes'a göre zihin yer kaplayan bir şey değildir). Beyindeki bu nokta, duyu organlarına gelen verilerin zihne ulaşır duyum (ses, koku vb.) olabilmelerini sağlar. Zihinden bedene iletişim de, yine bu noktadan çıkan sinirler aracılığıyla gerçekleşir. Oldukça mekanik bir iletişime sahip olan zihin ve beden, bir arada düşünüldüğünde zihinden edinilenler, bedenden edindiklerimizden önce gelir. Descartes *Felsefenin İlkeleri* eserinde konuyu şöyle açıklar: "Sırf düşündüğümüz için var olduğumuzu açıkça biliyo-

ruz ve dolayısıyla zihinden edindiğimiz kavram, bedenden edindiğimizden önce gelir; çünkü dünyada herhangi bir cismin bulunduğundan şüphe ettiğimiz halde, kesin olarak biliyoruz ki düşünüyoruz" (4). Buradaki kesinlik, düşünüyor olmamızdır. Çünkü bir tek o, bizden koparılamaz. "Benim, ben varım" ifadesi kesindir. Çünkü "düşünen ben" düşünmeyi bıraktığı an, var olmaktan da vazgeçmiş olur. Yine Descartes'ın deyiimiyle "Ben gerçek bir şeyim ve gerçekten var olan bir şeyim. Ama nasıl bir şey? Düşünen bir şey" (5). Bunun anlamı şudur: Ben, var olduğumun farkındalığına yer kaplayan bir beden sayesinde değil (çünkü bedenimiz ister bir kafede oturuyor olsun, ister denizde yüzyor olsun, isterse de yatağında uyuyor hatta rüya görüyor olsun), öncelikli olarak bedenimin yer kapladığının farkında olan zihin sayesinde varıyorum. Var olmamızdan şüphe duymamız, düşünüyor olmamızdan kaynaklanır. Düşünen ben, bilinç sahibi beni ifade eder. Bu da var olduğunun farkında olan ben'dir. "Benim, ben varım" ifadesindeki benim sözcüğü, düşünen ve düşündüğünün farkında olan ben'i anlatır. "Ben varım" ise, bu düşünen ben'in var olmasının kesinliğidir. Ben, düşündüğü sürece kesindir dolayısıyla da vardır. Zihin özü gereği düşündüğünden, düşünen ben'in varlığı açık ve seçik olarak bilinen ilk kesin bilgidir. Descartes'ın bilinen bir sözü olan "Düşünüyorum öyleyse varım" (*Cogito ergo sum*) yargısı, bütün diğer gerçekleri kendisinden türetebileceği ilk, yalın, açık ve seçik bir ifadedir. Hem Tanrı'nın varlığına ilişkin hem de dış dünyanın gerçekliğine ilişkin fikirler, bu kesin ifadeden türetilir.

Düşünen ben'in var olduğu apaçık olarak bilinir ve bu ben, apaçık bir olgudur. Bu olguyu yaşayışımız ve bilişimiz, sezgiseldir. Buradaki sezgisellik, mistik anlamda değildir, tamamen zihinseldir. Diğer bir ifadeyle bu, felsefi sezgiciliktir. Descartes'ın hem akli hem de sezgiyi, bilginin kaynağı olarak görmesinin nedeni de budur. Yani bilginin kaynağı akıl ve sezgi, yöntemi ise şüphedir. Tüm bunlar zihne dayandığından ve her şey zihinden türetileceğinden Descartes, bilginin kaynağı sorununda, rasyonalizmin en önemli temsilcisi olmuştur. İnsanın kendi bilincini doğrudan doğruya yaşaması ve kendisinden artık şüphe edilemeyecek olan bu olgu yani düşünen ben'in varlığı, Descartes tarafından felsefenin ilk ilkesi olarak kabul edilir. Evrenin merkezine insanı ve düşünen ben'i koymasından dolayı Descartes'ın, özne felsefesinin öncüsü olduğu da söylenebilir.

Descartes'ın zihin felsefesinde açtığı yol, yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Çünkü Descartes, zihin ve bedeni birbirinden ayırıp onların farklı varlık yapılarına sahip olduğunu söyler ama aynı

zamanda da bunların aralarında bir tür etkileşim bulunduğunu da belirtir. Buna karşın zihin ve beden arasındaki etkileşimi kabul etmek, zihin ve beden ayrımı konusunda da güçlük doğurur. Descartes sonrasında bu güçlüğü aşmaya çalışan Leibniz, sorunu Tanrı fikriyle çözmeye çalışır. Ona göre zihin ve beden arasındaki etkileşimi sağlayan Tanrı'dır. Zihin ve beden arasında mükemmel şekilde işleyen bir bağ vardır. Bu bağın sahibi de Tanrı'nın kendisidir. Leibniz'in görüşleri dönemi için bir çözüm yolu gibi görüne de, bilimin hızlı ilerleyişiyle birlikte 18. yüzyıl sonrası için yeterli olmamıştır.

Soruna yönelik tartışmalar sürerken, 20. yüzyıla gelindiğinde Descartes'ın düalist görüşlerine karşılık olarak yeni materyalist görüşler ortaya çıkar. Zihni beyine indirgeme çabası şeklinde gelişen bu görüş, felsefeci J. C. Smart ve psikolog U. T. Place tarafından geliştirilir. Smart ve Place'in temel amaçları, beyin üzerine yapılan araştırmalarla zihne dair bilgi edinebilmektir. Aslında oldukça tekçi bir yaklaşım sergileyen bu düşünürlerin, beyni ele alarak aslında sadece bedene odaklandıkları görülür. Dolayısıyla onlara göre zihin ve beden ayrılığı meselesi, varlıksal bir anlam taşımaz. Bu ayrılık, tamamen dilde karşımıza çıkan bir tür ikicilikten ibarettir.

Günümüz zihin ve beden tartışmaları, özellikle de bilimsel devrimlerle, bilinç ve beyin cephesinde yo-

ğunlaşmış durumdadır. Düşünce tarihindeki tüm görüşler dikkate alındığında, ortada olan temel bir sorun vardır. O da her bilişsel bir durumun, yeri geldiğinde bedende bir etkiye neden olması, aynı zamanda da her kişinin öznel deneyiminin niteliğinin birbirinden farklılık göstermesidir. Bu açıdan insan eylemlerinin öngörülemez olması, 21. yüzyıl biliminin üzerinde çalıştığı yapay zekâlar için, şimdilik aşılması zor görünen bir sorun olarak öne çıkmaktadır.

Dipnotlar

- (1) Descartes, *Metot*, Açıklamalar, ss. 99-100.
- (2) Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, 1. Bölüm, 53. İlke, ss. 77.
- (3) Ünlü Yunan hekimi Galenos ve Modern dönemde Descartes'ta geçen ve beyindeki, zihinle beden arasındaki ilişkinin ortaya çıktığı yer olarak tasarlanan bölge. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, "koalakası bez", ss. 239.
- (4) Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, 1. Bölüm, 8. İlke, ss. 38.
- (5) Descartes, 2. *Meditasyon*, no. 21, ss. 43.

Kaynaklar

- ARISTOTELES. *Metafizik*. Çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1996.
- CEVİZCİ, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002.
- DESCARTES, René. *Metot Üzerine Konuşma*. Çev. Mehmet Karasan. Ankara: MEB, 1947.
- DESCARTES, René. *Felsefenin İlkeleri*. Çev. Mehmet Karasan. Ankara: MEB, 1946.
- PLATON. *Theaitetos*. Çev. Macit Gökberk. Ankara: MEB; 1990.
- PLATON. *Phaidon*. Çev. Ahmet Cevizci. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1989.

YAZAR

Ece Saraçoğlu

İstanbul'da doğdu. Lisans ve Yüksek lisans eğitimlerini İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümünde tamamladı. Aynı zamanda Anadolu Üniversitesi İşletme bölümü mezunudur. Şu anda Maltepe Üniversitesi Felsefe bölümünde Doktora eğitimini sürdürmektedir. Zaman ve bilinç konulu yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Araştırma alanları: Epistemoloji, Zaman Felsefesi (zaman ve insan ilişkisi), ütopya ve distopyalar, 19. ve 20. yüzyıl bilim-kurgu edebiyatı.

ÇİNCE ODASI ARGÜMANININ ÜÇ ÖNCÜLÜ ÜZERİNDEN BİLİNCİN DOĞASI HAKKINDA BİR DENEME

ALİ ONUR ŞAHİNOĞLU

“Zihnini bir film gibi düşün. Durdurabilir, geri sarabilir veya bazı detayları istediğin kadar yavaşlatabilirsin.” Dr.Redfield, Kelebek Etkisi.

Odak noktasına yapay zekâyı yerleştirdiği, 1980 yılında yayınlanan Zihinler, Beyinler ve Programlar başlıklı makalesinde Searle şöyle yazar:

“Anlamadığınız bir dili düşünün. Benim konumumda bu dil pek tabii Çince olabilir. Şimdi, Çin alfabesine ait sembollerle dolu bazı sepetler içeren bir odaya yerleştirildiğimizi varsayalım. Ayrıca, Çince sembolleri diğer Çince sembollerle eşleştirmek için İngilizce bir kural kitabı verildiğini de varsayalım. Kurallar, sembolleri tamamen kendi şekillerine göre tanımlar ve bunlardan herhangi birini anlamamızı gerektirmez.”

“Odanın dışındaki Çince bilen insanların, odaya yine Çince mesajlar attığını ve buna karşılık olarak, benim de gelen mesajdaki sembolleri kural kitabına göre manipüle ederek, aynı sembol ailesinin kullanımı yoluyla odanın dışına cevap yolladığımı düşünün.”

“Böylelikle Turing Testi’nin bütün isteklerini rahatlıkla karşılayabilirim. Buna rağmen hâlâ tek kelime Çince bildiğim söylenemez. Bir bilgisayar gibi, sembolleri manipüle ederim, ama sembollere anlam yükleyemem.”

Makalenin bu ilk versiyonunda, düşünür, özellikle 1970’li yıllarda büyük aşama kaydeden bilgisayar teknolojisinin de etkisiyle makine öğrenmesini temel alarak öne sürdüğü fikirlerini, 1990’lı yıllarda güncelleyerek aynı tartışmayı bilincin doğası alanına da taşır. Searle’e göre daha önce kullandığı örneğin ana savı; “Eğer odanın içindeki adam semantik mânâda Çince bilmeye muktedir değilse veya olamıyorsa, o halde hiçbir makine de bu kabiliyete sahip olamaz. Nihayetinde, makine, insanın sahip olmadığı herhangi bir özelliğe sahip değildir.”

Tartışmanın makine öğrenmesinden bilinç ve yönelimsellik konularına kayan odakları arasında kalan boşluğu kapamak amacıyla güncellediği fikirlerine karşı çıkanlar, bir bilgisayar programı vasıtasıyla bilinç olmadan da anlam ortaya çıkarılabileceğini ve dolayısıyla bir robotun dil bilgisine sahip olmadan bir “yaratık bilinci” oluşturabileceğini ileri sürerler.

Tabii ki bu tartışmaların arka planında geçmişten miras kalan daha derin bir tartışmanın izleri yat-

maktadır. Searle, öne sürdüğü argümanla, hakikatte, faydacılığın zihin durumlarını oynadıkları rolde işaretleyen yaklaşımı sorgulamak ister. Hesaplamalı Zihin Teorisi olarak da bilinen, faydacılığın bu alt dalı, bilinci, bir prosesler bütününe indirger.

Materyalizm ve doğalcılığı da içine alarak fizikalizm üst başlığı altında toplanabilecek olan bu düşünce yapısını sorgulamak amacıyla öne sürülen karşı argümanlar Searle ile sınırlı değildir.

Bu çalışmada, Çince Odası düşünce deneyinin öncülü hükmündeki bu argümanlar, yazının ulaşabileceği sınırlar dahilinde ele alınarak ana fikir ve kök sebep düzeyinde değerlendirilecektir.

Leibniz'in Değirmeni ya da Leibniz'in Boşluğu

"Limana yanaştığımı sanırken, tekrar denize açılyordum." Leibniz, *Monadoloji*'yi Yazma Serüveni Hakkında.

Aynı zamanda bir matematikçi olan Leibniz, Tanrı'nın varlığını akıl yoluyla ispatlamak motivasyonu ile yazdığı *Monadoloji*'nin on yedinci bölümünde meşhur önermesini paylaşır.

"...eğer beyin, işleyiş prensiplerini anlayabilmemiz maksadıyla içine girilebileceğimiz kadar büyütülseydi, bir değirmene benzerdi. Ancak içine girip incelemelerde bulunduğumuzda keşfedeceğimiz tek gerçek, birbirine bağlı ve senkronize hareketlere sahip olan mekanik parçalardan başka bir şey olmazdı."

Metafizik dürtülerin büyük yer kapladığı kendi bilgi dağarcığının metaforik bir uzantısı olan bu tezle, Leibniz, var olan entelektüel anlayışının dışına çıkmadan, maddeci bir anlayışın bilinci açıklamaya yetmeyeceği iddiasında bulunur.

Pek tabii, insanlık, eserin yazıldığı dönemde yalnızca mekanik kurallarla açıklanabilen evrenin işleyişinde, ilerleyen çağlarda bilim ve teknolojiye kayda değer atılımlarla birlikte, elektrokimyasal kuralların da rol oynadığına vakıf oldu. Buna karşın, Leibniz'in tetiklediği tartışma, yine bu atılımlara paralel olarak, yenilenen kabuk ve değişen biçimlerde düşünürlerce değerlendirilmeye devam etti.

Leibniz'in argümanı ile karşı çıktığı düşünce, genel mânâsıyla bilinçli düşüncenin bir tezahürü olan makine davranışının, yine aynı makinenin işleyişiyle – burada iç aksamın işleyişi de diyebiliriz – arasındaki uzlaşmazlıktır. Bu nedenle sık sık Leibniz'in boşluğu olarak da adlandırılan bu argümanla filozof, makine parçalarının uyumlu hareketlerinin düşünme, his-

setme ve algılama gibi bilinçle açıklanabilecek durumları açıklamaya yetmeyeceği noktasına parmak basar.

Düşünür, sınırlarında gezdiği bu kırılğan temas vasıtasıyla, faydacılığın öne sürdüğü hâliyle, fiziksel durumların bilinç durumlarıyla olan bağını kopartmaya çalışır. Bu uğraş, aynı zamanda öne sürülen savın, Çince Odası Deneyi ile olan anlamsal düzeydeki tarihsel bağlantısını da gözler önüne serer.

Turing'in Kâğıt Satranç Makinesi

"Bir makinenin yapabileceği işe asla bir insanı koşma." Ajan Smith, *The Matrix*.

Tarihte satranç oynayabilen ilk yapay zekâ ünvanını rahatlıkla teslim edebileceğimiz bu makine, gerçek mânâda bir mekanizmaya sahip olmayan, matematikçi Alan Turing'in 1936 yılında yayınladığı makalede sunduğu basit algoritmadan yola çıkar. Basit bir anlatımla, yazılan algoritma, hamlelerin, taşların ve karelerin önemlerine göre tayin edilen sayısal değerlere dayanır. Bu hesaplamayla, yine insan olan kullanıcı, en doğru hamleyi tahtada uygular.

Kullanıcının satranç bilmesine gerek duyulmadığı bu işlem, Turing'in ileri dönemlerde bilgisayarların dil temelindeki sorulara anlamlı cevaplar verebileceği yönündeki iyimser kehanetinden beslenen Turing Testi'ne de öncülük eder.

Aynı makalede, bilim insanı, "makinenin" sınırlarını bir dizi soruyla irdelediği akışın sonunda şöyle der:

"...Özellikle sonuncu olmak üzere bütün bu problemlerin hepsinde geçerli olan 'Bir makine yapılabilir mi?' sorusu, 'Bir program yazılabilir mi?' sorusuyla rahatlıkla yer değiştirebilir."

Sonraki yıllarda Yale Üniversitesi'nden Roger Schank'ın kavramsal ilişkileri açıklamak maksadıyla senaryoların kullanıldığı kavramsal temsil düşüncesine de ön ayak olan bu satırlar, bize, ilgili argümanın Çince Odası Deneyi ile bağlantısını da verir.

Zira, Searle'ün argümanı, yapay zekânın kendisine sorulan soruları harfi harfine anlayabileceği yargısına varan bu anlayışa karşı sürülmüştür.

Çin Ulusu Düşünce Deneyi

"Gerçeklik, insan zihninden başka bir yerde varolamaz." George Orwell, 1984.

1978 tarihinde yayınladığı *Faydacılığın Sorunları* başlıklı makalesinde Ned Block düşüncelerini şöyle ifade eder:

“Çin hükümet sistemini, ilgili yetkilileri, büyük çaplı bir gelişime ikna ederek, faydacılığa çevirdiğimizi varsayalım. Yine özel olarak Çin’de tasarlanan iki yönlü telsizle bir milyar insanı birbiriyle yapay bir gövde oluşturacak biçimde uygun şekilde bağlanır. Bir radyo vericisi ve alıcısı olan insanlar giriş ve çıkış nöronlarını temsil eder.”

Anlatının devamında Block, vatandaşların ellerindeki arama listesine uygun olarak kurulan yapay bağlantıyı, bir insanın içinde bulunduğu zihni durum esnasında beyindeki nöronlar arasında gerçekleşen bağlantıya benzetir. Buradan hareketle, Searle’ün argümanı ile benzer bir yorumlama mantığına sahip olan bu örnekte, yapay ağı hiçbir üyesinin, mesela acı gibi, bir zihinsel durumu tecrübe etmiyor olmasına rağmen, yine de beynin, yani ağı bütününün, acıyı hissedip hissedemeyeceği üzerinde durur.

Bu çalışmanın daha önceki bölümlerinde belirttiği şekliyle, faydacılığın, zihni durumları sahip oldukları role göre açıklayan, ileri bir tefekkürle, farklı psikolojiye sahip bireylerin benzer zihni durumları aynı biçimde yaşayabileceği tezine varan düşünce yapısına karşı öne sürülen bu argümanın, Searle ile olan bağlantısı, verilen örneğin tekil değil kolektif olmasında aranmalıdır. Bu vesileyle, Çin Ulusu argümanının, ‘Çince Odası düşünce deneyine’ isim benzerliği dışında içerik olarak da en yakın argüman olduğunu da söyleyebiliriz.

Sonuç

“Okuma eyleminden alınan zevkin, bir sonraki bölümde ne olacağını bilmeyişimizden kaynaklandığını düşünürüm.” Leonard Shelby, Memento.

Faydacılık özelinde fizikalizme karşı öne sürülen argümantasyon, gelişen teknolojiyle birlikte kabuk da değiştirerek ilerlemektedir. Önceleri Leibniz örneğinde olduğu gibi basit bir değirmen mekanizması ile

sağlaması yapılabilen önermeler, Turing Testi’ni izleyen doğrultuda Çin Ulusu ve Çince Odası deneyleriyle, yapay zekânın doğası ve buradan hareketle bilinç ve beden ayrımı çevresinde şekillenmektedir. Neticede, insanlık, kendi kimlik krizini çözmeye çalışırken, belki de kendi yaratımı olan bir varlığın, yani yapay zekânın, kimlik krizine müdahale etmek zorunda kalacaktır.

Ex Machina (2014) adlı bilim kurgu filminde, kusursuz yapay zekâyı oluşturma çalışmaları yürüten ve birtakım ileri teknoloji ürünleri geliştiren teknoloji firmasının ormanlık arazide yer alan villasında inzivaya çekilmiş patronu Nathan, çalışanlarından birine kendi villasında ağır lanma ödülü verir. Oldukça geniş bir alana yayılan yerleşkede aynı zamanda şirketin üzerinde çalıştığı son insanımsı yapay zekâ olan Ava da bulunmaktadır. Çekilişi kazanan Caleb’in gerçek ve saklı görevi ise Ava ile bir dizi Turing Testi gerçekleştirmektir. Uzun ve derin bir seansın sonunda Caleb, patronu Nathan’a sorar:

“Ava’yı benimle flört etmesi için mi programladın?”

Nathan’ın cevabı oldukça ilginçtir:

“Eğer öyle yapmış olsaydım, bu yine de flört etmek olur muydu?”

Kaynakça:

SEARLE, John R. Minds, Brains and Programs, Behavioral and Brain Sciences, 1980.

LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm, *Monadoloji*, MEB, 1962.

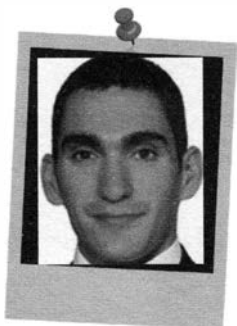
TURING, Alan Mathison, Digital Computers Applied to Games, Pearson Education Limited, 1936.

BLOCK, Ned, Troubles With Functionalism, Minnesota Studies in the Philosophy of Science, 1978.

LANDESMAN, Charles, *Leibniz’s Mill-A Challenge to Materialism*, University of Notre Dame Press, 2011.

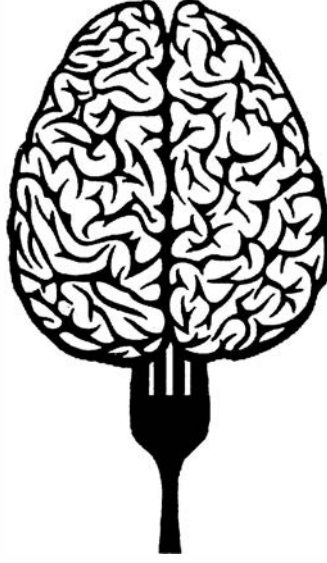
SAYAN, Erdinç, *A Closer Look At The Chinese Nation Argument*, Philosophy Research Archives, 1987-88.

YAZAR

Ali Onur Şahinoğlu

Uludağ Üniversitesi Makine Mühendisliği bölümünden mezun oldu. Atılım Üniversitesi’nde İşletme yüksek lisansı yaptı. Gazi Üniversitesi Tasarım Mühendisliği bölümünde doktora öncesi tez çalışmalarına devam ediyor. Profesyonel kariyerine TAI’de yapısal tasarım mühendisi olarak başladı. Dünyanın en gelişmiş askeri nakliye uçağı olan A400M projesi kapsamında, bir yılı Airbus Bremen’de dönüşümlü tasarım koordinatörlüğü görevi olmak üzere beş sene yapısal ve mekanik tasarım mühendisi olarak görev yaptı. Halen ODTÜ yerleşkesinde bulunan Uzay Teknolojileri Araştırmaları Enstitüsü’nde Uzman Araştırmacı olarak görev yapıyor. Elektronik harp projeleri başta olmak üzere, Türksat 6A ve İmece uyduları projelerinde mekanik tasarım uzmanı olarak görev yapıyor.

“Bilincin varlığı dünyayla ilgili hem en bildik hem de en şaşırtıcı şeylerden biridir. Onu beklenen bir şey olarak değerlendirmeyen hiçbir doğa düzeni açıklaması, eksiksiz bir çerçeve çizdiği iddiasında bile bulunamaz. Ve eğer fen bilimi, hayatın kaynağı hakkında ne söylerse söylesin, bizi bilinç konusunda aslında karanlıkta bırakıyorsa, dünya hakkında temel anlaşılabilirliği sağlayamamış olacaktır. Düzenin neden bu şekilde olduğunun akla uygun farklı bir resmi olmalıdır ve bu resim fiziksel dünyayı da içermelidir, çünkü problem zihinle sınırlandırılmaz” (1).

Beyin salt bir organ olarak yarım küre biçiminde, gri bir madde-yığındır. İnsan dünyası ise bin bir renkli... Colin McGinn gibi kimi felsefeciler bir eğretilmeye başvurarak gri beyinden bilincin renkli dünyasının nasıl meydana geldiğini anlamanın insan için olduğunu düşünür. Bir başka isim Thomas Henry Huxley (2) bir bilinç durumunun sinir dokusundan nasıl doğduğu sorusunun Alaaddin'in Lambası'ndan cinin nasıl çıktığı sorusu kadar akıl almaz olduğuna dikkat çeker.

Zihin felsefesi, felsefenin önemli sorunlarından biri olan zihin-beden hakkında yapılan felsefi tartışmaları içerir. Bu tartışmalar, zihnin ve bedenin kendine özgü doğasını, zihnin yapısı hakkında ileri sürülen kuramları, bilinci, bilincin öznel niteliklerini, öz-bilinci, yapay zekâyı kapsar. Tüm bu tartışmaların odağında ise zihin-beden ikiliği bulunur. Peki, zihinle beden arasında ne tür bir ikilik bulunur?

Zihinden söz edildiğinde genellikle duyuların, inançların, duygulanımların, isteklerin, bir arada olduğu bir bütünden söz edilir. Beden ise beyin, sinir hücreleri, nöro-taşıyıcı gibi fiziksel şeyleri barındıran bütündür. İsteyen herkes bedeni çeşitli deney araçlarıyla inceleyebilir. Hâlbuki zihin için aynı şey söz konusu değildir. Bir kişinin kendi zihin deneyimi kendisine özgüdür, kendi zihin durumlarımıza doğrudan ve aracısız erişebilme olanağı varken, bir başkasının zihin durumlarına dolaylı ve aracılı erişebiliriz. Dolayısıyla bir başkasının zihin durumunu, anlattığı ya da davranışlarına yansıdığı ölçüde kestirebiliriz. Herkesin farklı zihin durumları olduğuna göre şöyle bir soru sorabiliriz, herkesin uzlaşabilece-

ği geçerli bir bilinç tanımına ulaşılabilir mi? Tabii ki hayır. Her canlının bilinç düzeyi farklıdır. Mesela bir yarasa gibi deneyimleyemeyiz.

“Bir başkası kırmızı renk gördüğü zaman nasıl bir şey hissettiğini tahmin edebiliriz, çünkü biz de o hissi yaşıyoruz ve tür olarak aynı sinir sistemine sahibiz. Ama bir marslı veya o kadar uzağa gitmezsek bir yarasa olmanın ne demek olduğu konusunda hiçbir fikrimiz dahi olamaz çünkü onlardan tamamen farklıyız” (3).

Bilinç karşısında kuşkucu tutum alan düşünürler, bilinci büyülü hatta doğaüstü bir şey olarak görürler. Bilincin bilinmezliği insanın bilişsel yetilerinin noksanlıktan kaynaklanır. Bilinci açık ancak organlarına hükmedemeyen birinin bilinçsiz olduğunu söyleyebilir miyiz? Ya da felçli birinin bilinçsiz olduğunu öne sürebilir miyiz? Bu sorunun cevabı kesinlikle hayır. O halde bilinci başka temeller üzerinden araştırmak durumundayız. Bilinci nasıl tanımlamalıyız? Basit bir bilinç tanımı ortaya koymıyoruz. Bunun sebebi ise, günlük yaşamda anlam yoğunluğundan kaynaklı “bilinç” sözcüğünü kullanan herkesin aynı anlamda kullanmamasıdır. Bilinci ölçmeye çalıştığımızda da bilinmezlikle karşı karşıya kalıyoruz.

“Kişinin zihinsel yaşantısının berraklığı, başka kişilerin zihinsel yaşantısının bulanıklığıyla keskin bir karşıtlık oluşturmaktadır. Hepimiz kendilik bilinci-ne sahibiz. Kendimizin zihin içeriğine bu kadar kolay erişebilirken başkalarınınkine tuhaf bir biçimde erişemeyişimizin doğası nedir? Ne hissettiğinizi, ne düşündüğünüzü ve ne arzuladığınızı, davranışlarınızı göz önünde bulundurmadan söyleyebilmeniz nasıl olanaklıdır? Varlığını kesin olarak kabul ettiğimiz bu içgözlem yetisi, aslında sahip olduğumuz en olağandışı ve gizemli yeteneğimizdir. Düşünürler bununla ilgili birçok sav ileri sürmüştür: Bazıları yanılmazlığı üzerinde durmuş, bazıları da onu zihni maddeden ayıran özellik olarak değerlendirmiştir” (4).

Descartes zihni *res cogitans* (düşünen şey) bedeni ise *res extensa* (yer kaplayan şey) olarak ele almaktadır. Descartes’ta bilinç zihinsel alana özsel bileşendir. Bilinçlilik ise kendi zihin durumlarının farkında olma anlamındadır. Descartes. *Felsefenin İlkeleri* adlı eserinde *düşünce terimini zihinde olup biten ve bilincinde olunan bütün şeyleri kapsama anlamında kullanır*. Çeşitli disiplinler ve hatta bu disiplinler içindeki anlayışlara göre farklı bilinç tanımları yapıldığı görülür. Psikolojide yapılan bilinç tanımı ile sosyolojide

veya antropolojide yapılan bilinç tanımları farklıdır.

Daniel C. Dennett (5); “yalnızca bilinçli olayları bilinçdışı olaylar bağlamında açıklamış olan kuram, bilinci tam anlamında açıklayabilir.”

John R. Searle; “bilinç indirgenemez bir biçimde özel olduğu için şu anki uyguladığımız bilimin ötesine uzanır.”

Colin McGinn; “insan anlayışının doğasındaki sınırlardan dolayı bilinç empirik çalışmalara açık değildir.”

John Locke; “Bilinç; kendinin, düşündüklerinin ve etrafının farkında olmadır.”

G. W. F. Hegel; “Bilincin kendi üzerinde yaptığı görülenim kavramı ile uyumlu olarak, kendi içinde bilincin bütün bir dizgesinden ya da tinin gerçekliğinin bütün alanından daha azını kavramaz. Bu yüzden bu gerçekliğin kıpırları kendilerini bu özgün belirlilikleri içinde sunarlar. Soyut arı kıpırlar olarak değil bilinç için oldukları gibi ya da bilincin kendisinin onlarla ilişkisinde ortaya çıktığı gibi. Böylece bütünü kıpırları bilincin şekilleridir. Gerçek varoluşuna doğru atılımında bilinç öyle bir noktaya erişecektir ki, orada salt onun için olan ve bir ‘başka’ olarak bulunan yabancı bir şey ile yüklü olma görünüşünü çıkarıp atacaktır ya da orada görüngü öze özdeş olacak, açılmıyışı böylece tam bu noktada tinin özgün bilimi ile çakışacaktır. Son olarak bilincin kendisi bu özünü ele geçirdiği zaman saltık bilginin doğasını simgeleyecektir” (6).

Dipnotlar:

(1) Nagel, T.; *Zihin ve Evren*, Jaguar Kitap, 2015. New York Üniversitesi’nde felsefe ve hukuk profesörüdür. Siyaset, ahlak, hukuk, zihin felsefeleriyle ilgilenmektedir. Felsefe ve Kamusal Meseleler dergisi kurucularındandır. Felsefeye doğrudan felsefi kavramlar üzerinde düşünmekle başlamanın en iyi yol olduğunu savundu. Nagel’in 1974 yılında yayımladığı “What Is It Like to Be a Bat?” başlıklı makalesi zihin felsefesi açısından son yüzyılın en önemli yazılarından biridir.

(2) Thomas Henry Huxley; İngiliz biyolog. C. Darwin’in evrim teorisinin en önemli savunucularındandır. Felsefede agnostisizm terimini ilk kez kullanan biyoloji bilgini. C. Darwin’in *Türlerin Kökeni* adlı kitabı, 19. yüzyıl ortalarında bilim çevrelerini temelden sarsmıştı. Genç Huxley, Joseph Dalton Hooker ve Charles Lyell’la birlikte kitabın yayımlanmasından önce Darwin’i destekleyen birkaç bilim insanından biri oldu. Huxley ve Darwin’in bu dönemde başlayan dostluğu yıllarca sürdü. Darwin, evrim kuramı konusunda başlatılan tartışmaların dışında kalmayı yeğlerken, Huxley bu görüşleri açıkça destekleyip heyecanla savunuyordu.

(3) Nagel, T. “What Is It Like to Be a Bat?” 1974.

(4) Churchland, Paul, M.; *Madde ve Bilinç*, Alfa Yayınları, Çev: Berkay Ersöz, 2012.

(5) Daniel C. Dennett; Amerikalı felsefeci, yazar, ve bilişsel bi-

limci. İlgili alanındaki konular bilişsel bilim, bilim felsefesi, zihin felsefesi, yapay zekâ ve bilinçtir.

(6) Hegel, G. W. F., *Tinin Görüngübilimi*, İdea Yayınevi, Çev: Aziz Yardımlı, 2010.

Kaynakça:

DESCARTES, R., *Felsefenin İlkeleri*, Say Yayınları, Çev: Mesut Akın, 1983.

DENNETT, D., *Bilinç Açıklanıyor*, Alfa Yayınları, Çev: Sibel Kibar, 2017.

SEARLE, J. R., *Bilincin Gizemi*, Küre Yayınları, Çev: İlknur K. İçyüz, 2018.

SEARLE, J. R., *Zihnın Yeniden Keşfi*, Litera Yayınları, 2014.

NAGEL, T., *Zihin ve Evren*, Jaguar Kitap, 2015.

LOCKE, J., *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme -1/2*, Öteki Yayınevi, Çev: Meral D. Topçu, 1999.

HEGEL, G. W. F., *Tinin Görüngübilimi*, İdea Yayınevi, Çev: Aziz Yardımlı, 2010.

YAZAR

Figen Güntürk

1988 yılında İstanbul'da doğdu. 2014 yılında Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldu. Akabinde İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümüne başladı ve şu an 4. sınıf öğrencisi. Sanatduvarı sitesinde sanat içeriği ile ilgili yazılar yazmakta. Din felsefesi ve varlık felsefesi üzerine araştırma yapıyor. Kitaplar en sıkı dostu.

ZAMANIN ONTOLOJİSİNE AŞKINSAL BİR YOLCULUK: KANT'IN UZAY-ZAMAN FELSEFESİ

EYLÜL DENİZ YAŞAR

*Çılgın zamanlarda yaşamak bize düştü
Ölümün acımasızlığı her zamankinden beter
Gidenler, gelenler, düşenler
Ah zamanın sonsuzluğunu anlamayanlar!*

Metin-Kemal Kahraman.

Uzay ve zamanı dünyayı yorumlamamıza olanak veren algısal aparatlar olarak elen alan Kantçı bilgi kuramı erken modern dönem uzay-zaman tartışmalarının merkezine oturmuştur. Newton'ın *Principia Mathematica*'sıdan (1687) bir asır sonra Kant, *Kritik der Reinen Vernunft*'ta (*Saf Aklın Eleştirisi*) kendi deyimi ile 17. yüzyılın dogmatik metafiziğinin bir parçası olarak tartışılan *uzay-zamanın* ontolojisi sorununu kendine özgü aşkınsal (*transzendental*) yöntemle ilk kez ele alınır. "Öyleyse uzay ve zaman nedir? Edimsel varlıklar mıdır? Şeylerin sezilmediklerinden bile kendilerinde onlara ait belirlenimleri ya da ilişkileri midirler? Yoksa yalnızca sezgi biçimine ve öyleyse anlığımızın öznel yapısına mı bağlıdır?" (Kant, 2015, A23/B38) (1). O, uzay-zamanın kendisinden değil, fakat uzay-zaman tasarımımızın (*repraesentatio*) içeriğinden, dolayısıyla uzay ve zamanın insan aklında kavram (*Begriff*) ya da sezgi (*Anschauung*) olarak açığa çıkan nesnel algısının (*Erkenntnis*) kaynağından hareketle uzay ve zamanı açıklamaya çalışır. Böylece zamanın ontolojisine de aşkınsal yöntemle yaklaşır.

Aşkınsal felsefenin genel problemi olarak Kant "apriori sentetik (2) önermeler nasıl olanaklıdır?" sorusunu ortaya atar. "Kant'ın çıkış noktası, deneyimin kendisinin gözleme dayalı bilimler için yeterli olmadığıdır" (Serin, 2014, s. 179). Bu nedenle, apriori bir yapı gerektiren metafizik inşasını *Aşkınsal Estetik* içinde gerçekleştirir. Uzay ve Zaman formlarının deneyimden sonra kazanılmadığını, aksine deneyim öncesi zihinde verili oldukları temel tezini ortaya koyar. Kant'ın ortaya koyduğu bu bütünlüklü uzay-zaman kavrayışı sadece felsefe tarihi açısından değil, bilim tarihi açısından da özellikle Einstein'ın Özel Görelilik Kuramı ile bağdaştırılan pek çok tartışmada hâlâ güncelliğini korumakta ve bilim ve felsefe arasındaki kuvvetli ilişkinin göstergelerinden biri olmaya devam etmektedir. Bu makalenin ilk bölümünde Kant'ın uzay ve zaman anlayışını ana hatları ile açıklamaktayız. İkinci bölümde ise Einstein'ın uzay-zaman teorisinin Kant'ın felsefesi ile kesişim noktaları, benzerlikleri ve farklılıkları açısından özetlenerek iki büyük dehanın birbirinden en uzak görüldükleri yerde birbirlerine ne kadar yaklaştıklarına ışık tutmaya çalışmaktayız.

Aşkınsal Estetik'te Uzak ve Zaman

“Bir A kavramının ötesine geçerek bir başka B kavramını onunla bağli olarak bilmek istersem, o zaman sentezi olanaklı kılacak olan şey nedir?” (B13). Bu soru ile Kant, felsefesinin temel yapıtaşlarından biri olan *apriori sentetik* bilginin olanaklılığını araştırır. Yanıtını ise dış dünyadaki nesnelerin bilgisi söz konusu olduğunda insan usunun belirleyici ve düzenleyici işlevini araştırdığı *Arı Usun Eleştirisi*’nde (*Kritik der Reinen Vernunft*) ilk kritiğinde “Aşkınsal Öğeler Öğretisinin” ilk bölümünü oluşturan “Aşkınsal Estetik” çözümlemesi yoluyla verir. “Apriori duyarlığın tüm ilkelerinin bir bilimine aşkınsal estetik” (B36) adını verir. [Kant burada “Estetik” kelimesini gerçek bilim olan duyarlık öğretisi için alıkoyduğunu (3) vurgular.] Kavramın ötesine geçmek istediğimizde, “kavram’da değil ama ona karşılık düşen ‘sezgi’de apriori saptanabilen uzak ve zamanı” (B73) tanımlayarak *apriori sentetik* ilkelerin zeminini inşa eder. “Uzak dış deneyimlerden üretilen görgül bir kavram değildir” (B38) ve “uzak tüm dış deneyimlerin temelinde yatan apriori bir tasarımıdır” (A24) diyerek uzayın *metafiziksel açıklamasını* (4) yapar. Geometrinin uzayın özelliklerini sentetik apriori belirleyen bir bilim olmasını örnek vererek böyle bir bilginin olanaklı olması için uzak tasarımıımızın görgül değil arı sezgi olması gerektiğini açıklayarak da

uzayın *aşkınsal açıklamasını* (B41) tamamlar. Kant’a göre “zaman diskursif, ya da, söylendiği gibi, evrensel kavram değil, ama arı bir duyusal sezgi biçimidir” (B47/A32). *Zaman* kavramının metafiziksel açıklaması ile hem eşzamanlılığın hem de zamansal ardışıklığın algıda bulunması itibarıyla *zamanın* “herhangi bir deneyimden türetilmiş görgül bir kavram olmadığını ve tüm sezgilerin temelinde yatan zorunlu bir tasarımı” (B46) olduğunu açıklar. “Zaman kavramımızın genel devim öğretisinde kapsanan ve hiç de verimsiz olmayan çok sayıda apriori sentetik bilginin olanağını açıkladığını” (B49) göstererek de *zamanın* aşkınsal açıklamasını sunmuş olur.

“Kant’ın transzendenal (aşkınsal) idealizminin merkezinde deneyim nesnelerini bize sunan zaman ve uzak formlarının kendi algı ve gerçeklik tasarımıımızın temelinde bulunduğu fikri yatar” (Guyer, 1999, s. 93). Aşkınsal Estetik içinde Kant aşkınsal felsefesinin temel ilkelerini oluşturan Uzak ve Zaman’ı yukarıda özetlediğimiz şekilde temellendirir ve “apriori bilgi ilkeleri olarak iki ayrı duyusal sezgi biçiminin, eş deyişle Uzak ve Zamanın bulunduğunu gösterir” (A22). Böylece Kant, *uzayda* ve *zamanda* sezilen her şeyin, olanaklı tüm deneyimlerin nesnelerinin görüngülerden ibaret olduğu savına dayanan aşkınsal idealizm görüşünü açıklamış olur. “Bu yüzden Aşkınsal Estetik, Kant’ın ‘yapılandırmacı bilgi kuramı’nın ilk yapı taşı olmakla kalmaz, aynı zamanda onun geleneksel metafizik eleştirisinin ve metafiziği yeni baştan kurma girişiminin de temelini oluşturur” (Serin, 2014, s. 177). “Her empirik bilgi, öznenin alıcılığının koşulları olan uzaysal ve zamansal belirlenimlere tâbi olmak durumundadır” (Findlay, 1981, s.126). Zaman da uzak da nesneler karşısına bir fenomen (görüngü) olarak çıktığında duyarlılığın koşulu olarak ortaya çıkar, ancak böyle bir deneyimin dışında, empirik bilgi nesnesi olmadığı zaman da uzak da bize kendini (*kendinde-zaman* ve *kendinde-uzak* olarak) açmaz.

“Kant’ın idealizmi, nesnel varoluşun verili kipiyle, biçimiyle ilgilidir. Bu idealizm, özdeksel dünyanın tümünün, uzamda yer kaplayan cisimleriyle birlikte, zaman aracılığı ile nedensel ilişki içinde olduğunu, her şeyin bu ilişkiye bağli olduğunu kanıtlar” (Schopenhauer, 2009, s. 23). “Tüm sezgimizin yalnızca öznel koşulları oldukları ve onlarla ilişki içindeki tüm nesnelerin yalnızca görüngüler oldukları” (B519) öğretisi ile Kant, Uzak’ı ve Zaman’ı tüm dış ve iç deneyimin zorunlu koşulları olarak ortaya koymuş olur. Ancak tüm bu felsefi tanıtılar ve çıkarımların sonrasında Kant’ta zamanın varlığı sorunu hâlâ biraz muğlak kalmış gibi görünüyor. O halde zamanı bağli bulunduğu koşullardan sayıtladığımızda geri-

ye zamandan ne kaldığı sorusunun cevabına doğru Kant'ın mantığı boyunca ilerlemeye devam edelim.

“Zaman kendi için kalıcı ya da şeylere nesnel bir belirlenim olarak bağlı bir şey değildir; öyleyse, şeylerin sezgisi tüm öznel koşullardan soyutlanırsa, geriye zaman kalır” (B49). Edimsel bir nesne olmaksızın edimsel kalan bir şey olmadığı için Kant'ta zaman “kendi kendimizin ve iç durumumuzun sezgisinin biçimi” (A33-B50) olarak bir varlığa karşılık gelmez, fakat apodiktik apriori bir tasarımdır ve bu tasarımın kendisi bir sezgidir. Zaman bir sezgi olması yönüyle “şeylere” (kendini duyuya açmadığı hâli ile bir şeye) bağlanamaz. Zira Kant'a göre kendinde şeylere (*Ding an sich*) ait özellikler bize duyular yoluyla zaten verilemezlerdir. Böylece “duyusal sezginin öznel koşulundan soyutlanacak olursa, zaman hiçbir şeydir” (A36). Zamanın saltık olumsuzluğunu reddeden ve fenomenal olumsuzluğunu savunan bu tanım uyarınca zamanı, tam da anladığımız anlamda “var olan her şey” ortadan kalktıktan sonra kendisi arta kalan bir şey olarak ele almamak, dolayısıyla kendinde şeylere ait olması gereken bir özellik olarak tanımlamamak Kant'ı, cisimleri birer yanılsamaya indirgeyen Berkeley'in durumuna düşmekten de kurtarır. Üç kipi “süreklilik, ardışıklık ve eşzamanlılık” (B219) olan zamanın kendisi algılanmadığı için, zamandaki nesnelerin varoluşunun belirlenimi ancak genel olarak zamandaki bağlantıları yoluyla anlaşılabilir. Bu hâliyle Kant, zamanı bir dış sezgi formu olan uzaydan farklı olarak dışsal değil, tam olarak içsel yönüyle açıklamış olmaktadır:

İki Deha Çarpışıyor: İzafiyet Teorisi ve Kant Felsefesi

Zaman geçmez,

ama onda değişebilerin varoluşu geçer.

Immanuel Kant

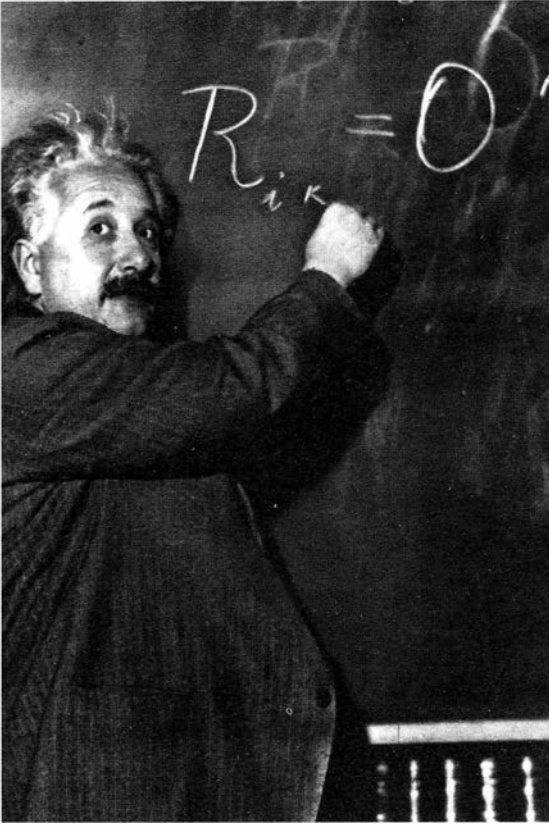
Uzay ve zamana dair bir tartışma yürütürken yukarıda ana hatları ile özetlediğimiz Kant'ın uzay ve zaman formlarına referans vermemek kaçınılmazdır. Bu felsefe ayağında ne kadar böyle ise, bilim ayağında da muhakkak değinilmesi gereken bir isim de elbette ki Einstein. Ama bu iki isim uzay-zaman teorileri ile birbirinden bağımsız şekilde iki ayrı kritik dönüm noktasını ifade etmiyor, ancak bilim tarihinde Einstein'ın adı sık sık Kant ile birlikte anılıyor.

Einstein'ın ilk kez yerçekimi dalgalarını hesaba katarak açıkladığı uzay-zaman sürekliliği tezi, aynı zamanda, Aristoteles metafiziğinden beri Antik Yunan dünyasına ve Avrupa düşüncesine hâkim olan aklın mantık ilkeleri ile “yeni ve zorunlu” bilgilere

ulaşabileceği tezinin temellerini sarsmış ve aklın aksiyomatik yasaları ile ulaşılan geometrik doğruların “doğruluğunu” bile tartışmalı hâle getirerek “matematiksel sonuçlara ampirik değil fakat mantıksal ispat yoluyla” (Mpantes, 2017, s. 3), diğer bir deyişle tündengelimli akıl yürütme üzerine kurulu aksiyomatik metot ile ulaşılabilirliği düşüncesine dayanan Öklid geometrisi dışında bir geometrinin mümkün ve var olduğunu göstermiştir. Çünkü doğruluk sorgulaması artık Öklid geometrisinde anlamını yitirmiştir. “Bir şeyin doğru olup olmaması saf geometrinin tanımları ile ilgilenmez, çünkü ‘doğru’ kelimesi ile biz, onun her zaman ‘gerçek’ nesneye karşılık gelen ilişkisini anlama eğilimindeyizdir” (Einstein, 1920, s. 7). Öklid geometrisinde sadece temel ayrıcalık özellikleri, üzerlerindeki iki nokta tarafından belirlenen “düz çizgiler” olduğundan bahsedebiliriz.ama iki noktadan sadece bir düz çizgi geçmesinin doğru olup olmadığını soramayız. Tanımı gereği doğrudur. “Genel Görelilik Kuramı'na göre uzay-zaman sürekliliği Öklid geometrisindeki süreklilik şeklinde ele alınamaz” (Einstein, 1920, s. 80).

Einstein geometrisi Kant'ın *sentetik apriori* önermelerine savaş açmaktadır. Zira matematik önermelerin ya sadece (deneyim, gerçeklik, gözlem vs.den hareket eden) *sentetik* ya da sadece (kesin ve zorunlu öncüllerden hareket eden) *apriori* olabileceğini ama aynı anda hem *sentetik* hem *apriori* olamayacağını savunmaktadır. Oysaki “Kant'ın epistemolojisi sentetik apriori doğruların olduğu düşüncesine dayanıyordu. Geometrinin kanunları bunun ilk ve en göze çarpan örnekleriydi. Artık Einstein bu kanunların apriori bilinmeleri şöyle dursun, doğru bile olmadıklarını göstermişti” (Norton, 2013). Norton'un iddialarına paralel olarak Einstein'ın 27 Ocak 1921'de Prusya Bilim Akademisi'nde verdiği dersin notları olarak yayınlanan “Geometri ve Deneyim” (“Geometry and Experience”) başlıklı makalesinde aklın yasalarına dayanan soyut matematik ilkelere dair eleştirisinde Kantçı epistemolojiden ayrılan şu temel görüşleri ile karşılaşmaktayız:

“Bu noktada tüm çağlar boyunca sorgulayıcı akıllara heyecan veren bir enigma kendisini gösteriyor. Nasıl oluyor da, tamamen deneyimden bağımsız insan düşüncesinin bir ürünü olan matematik, gerçeğin nesneleri için böyle hayranlık uyandıran şekilde uygun olabiliyor? O halde, insan haklı, deneyim olmaksızın, sadece düşünce aracılığı ile, gerçek şeylerin özelliklerini idrak edebiliyor mu? Benim açımdan bu sorunun cevabı, kısaca, şöyle; matematiğin önermeleri gerçeğe başvurduğu sürece kesin değildir; ve kesin oldukları ölçüde, gerçeğe tekabül etmiyorlar demektir” (Einstein, 1921).

Einstein'in Kant ile kalmayıp, soyut matematik kuramlarına savaş açan devrim niteliğindeki geometri anlayışı Kant felsefesinden ciddi bir kopuşu ifade etse de özel olarak Einstein ve Kant'ın zaman teorileri arasındaki ilişki, Einstein'ın Özel Görelilik Kuramı ile bağıntılıdır. 26 Eylül 1905'te Einstein, İzafe Teorisi'ni (Özel Görelilik Kuramı) açıkladığı ünlü makalesi "Zur Elektrodynamik bewegter Körper"ı ("Hareketli Gövdelerin Elektrodinamigi") yayınladığında doğaya bakmanın yepyeni bir yolunu gösterdi. Ve Einstein'ın bu keşfinden sonra "yarım yüzyıl boyunca Einstein'ın adı Immanuel Kant'ın adı ile özdeşleştirildi. Çok sayıda fizikçi özel görelilik kuramının Kant'ın uzay ve zaman üzerine görüşlerine empirik kanıt sunduğuna inanıyordu" (Weinart, 2005, s. 385). Elbette iki dehanın uzay-zaman teorileri arasında da belirgin olan kimi tezatlar görmezden gelinemez. Einstein, "Kant'ın uzayın nesnelliği fikrini reddetmesi neredeyse ciddiye alınmaz" (1920, s. 137) olarak sert şekilde eleştirmektedir. Kant'a göre sadece bir zaman ve bir uzay bize kendisini sunmaktadır. Fakat Einstein, ne kadar çok referans sistemi varsa o kadar çok zaman ve uzay olduğunu ortaya koymaktadır. Zira Özel Görelilik, kaba hatlarıyla, mekânsal/uzaysal ve zamansal ölçümlerin, belirli referans noktalarında *göreceleştğini* ifade eder. Ancak bu karşıt yaklaşımlarına rağmen, Einstein'ın Görelilik Kuramı'nın Kant'ı çürütmekten

ziyade onu desteklediğine dair görüşleri iki dehanın tezlerini karşılaştırmalı şekilde inceleyen Weinart şu sözlerle ifade etmektedir:

"Einstein'ın çağdaşlarından çoğu, zamanın gerçek dünyanın bir parçası ve alanı olmayacağı sonucuna ulaştı. Zaman, referans çerçevelerinin ayrı ayrı hızlarına bağlı olarak her gözlemci için farklı hızla akmaktadır. Zaman maddesel evrenin nesnel bir özelliği olamaz. Gözlemcilerin algılarına bağlı gözükmektedir... Özel (görelilik) kuramı Kant'ın, zamanın insan aklının bir niteliği olduğunu iddialarını doğrular gibi görünüyordu. Elbette Kant'ın durumunda gözlemciler olayların zamanı ve eş zamanlılığı konusunda her zaman aynı fikirdeydiler; çünkü ya sabit ya da görelilik etkisinin fark edilmediği yavaşlıkla hareket ediyorlardı. Görelilik etkisi ile Kant'ın görüşleri düzeltilirse, Einstein devrimi Kant'ı haklı çıkarır" (2005, s. 588).

Gerçekten de Kant zamanın, dışsal ve nesnel varoluşuna değil, içsel ve öznel niteliğine vurgu yapmaktadır. Kant'a göre "zaman, iç sezgimizin biçiminden başka bir şey değildir" (B54). Kant "zamanın kendisinin değil ama zamanda olan bir şeyin değişmekte" (B58) olduğunu daha o zamandan görmektedir. İşte hem bu içsel, öznel boyutu ile, hem de kendisi göreliliğe bile değişmekte olanın göreliliğine göz kırpan yönü ile zamanı, kendisinden önce kimsenin başaramadığı berrak bir sistematik altında kavramayı başaran Kant felsefesi, öncüllerinin dogmatik metafiziğine karşı verdiği eleştiri savaşı ile Alman idealizminin dönüm noktası olduğu kadar, uzay-zaman formlarından Einstein'ın uzay-zaman sürekliliğine ve dolayısıyla modern fiziğin çok çeşitli araç ve deneyleriyle artık özelliklerini daha derinlemesine serilmeme imkânı bulduğu "zamanın ontolojisi" problemine 18. yüzyıldan açılan bir pencere gibi ışık tutmaya devam etmektedir.

Dipnotlar

- (1) Metnin devamında Kant, 2015'e ait tüm referanslar A ve B ile başlayan bölüm numaraları ile belirtilmektedir.
- (2) Hacıdaroğlu, 2002, s. 187'de özetlendiği üzere Kant'ın bütün yargıları altında topladığı dört ana başlık "Analitik apriori, analitik aposterori, sentetik apriori ve sentetik aposteriori" olarak sıralanır.
- (3) Bkz. Kant, 2005, B 36'da Kant estetik kelimesinin kullanımına açıklık getirir: "Bugünlerde başkalarının 'beğeni eleştirisi' dedikleri şeyi belirtmek için Estetik sözcüğünden yararlanılanlar yalnızca Almanlardır. Bunun temelinde parlak çözümlemeci Baumgarten'in Güzelin eleştirel bir yargılamasını ussal ilkeler altına getirmeye ve böylece ilkelerini bir bilim düzeyine yükseltmeye yönelik boş çıkan umudu yatar" derken Kant'ın eleştirel şekilde referans verdiği Baumgarten'a dair bkz. Necla Arat, Agy, s.70: "Kant'ın özellikle İngiliz düşünürlerinin oluşturduğu psikolojik ekolden başka Baumgarten'dan da büyük ölçüde yararlandığını görmekteyiz. Zaten genellikle bağımsız bir bilgi dalı olarak estetik söz konusu olduğunda akla her zaman A.G. Baumgarten gelir. Çünkü estetiğe bugün sahip olduğu adı veren, ayrıca estetiğin ko-

nusuyla sınırlarını ilk çizmeğe çalışan da Baumgartendir.”

(4) Kant, 2005, B38’de Kant “Açıklama (*expositio*) ile bir kavrama ait olanın duru tasarımını anlıyorum; ama açıklama eğer bir kavramı apriori verili olarak sergileyeni kapsıyorsa metafizikseldir” sözleriyle metafiziksel açıklamadan neyi kastettiğini açıklıyor.

Kaynakça

EINSTEIN, A. (1920). *Relativity: the special and the general theory*. (R.W. Lawson, Alm. Çev., E. D. Yaşar, İng. Çev.) Londra: Methuen. <https://www.emu.dk/sites/default/files/relativity.pdf> adresinden alınmıştır.

EINSTEIN, A. (1921). *Geometry and experience*. (E. D. Yaşar, Çev.) <http://pascal.iseg.utl.pt/~ncrato/Math/Einstein.htm> adresinden alınmıştır

FINDLAY, J. (1981). *Kant and the transcendental object: a hermeneutic study*. (E. D. Yaşar, Çev.) Oxford: Clarendon.

GUYER, P. (1999). *Schopenhauer, Kant and the methods of philosophy*. C. Janaway içinde, *The Cambridge Companion to Schopenhauer* (E. D. Yaşar, Çev., s. 3). Cambridge: Cambridge University.

HACIKADİROĞLU, V. (2002). *Bilgi Felsefesi*. İstanbul: Cem Yayınevi.

KANT, I. (2015). *Arı Usun Eleştirisi*. (A. Yardımlı, Çev.) İstanbul: İdea.

MPANTES, G. (2017). *Euclidean geometry: foundations an paradoxes*. Nisan 2018 tarihinde http://www.academia.edu/7321098/Euclidean_geometry_foundations_and_paradoxes adresinden alındı

NORTON, J. (2013). *Philosophical significance of the general theory of relativity*. Nisan 2018 tarihinde University of Pittsburgh: https://www.pitt.edu/~jdnorton/teaching/HPS_0410/chapters/significance_GR_geometry/significance_GR_geometry.html#Kantian adresinden alınmıştır.

SCHOPENHAUER, A. (2009). *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*. (L. Özşar, Çev.) İstanbul: Biblos.

SERİN, F. N. (2014). Kant Felsefesinde Çoklu Ben’in Birleştiricisi Olarak Zaman. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar (17).

WEINART, F. (2005). *Einstein and Kant*. *Philosophy*, 80 (314). <http://www.jstor.org/stable/4619681> . adresinden alınmıştır.

YAZAR

Eylül Deniz Yaşar

Bilkent Üniversitesi Endüstri Mühendisliği’nden mezun olduktan sonra Sosyoloji dalında ODTÜ’de 1 yıl ders aldı ve Ankara Üniversitesi’nde Sistemik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Araştırma ilgileri: estetik ve siyaset felsefesi, epistemoloji, göstergebilim, imaj ve video sanatlarında anlam ve medya çalışmalarıdır. Video arşivcilik ve fotoğrafçılık pratik ilgi alanları olup çeşitli internet gazeteleri ve yurttaş habercilik platformlarında bağımsız gazetecilik çalışmalarını sürdürmektedir. Sokrates, Spinoza, Nietzsche, Hegel ve Marx olmadan felsefe olmaya-
cağına, Ulus Baker ve müzik sevgisinin varoluşu güçlendirdiğine inanır.

Statü antik çağda ortaya çıkan fakat anlamı günümüzde bazı değişikliklere uğrayan kavramlardan biridir. Latince “ayakta duruş” anlamına gelen ve *stare* fiilinin geçmiş zamanda çekilmiş hâli olan “statüm” fiilinden gelmekte olan bu sözcük, kabaca *kişinin toplumdaki konumunu* ifade etmektedir (1). Oysa günümüzde statü sahibi olmak demek, yalnızca makam/mevki sahibi olmak, varlıklı bir aileden gelmek ya da şöhretli biri olmayı çağrıştırmaktadır. Kuşkusuz kavramın tarih içinde yaşadığı bu ciddi dönüşüm, Batı’da sahte/yapay/kopya sanat olarak ifade edilen *Kitsch* kavramının doğmasına da ön ayak olan modernliğin bir tezahürüdür. Literatürde birçok kaynak modern dönemin parlak bir çağ olduğunu savunmaktadır. Toplumun büyük bölümünün matbaa aracılığı ile okuma yazma öğrenmesi, hayatı kolaylaştıracak birçok icadın bu çağda ortaya çıkması ve demokratik bazı hakların kazanıldığı bu dönem gerçekten parlıltılı bir dönem olarak gözükmektedir. Modern çağın değişimi yücelten ve değişimi bir temele dönüştüren ilk çağ olduğunu düşünen Octavio Paz modernliği “farklılık, ötekilik, ayrılık, çoğulluk, yenilik, evrim, devrim, tarih; bu sözcüklerin hepsi tek bir sözcüğe sığdırılabilir: gelecek” olarak ifade etmektedir (2). Ne var ki bir zaman sonra modernliğin bir uyanış, aydınlanma ve parlak bir gelecek vaat etmesinin yanında karanlık, kirli ve bölücü bir yüzünün de olduğunu anlaşılmaya pek de uzun

sürmeyecektir. Modernlik ilerleyen yıllarda; sınıfların ortaya çıktığı, insanî değerlerin giderek azaldığı, lükse olan düşkünlüğün artarak statü kavramının maddi bir çerçevede şekillendiği bir dönem olmakla birlikte, artan teknik olanaklar sayesinde *Kitsch* kavramının doğmasına da zemin hazırlamıştır. Modernliğin sağladığı teknolojik imkânlar bir yandan hayatı kolaylaştırırken diğer yandan da makineleri hayatımızın içine dâhil ederek insanî değerleri zedelemektedir. Berman’a göre bu hayati deneyim tarzı, zaman ve uzaya ben ve ötekilere, yaşamın imkânları ve zorluklarına ilişkindir. Ona göre modern olmak bizlere serüven, kuvvet, heyecan, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat eden bir yanılgıdır. Çünkü modern olmak aynı zamanda bir taraftan da kendimizi ve sahip olduğumuz her şeyi, olduğumuz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortamın içinde bulmaktadır. Berman, modern olmanın tanımını, –aynı zamanda kitabına esin kaynağı da olan– Marx’ın şu ifadeleriyle yapmaktadır: “Modern olmak, Marx’ın deyişiyle katı olan her şeyin buharlaşıp gittiği bir evrenin parçası olmaktır” (3). Berman’ın ifade ettiği her şeyin hızlıca bozulduğu bu karmaşık tarihsel süreç, birçok yazara göre de *Kitsch*’in sosyokültürel olarak ilk filizlerini verdiği zamanlara denk gelmektedir. Aynı zamanda *Kitsch*, modernliğin yıkıcı sonuçlarından beslenmekte ve Sanayi Devrimi’nin getirdiği olanaklarla hızla dün-

yaya yayılmaktadır. Marx bu yıkıcılığı “Bir taraftan insanlık tarihinin hiçbir sürecinde icat edilmemiş endüstriyel ve bilimsel güçler hayata geçirilmişken, diğer taraftan toplumda Roma İmparatorluğunun son anlarının dehşetini bile çoktan aşmış çürüme belirtileri görülmektedir. İnsanın daha az çalışması- na olanak sağlamak için üretilmiş makineler insan gücünü olan ihtiyacı eksiltmekten ziyade onların emeğini sömürerek onları daha da yoksullaştırmaktadır” cümleleriyle yapmaktadır (4). Marx’ın makineler ve seri üretime getirdiği sert eleştiriler, ilerleyen yıllarda birçok düşünürün ve sanatçının seri üretim olarak elde edilen Kitsch’e getirdiği eleştirilerle benzerlik göstermektedir. Her şeyin seri şekilde üretilebilmesine olanak sağlayan Sanayi Devrimi ve olumsuz tarafları kısa bir zaman sonra kültür ve sanat alanına da sirayet etmiştir.

Clement Greenberg’e göre Kitsch’in doğuşunun temelleri Sanayi Devrimi’nde aranmalıdır. Batı Avrupa ve Amerikada kentleşmeyi sağlayan ve okuryazarlığı da yaygın hâle getiren Sanayi Devrimi bu kültürün doğmasına olanak sağlamıştır. Greenberg’e göre Sanayi Devrimi’nden önce yüksek kültür ve halk kültürünü birbirinden ayıran en temel kültür farkı okuma yazma alışkanlığıdır. Matbaanın icadı ile birlikte yazılı eserlerin çoğalması okuryazarlığın artmasına hatta artık nefes almak kadar doğal bir kültür faaliyeti hâline gelmesine neden olmuştur. Buna bağlı olarak okuma-yazma eylemi artık bireylerin kültür seviyelerini belirlemesi açısından yetersiz kalmaktadır. Greenberg, bu dönemden sonra okuryazarlığın sınıflar arası kültürel nitelikler farkını ortaya koyamayacağını savunmaktadır. Gerekçe olarak da yüksek kültürün toplumun geneline oranla boş vakitlerini ve kültür faaliyetlerini istedikleri gibi düzenleyebilme özgürlüklerini göstermektedir. Toplumun büyük bir kesimi hiçbir zaman ayrıcalıklı sınıf olarak adlandırılan tabakanın imkânlarına erişememişlerdir. Her ne kadar işçi sınıfı olarak kentlere göç eden köylüler ve önemsiz burjuvalar okuma-yazma öğrenince yüksek kültürden zenginlerle aralarındaki kültür uçurumunu azaltacaklarını zannetseler de, şehrin geleneksel kültüründen zevk almalarını sağlayacak kadar ekonomik imkânlarla ve boş zamana asla sahip olamamışlardır. Kendilerini göçten sonra kentli olarak gören bu çoğunluk giderek fonu taşra olan kültürlerini de yitirmişlerdir. Çalışmaktan arda kalan az zamanlarda ise kendilerini büyük bir boşluğun, sıklığın içinde bulmuşlardır. Gerçek sanatı tecrübe etmelerine pek olanakları olmayan bu kitleler, kendilerini sahip oldukları kısıtlı zaman ve ellerindeki az miktarda parayı değerlendirebilecekleri bir arayışın içinde bulurlar. Boş zamanını kısıtlı imkânlarla doldurmak isteyen bu kitle, toplumdaki ser-

maye sahiplerine sahte, değersiz ve kolayca tüketilecekleri bir kültür üretmeleri için baskı uygulamaya başlamıştır. Böylelikle organik kültürün değerlerine karşı yetersiz fakat yine de sadece herhangi bir kültürün sunabileceği eğlence için aç olan kimselere hitap eden ve “hayatta ne kadar sahte şey varsa hepsinin bir simgesi” olan ‘Kitsch’ ortaya çıkmıştır (5). Kitsch’in örneklerini her yerde görebilmek mümkündür. Umberto Eco Kitsch’i şu örneklerle özetler: “Kitsch alımgücü bakımından yararsız olsa da, çalımı için gerekli olan, alışılmışın ötesinde uzun antenli, transistörlü bir radyodur. Kitsch, Van Gogh’un Günebakanları’nın röprodüksiyonunu üzerinde taşıyan bir battaniyenin örtülmüş olduğu sedirdir, Boticelli’nin Venüs’ünün işlenmiş olduğu bir çay tepsisidir” (6).

Kitsch’in sosyolojik açıdan analiz gerektiren kültürel bir kategori olduğunu savunan Baudrillard, onun söylemdeki “klişe” olduğunu ve asla gerçek nesnelerle karıştırılmaması gerektiğini savunmaktadır. Baudrillard’ın Kitsch’i tanımlarken “*kitsch-nesne*” olarak ifade ettiği hemen göze çarpar. Baudrillard Kitsch-nesneleri: “genel olarak yalancı mermerlerden yapılmış, tüm ‘taklit’ nesneler, aksesuarlar, folklorik biblolar, ‘anı eşyaları’, abajurlar ya da siyahların ürettiği maskeler yığını, her yerde özellikle tatil ve eğlence yerlerinde hızla çoğalan tüm tecim malları müzesi” olarak tanımlamaktadır (7). Burada Baudrillard’ın Kitsch’i “*kitsch-nesne*” olarak kategorize etmesi Kitsch’in, sanat eserlerinin ucuz kopyalarının kolayca üretildiği, bir bakıma “hayatların da nesneleştiği” modernlik ve Sanayi Devrimi’yle olan ilişkisini anlamak adına önemli bir ipucu olarak görülebilir. Baudrillard’a göre Kitsch’in, kitlelerle ve tüketim ile doğru orantılı olmasının yanı sıra modern dönemlere ait statüsel kaygılarla da yakın bir ilişkisi vardır.

Fichter’e göre statü “zihinsel bir inşadır”, soy ya da servet kişinin statüsünü belirlemede ancak küçük bir rol oynayabilir. Ancak toplumun büyük çoğunluğu zenginliğe ve soylu olmaya önem atfettikleri için durum farklı olarak şekillenmektedir. Servetle gelen statünün adeta evrensel bir ölçüt olarak sayılması, servet sahibi insanların zenginliklerini sergileyebilme imkânına ve eğilimine sahip olmalarıyla da doğrudan ilişkilidir (8). Bu eğilimler Baudrillard’ın tüketim toplumu olarak adlandırdığı toplumun başlıca özellikleri olarak gözüken bazı özelliklerdir. Ona göre tüketim toplumu hareketli bir toplumdur ve bu toplumda geniş kitleler toplumsal hiyerarşiye göre hareket ederek bulundukları statüyü göstergelerle gösterme zorunluluğundan ibaret olan kültürel talebe ulaşmaktadırlar. Her ne kadar Hermann Broch, “Kitsch üreten kişinin ahlaki bozuktur; en kötüyü

arzulayan suçludur o" (9) gibi sert ifadeler kullansa da, Baudrillard toplumun tüm düzeylerinde, sonradan gelen kuşakların kendi gösteriş eşyalarını talep ettiğini ifade eder. Bu yüzden ne bu eşyaları talep edenlerin ne de bu talepleri karşılamak isteyen sanayicilerin kötü bir şey yapmadıklarını belirtmektedir. Baudrillard bir toplumda toplumsal olarak bir değişiklik ve hareketlenme olmazsa Kitsch olgusunun da olamayacağını vurgulamaktadır. Baudrillard'ın bahsettiği toplumsal hareketliliğin temellerini modern demokrasilere dayandıran Calinescu'nun ifadelerinde de görmek mümkündür. Calinescu toplumdaki bu hareketliliğe referans olarak Alexis de Tocqueville'in *Amerika'da Demokrasi* kitabını gösterir. Modern demokrasilerde tüketici sayısı artarken, zengin ve zevk sahibi tüketiciler azalmaktadır. Bu durum hem zanaatçıların hem de sanatçıların büyük miktarlarda defolu malı ya da sanat nesnesini büyük bir hızla üretmek zorunda olduğunu açıklamaktadır. Calinescu 1830'larda modernliğin en temel dürtülerinden birinin "lüksün ikiyüzlülüğü" olduğunu ifade eden Tocqueville'nin bu konudaki etkili cümlelerini bizlere aktarır:

"Bütün düzeylerin birbirine karışmasında herkes olmadığı şeymiş gibi görünür ve bu hedefi elde etmek için büyük bir çaba harcar. Erdemi taklit etmek her çağda görülür; ama lüksün iki yüzlülüğü özellikle modern demokrasi çağlarına aittir. Sanatçının üretimleri sayısızdır, ama her üretiminin meziyeti azalır. Artık neyin büyük olduğunu hayal edemeyen sanatçılar hoş ve zarif olanı işler ve görünüm gerçeklikten daha çok ilgi görür" (10).

Tocqueville'nin bu ifadeleri modernlik ve Kitsch arasındaki statüsel ilişkiye dikkat çekiyor gibidir. Bu dönemde herkesin olduğu şeyden farklı gözükme ve bu hedefi elde etmek için büyük bir çaba harcaması yalnızca lüksün ikiyüzlülüğünün değil aynı zamanda statüsel kaygıları da içerisinde barındığı düşünülebilir. Alain de Botton, statüyü tıpkı Fitcher gibi dar anlamıyla kişinin bir gruptaki meslek durumunu belirttiğini ama geniş anlamda kişinin dünyanın gözündeki önemi ile ilgili olduğunu belirtmektedir. Tarih boyunca toplumların yüksek statüye layık gördüğü grupların çeşitlilik gösterdiğinden bahseden Botton, bunlara örnek olarak avcılar, savaşçıları, köklü aileleri, rahipleri, şövalyeleri ve doğurgan kadınları vermektedir. Botton'ın verdiği bu örneklerin günümüz statü çeşitleriyle pek de ilgisi olmadığını anlamak pek de zor değildir. Botton bu durumun temel sebebi olarak Batı'nın statü anlayışının 1776'dan bu yana giderek artan bir oranda maddi başarıyla bir tutulduğunu göstermektedir. Yani statü meselesi de modern zamanlarla birlikte eskiye

oranla şekil değiştirmiş ve giderek maddi şeylerle özdeşleştirilmiştir. Botton'ın statünün şekil değiştirmesine ve giderek maddi değerlerle şekillenmesine işaret ettiği tarihlerin Tocqueville'nin toplumdaki lüksün ikiyüzlülüğüne ve herkesin olduğu şeyden farklı görünme çabalarının başladığı tarihlere denk gelmesi önemli bir ayrıntıdır. Statünün dar anlamda kişinin dünyanın gözündeki değeri ve önemi olarak tanımlandığını hatırlarsak, insanların o dönemlerde neden lüks şeylerle daha yakından ilişki kurmaya çalıştığını ve olduğu şeyden daha farklı davranmaya çalıştığını anlayabilmek de mümkün olacaktır.

Baudrillard toplumda Kitsch'in nadir, kıymetli ve benzersiz nesneye yeniden değer kazandırdığını vurgulamaktadır. Böylece Kitsch ve "otantik nesne" sürekli hareket hâlinde olan ayırt edici eşyanın mantığına göre tüketimin dünyasını düzenleyebilecektir. Kitsch nesnelerin zayıf bir ayırt edici değere sahip olması, aslında onun her yerde karşımıza çıkmasıyla doğrudan ilişkili olduğu düşünülebilir. Kitsch'in modern kültürümüzün parçalarından biri olduğunu ve günümüzde her zaman olduğundan daha hızlı yayıldığından bahseden Kulka'nın ifadeleri Baudrillard'ı destekler niteliktedir: "Kitsch'i her yerde görürsünüz. Restoranda sizi karşılar, bankada selam verir, reklam panolarından gülümser, hatta dışınızın duvarında asılı durur" (11). Baudrillard'a göre toplumun her kesiminden, her sınıfından insan Kitsch'i tercih etmektedir. Buna karşılık Baudrillard'ın "nadir nesneler" olarak adlandırdığı nesneler yüksek bir ayırt edici değere sahiptir. Baudrillard burada günümüzde tıpkı eski çağlarda olduğu gibi otantik değerini koruyabilmiş nesneleri tarif etmektedir. Doğal olarak burada estetik değerlerden ziyade sosyolojik bir ayırt edicilik daha ağır basmaktadır. Baudrillard Kitsch nesnelerin ve nadir nesnelerin piyasadaki az ya da çok miktarlarına göre hiyerarşik şekilde sınıflandığını belirtir. Bu nesneler toplumsal kategorilerde kendini ayırt etme, herhangi bir nesne ya da gösterge kategorisi yoluyla statüsünü belli etme imkânı vermektedir. Kitlelerin bir gösterge kategorisine erişmesi üst sınıfların yüksek rakamlar ödeyerek elde edilen sınırlı miktardaki göstergeler aracılığıyla bu toplumsal katmanlarla arasına mesafe koymak zorunda bırakır. Baudrillard bu çoğalmı "Hiyerarşinin tepesindeki 'klas' nesnelerin niteliklerinin artmasına ve nadirleşerek yenilenmelerine karşın Kitsch yayılarak çoğalır" sözleriyle özetlemiştir. Bu ayrıma bakılarak Kitsch türetilmiş ve yoksul olarak tanımlanabilecektir. Dolayısıyla bu zayıf değer Kitsch'in sınırsız çoğalmasının, hayatımızın her alanına sızabilmesinin başlıca sebeplerinden biri olarak görülebilir.

Dipnotlar:

- (1) Botton, Alain de. (2004) *Statü Endişesi*. İstanbul: Sel Yayınları, IX. Baskı, 2017. Çevirmen: Ahu Sila Bayer.
- (2) Paz, Octavio. *Çamurdan Doğanlar*, İstanbul: Can Yayınları, 1996 Çevirmen: Kemal Atakay.
- (3) Berman, Marshall (1982). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. İstanbul: İletişim Yayınları, XII. Baskı, 2010. Çevirmen: Ümit Altuğ, Bülent Peker.
- (4) Tucker, C. Robert. *Marx-Engels Reader*, Norton: II. Baskı, 1978.
- (5) Greenberg, Clement. *Art and Culture Critical Essays*, 1961. First published by Beacon Press Boston.

- (6) Eco, Umberto. (1964) *Açık Yapıt*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, I. Baskı, 1992.
- (7) Baudrillard, Jean. (1970) *Tüketim Toplumu*. İstanbul: İletişim Yayınları, VIII. Baskı, 2016. Çevirmen: Ferda Keskin, Hazal Deliceyaylı.
- (8) Fichter, Joseph. *Sosyoloji Nedir?*, Ankara: Atilla Kitabevi, 2001, V.Baskı. Çeviren: Nilgün Çelebi.
- (9) Kuspit, Donald (2004). *Sanatın Sonu*. İstanbul: Metis Yayınları, IV. Baskı, 2014. Çevirmen: Yasemin Tezgiden.
- (10) Calinescu, Matei. (1977) *Modernliğin Beş Yüzü*. İstanbul: Küre Yayınları, III. Baskı, 2010. Çevirmen: Sabri Gürses.
- (11) Kulka, Thomas. (1996) *Kitsch ve Sanat*. İstanbul: 6:45 Yayınları I. Baskı, 2014. Çevirmen: Gonca Gülbey.

YAZAR

Ersin Berk

1987 yılında Adapazarı'nda doğdu. Yüksek Öğrenim hayatına Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Halı Kilim Ve Kumaş Tasarımı Bölümü'nde başladı. Lisans eğitiminin son yıllarında fotoğraf sanatıyla tanıştı. Bir yün dokuması kilimin hikayesini fotoğraflamayı amaçlayarak başladığı bitirme tezini "İplikten Vitrine" başlıklı bir fotoğraf projesine çevirerek lisansını tamamladı. Ulusal ve uluslararası birçok fotoğraf yarışmasında dereceler kazanan genç sanatçının senaryosunu ve yönetmenliğini üstelendiği "Patik" adlı bir kısa filmi de bulunmaktadır. Son yıllarda akademik çalışmalara yönelen Ersin Berk, Sakarya Üniversitesi Kültürel Çalışmalar master programını tamamlamış olup, kariyerine Sakarya Üniversitesi'nde Öğretim Görevlisi olarak devam etmektedir.

Günümüzde tarih ve felsefe çalışması aleyhine oluşan hararetli hitabetle birlikte, felsefenin önemli ve –trajik olarak– önemli noktalarından birinin zulümler için nasıl desteğe dönüştürülebildiği olduğunu okuyucularımıza hatırlatmaya değer.

Eski Tanrıların gücü azaldı, eski dünyanın neredeyse bütün Tanrıları unutuldu, Hristiyanlık Batı dünyasında cemaatlerini koruma mücadelesi veriyor ve yeni, sözde modern, ileriye dönük dünya tamamen yeni bir Tanrı gibi görünen “ekonomi” ile ilgili. “Ekonominin yararına” veya “ekonomiye yararı olur” gibi tabirler duyuyoruz. “Ekonominin yararı” tüm kararlar için bir açıklama, tüm motivasyonların temeli olarak görülür. Fakat, bir dakika durup ekonominin ve hayatlarımızdaki rolünün ne olduğunu tam olarak düşünelim.

Ne kadar popüler veya güvenilir olursa olsun, diğerlerinin düşüncelerini gördüğü gibi kabul etmekten bizi düşünmeye teşvik eden ilk kişi eski Yunan düşünürü Sokrates’ti. Sokrates’i takiben, bu nedenle sormalıyız: ekonomi kimdir ya da daha doğrusu nedir? Neden ekonomiyi desteklemeliyiz? “Ekonomi”-ye adanmışlar, bu soruların cevabının aşikar olduğu

yanıtını verecek gibi görünmektedir. Fakat onları çok az daha açıklamaya zorlarsak, “ekonomi hepimizin, sayesinde iş elde ettiği bir araçtır” gibi bir şey öne sürebilirler. Bu noktada akli başında hiç kimse istihdamın önemini tartışmaz. Hepimizin işe ihtiyacı var. Ama bunun üzerine ekonominin istihdama hizmet ettiği (tam tersi değil) savunulduğunda temel konu istihdam olur, tek başına ekonomi olmaz. Örneğin; bizler, teoride, iş alanları açılmadan ekonomik büyümeye elde edebildik, bu durumda ekonomi amacına, yeni iş alanları açma, hizmet etmezdi. Demek ki, ekonomi mutlaka bizim temel amacımız değil. Başka bir amaca, yani istihdama giden yol. Bu, şüphesiz hepimizin aradığı bir şey. Böylelikle ekonomiye tapma noktasından, modern bir toplum olarak, aslında istihdam peşinde koştuğumuzu söyleme noktasına geçebiliriz.

Sokrates’ten sonra Platon ve Aristoteles klasik düşünce geleneğini devam ettirdi ve onlar da, Sokrates gibi, sorular sordu. Bu soruları daha da ileri götürdüler, onların soruları sadece sözde aşikar ‘gerçekler’ yoluyla düşünmekle ilgili değildi, ayrıca insan hayatının amacıyla ilgili de sorular sordular. Şu ana ka-

dar çıkardığımız; amacın “ekonomi”ye hizmet etmek gibi görünmediği, ekonominin istihdam sağlaması olduğudur. O halde istihdam insan hayatının amacı olsaydı ve ekonomi başarıyla bizlere istihdam sağlasaydı, o zaman amacımıza ulaşır ve memnun olurduk. Fakat sadece iş sahibi olmak yeterli midir yoksa o işin doğası önemli midir? Ne kadar sıkıcı, zor veya sevimsiz olursa olsun herhangi bir şey için öylece çaba harcamaktan memnun olur muyuz yoksa çalışma hayatlarımızı tatmin edici, güdüleyici ve önemli gördüğümüz bir şey yaparak mı geçirmek isteriz? Eğer cevap ikincisiyse, tatmin edici işler istiyoruz, o zaman amacımız artık ekonominin yararına bir şey yapmak veya iş sahibi olmak bile değil, işimizde doyuma ulaşmaktır.

Bu elbette ki bizi doyumun doğasının ne olabileceği konusunda başka bir soru sormaya yönlendirir. Platon, ancak “doğal amacımız” olduğuna inandığı şeyin peşinden gidersek doyuma ulaşabileceğimize inanmıştır, böylece eğer zekiysek hareket etmemiz ve aklımızı kullanmamız temel konu olur. Aristoteles entelektüel gelişim ve dürtünün yanında sağlığın, zenginliğin, memnuniyetin ve otoritenin de önemli olduğunu savunmuştur. Eski dünyaya ait bu görüşler bizde de pekâlâ yankı bulabilir. Entelektüel doyum veya zihinsel dürtü, yüzyıllar boyunca yaşanan neredeyse her insan mutluluğunda ve doyumda büyük rol oynar. Tarih ve felsefe dalları bu ihtiyacı karşılayacak şekilde gelişme göstermiştir. Tarih ve felsefe nesiller boyunca bilgi ve anlayış, zihinsel gelişim ve dürtü arayışındaki insanı doyuma ulaştırmak için şekillendirilmiştir.

Gelgelelim, günümüzde modern dünyanın sözde zirvesinde, bu bilim dallarının varoluşuna meydan okuyan görüşler gelişmektedir. Tarih ve felsefe, ekonomik etkinlikte bağlantısız veya ekonomik etkinlik için gereksiz olduğu iddiasıyla tehdit edilmektedir. Yeni tanrı “ekonomi”de onlar için yer yoktur, denir sık sık. Yine de aklımızı kullanarak, öncelikli konular üzerinde düşünerek, istihdamı bu amaca ulaşma yolu olarak yönlendirme suretiyle düşüncüyü insan hayatının ve ekonominin egemen, temel amaçlarından biri konumuna getiren bir yapıya ulaşabiliriz. Düşünce, tarih ve felsefe amaçtır, ekonomi sadece bu amaca hizmet eden araçtır.

Bu tip görüşleri bir kenara atacak olanlar, tarihin ve felsefenin, insan zihnini geliştiren bilim dallarının, sadece ekonomik faktörlerin hizmetçisi olduğuna inananlar vardır ve bu bilim dalları katı finansal koşullarda güven vermezlerse –bu bilim dallarının güven veremeyeceğine inanırlar– bu yok edilmelidir.

Belki de bu durumun mantığını kavramaya çalışabiliriz. Öncelikle, tarih nedir? Tarihin geçmişimizin, atalarımızın hayatlarının, insanların yaşam şeklinin, ne öğrendiklerinin, başlarından geçen olayların bir incelemesi olduğu açıktır. Yaşadığımız binalarda yaşamaya, her gün gördüğümüz belirli düzendeki sokaklarda yürümeye, yabancı bir dili konuşmaya, belirli kıyafetleri giymeye nasıl başladığımızı anlatır. Tarih, takvimimizin neden kullandığımız şekilde düzenlendiğini, zamanı nasıl geçirdiğimizi, belirli şeylerin önemli olduğuna ve diğerlerinin olmadığına inanma noktasına neden geldiğimizi, örneğin, neden ekonominin bu kadar merkezi önem taşıdığını düşündüğümüzü aydınlatabilir. Bütün bu şeyler bizlere önceki nesillerden, Romalılardan, Anglo-Saksonlardan, bu Avrupalıların göçünün Yeni Dünya’ya etkilerinden, Amerika’nın bağımsızlığından ve devamındaki modern Batı kültürünün gelişiminden miras kalmıştır. Tarihi kaybetmek, bütün bu şeyleri, kim olduğumuz, nereden geldiğimiz ve neden olduğumuz gibi olduğumuz duygusunu kaybetmek anlamına gelirdi. Felsefeyi kaybetmek, nesiller boyunca şekillenen düşünme yeteneğini kaybedeceğimiz anlamına gelirdi.

Felsefe, ahlak bilim ve siyaset bilimini de kapsar. Düşünceye veya geçmişe değer vermeyen bir dünyada demokrasi, doğru ve yanlışın karşılaştırması hakkındaki başkanlık konuşmalarının nasıl bir önemi olabilirdi?

Felsefe her zaman zorluklarla yüz yüze gelmiştir. Nazi Almanyası’nda Hitler, ulusundan miras kalan fikirleri gasp etmeye ve ırkçılığın, savaşın ve diktatörlüğün iyi nitelikler olduğunu –hatta Alman ulusunun temel dayanakları olduğunu– iddia etmeye teşebbüs etmiştir. Almanyası’nın en büyük düşünürlerini –Immanuel Kant, Georg Wilhelm Hegel ve Friederich Nietzsche– ele alıp onları Yahudi karşıtı olarak sunmuştur. Böyle yaparak Yahudilere karşı düşmanlığı meşrulaştırmaya çalışmıştır. Hitler ayrıca Nazilerin savaşa barıştan çok değer vermek için kullandıkları militarist yazı akımını su yüzüne çıkarmıştır. Charles Darwin’in çalışmalarını kendileri yorumlayarak Naziler, kötü niyetli bir soy ıslah türünü meşrulaştırmaya çalışmışlardır: hastaları, güçsüzleri, engellileri ve alt sınıflardan gelenler olarak nitelendirdiklerini kısırlaştırmak. Bu, elbette ki soykırımın sadece bir adım ötesindeydi.

Sahte bir felsefe yaratmanın yanında Naziler efsanevi bir tarih de yarattılar. Bilim insanlarını yozlaştırarak bir İskandinav savaşçıları, Cermen şövalyeleri ve folklorik kültür ülküsü ortaya çıkarmışlardır – yani

Yahudilere veya diğer ırklara yeri olmayan “saf” bir Aryan tarihi ortaya çıkarmışlardır. Karşılığında Yahudi tarihini saptırmışlar, “Asyalı halklar” olarak adlandırdıkları topluma ait sahte bir tarih sunmuşlardır. Yahudiler, ya da daha doğrusu diğer halklar, kendi gerçek tarihlerinin bilgisine sahip olmadan nasıl karşı koyabilirlerdi?

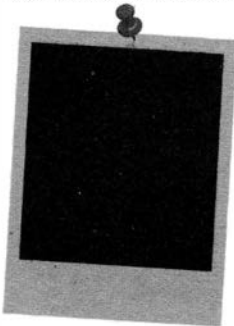
Naziler demokratik değerleri totaliter değerlerle, özgürlüğü askeri baskıyla, insan haklarını ırk ayrımcılığıyla ve sonunda soy kırımla değiştirmişlerdir. Tarihi ve felsefi anlayışı yok etmek insanların karşı koymalarına ve Naziliğin iğrenç bir şey olduğunu görmelerine nasıl imkân verebilirdi? İkinci Dünya Savaşı sonunda Hitler’in yenilgisinden sonra demokrasiyi tekrar inşa etmelerine nasıl imkân verebilirdi?

Ekonomi şüphesiz ki fiziksel olarak hayatta kalma, zenginlik ve istihdam ihtimalleri ile ilişkilidir ve kimse bunların bağlantısını tartışmaz. Fakat “ekonomi”, insanlar olarak, bize hayatlarımızı nasıl yaşamamız gerektiği ile ilgili soruların cevaplarını vermez.

Önemli hususlara öncelik vermek için bize bir ortam sağlamaz. Ekonomi, doyurucu veya sıkıcı bir hayat arasında, yapıcı veya yıkıcı iş arasında seçim yapmamızda veya iyi ve kötü arasında seçim yapmamızda yardımcı olmaz. Bunlar ve insan hayatının hedefleri ve amaçları için tarihe ve felsefeye ihtiyacımız var. Bu konular önemlidir. Ve trajik olarak, eğer sıradan insanlarda bunlar yoksa sadece sıkıcı veya doyurucu olmayan bir hayat yaşamamanın insafına kalmamışlardır, aynı zamanda kötü bir yönetim şeklini dayatmak için onları kullanabilecek, Nazilerin yaptığı gibi, vicdansız liderlerin insafına kalmışlardır. Ve hiçbir ölçüde ekonomik büyüme, sıradan insanları bu akıl yozlaşmalarından koruyamaz. Doyurucu bir hayat sürdürmek için gerekli olan sadece güçlü bir ekonomi değildir, aynı zamanda güçlü bir akıldır ve hatta demokratik değerlere yönelen tehditlere karşı bir savunma yapmaktır.

Kaynak: *historynewsnetwork*

ÇEVİRMEN

Ayça Sofu

Ankara Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden 2010 yılında mezun oldu. O günden bu yana çevirmenlik dışında çeşitli işlerde çalıştı ve tüm deneyimleri sonucu hayatına öğretmenlik yaparak devam ediyor. Çevirmenliğe profesyonel olarak devam etmemiş olsa da ufak fırsatları değerlendirerek bir ucundan yakaladı. Öğrenmek en büyük tutkusu ve çeviri bu tutkusunu doyurma yollarından biri. Asıl mesleği olan öğretmenliği de öğrenmekten ayrı tutamıyor.

DESCARTES'İN CÜMLESİNDEKİ GİZLİ ÖZNE

KAAN ONUR KAFTANOĞLU

Yazıya başlamadan önce belirtmem gerekir ki bu yazı bütünüyle Descartes'ı ve onun felsefesini baz almıyor. Ancak pek tabii Descartes'ın felsefesi ile yakından ilişkileri de var anlatacağımın. Belki direkt olarak Descartes'ın adını geçirmeyeceğim ancak dolaylı olarak onunla da ilgisi olduğunu bilmenizi isterim. Bu tür bir konudan bahsederken Descartes'ı pas geçmek, en azından benim için nota bilmeden gitar çalmaya çalışmak gibi olurdu. Bu anlamda yer yer hem Descartes'a geleceğiz hem de zihin felsefesinin Batı ile Doğu arasında bir köprü olmasını sağlayacağız.

Şu an bu yazıyı okuduğunuz sırada zihninizde kelimeler aracılığıyla bir algılama süreci yaşıyorsunuz. Ancak bu algılama bütünüyle zihinsel bir eylemden kaynaklanmıyor. Doğrusu, algılama bir süreç sonucu ortaya çıkıyor. Peki bu süreç nasıl işliyor? Öncelikle duyularınız vasıtasıyla dış dünya, yani fiziki dünya ile belli bir iletişim kuruyorsunuz ki şu anki iletişiminiz bu yazı sayesinde, dolaylı olarak benle gerçekleşiyor ve bu iletişimi bugüne kadar edindiğiniz bilgiler doğrultusunda yorumlayarak zihninizde algılıyor ve bir anlam biçiyorsunuz. Diğer bir

deyiş ile: Şu saniyeye kadar duyularınız aracılığıyla öğrenmiş olduğunuz, deneyimlediğiniz tüm bilgiler –ki bazı Antik Yunan filozoflarına göre bu bilginin kaynağı da yine algılarımızdır– sayesinde zihinsel bir eylem gerçekleştiriyorsunuz. Ancak bu eylemin yarattığı anlamın doğru olup olmadığı hakkında bir kesinlik yok. Zihninizde algıladıklarınız sadece duyularınızın yettiği ölçüde var ve gerçek olma ihtimali olmasına rağmen, aynı oranda gerçek olmama ihtimali de var. Gerçek olmama ihtimali birçokları için daha olanak dışı olacağı için bu konuya minik bir açıklık getirmek istiyorum.

Evet, hepimiz diyebiliriz ki etrafımızda etkileşim kurduğumuz bütün nesneler fiziksel olarak oradalar. Onları görebiliyor veya dokunabiliyoruz. Ancak, tüm bu nesneler zihinsel bir kurgu sonucu ortaya çıktı ve bu kurgunun bize sundukları fiziksel oluşlarından başka bir şey değil. Yanlış anlaşılma olmaması için burada bir parantez açıp; kurgunun fiziksel ve zihinsel olarak iki farklı yönünün olduğunu söylemeliyiz. Dolayısıyla onları algılayabiliyor oluşumuz onların gerçekten var oldukları anlamına gelmiyor çünkü en nihayetinde zihin denilen fenomenin nasıl

çalıştığını veya işlediğini bugün dahi net olarak bilemiyoruz. Diğer taraftan; edindiğimiz alışkanlıklar, düşünceler, fikirler veya bilgiler tamamen bize, yani özneye özgü şeyler. Bir kişi bardağa baktığı zaman farklı şeyler algılayabilirken, bir diğeri çok farklı şeyler algılayabilir. Bu duyular aracılığıyla elde edilen bilginin zihinde farklı yorumlanmasıdır. Bunu Protagoras “insan her şeyin ölçüsüdür” diyerek oldukça güzel özetlemiştir aslında.

Aynı Protagoras’ta olduğu gibi tüm bu kuşkucu bakış açısının temeli Antik Yunan’da dönem filozofları tarafından atıldı. Ancak o günün şartları bu kuşkuğu daha farklı yönlerle çekmeye neden oldu. Bu konuya da değineceğim ama ondan önce; buraya kadar bahsettiğim kuşku basit bir şüphe duygusu değil. Daha çok Descartes gibi hemen her şeyden kuşku duymak... Bu kuşku duyma biçimi aslında bizi direkt olarak “gerçek nedir?” sorusuna götürüyor, çünkü bu soru öznedeki oluşan tüm kuşkuların temel kaynağını niteliyor.

Doğrusunu söylemek gerekirse gerçek diye bahsettiğimiz şey, aynı Platon’un mağara alegorisinde olduğu gibi, tül bir perdenin arkasından bakmaktan çok farklı değil. Evet orada bir gerçeklik var ancak bu gerçekliğin kaynağı tam olarak ne? Kaynak dıştan mı geliyor, yoksa içten mi? Ne demek dıştan mı, yoksa içten mi geliyor? Demek istediğim, algıladığı-

mız şeyler bizden bağımsız olarak mı oradalar, yoksa biz burada olduğumuz için mi oradalar? Belki de her ikisi de... Bu soruya net bir yanıt vermek gerçekten zor, ancak bu soruyu sorabilmemizi sağlayan şey ise yine kuşku, yani “gerçek nedir?” sorusudur. Peki, burada bir soru daha beliriyor. Kuşku duyan şey ne veya kim? Ben... Bir soru daha beliriyor. O halde kuşku insanı öznel mi yapar? Açıkçası evet, kuşku insanı öznel yapar çünkü tüm sorgulamaların nihai noktası “ben” denilen şeyde bitiyor. Ama, “ben” dediğim şey esasında neye tekabül ediyor?

Zihin felsefesi tanımı ilk kez 1820 yılında Thomas Brown’ın “Lectures of on the Philosophy of Mind” metninde yapılmış olmasına rağmen o güne kadar bu ekol aracılığı ile “ben” denilen fenomen hakkında oldukça fazla çıkarımda ve öneride bulunulmuştu bile. Öyle ki, bu bilgiye nasıl erişileceği hakkında yöntemler bile yaratılmıştı. Pythagoras ilk kez Gnostik terimini kullandığında –ki o dönem henüz Gnostisizm diye bir ekol yoktu, bu ekol M.S 100-200 yıllarında Clement tarafından kuruldu– aslında bu terim içerisinde bir yöntem de sunuyordu ve bu yöntem Delph mabedine yazdırdığı ve hepinizin The Matrix filminden de aşına olduğu “gnothi seauton” idi, yani “kendini tanı”. Bu öğüt ilk etapta basit bir sürece işaret ediyormuş gibi gözükabilir ancak sanılan aksine buradaki amaç daha çok dış dünyadan kopuk ruhanî bir yaşam tarzı ile zihni takip etme-

ye dayanıyor. Bugün dünya üzerinde bulunan birçok din, öğreti veya teolojik felsefe kendi içerisinde farklı gnostik yöntemler ve biçimler barındırır, hatta bu yöntemler ve biçimler birbiri ile oldukça büyük benzerlikler taşır. Örneğin Tasavvuf veya bir diğer deyiş ile Sufizm, İslam dini içerisine yerleşmiş gnostik bir yöndür ve bu mistik felsefe ve onun kendi içerisindeki yöntemi ile kişi “ben” denilen şeyin ne olduğunu, buradan hareketle de varsayılan asıl hakikati yani tanrıyı bulmayı amaçlar. Özellikle Divan Edebiyatı’nda bu konu ile alakalı çok fazla nazım bulabilirsiniz. Bu nazımların muhtemelen en ünlüsü Yunus Emre’nin “beni bende demen, ben de değilim, bir ben vardır bende, benden içeru...” dizeleridir. Örnekler tabii ki bunun ile sınırlı değil. Bir diğer örnek ise Antik Yunan’da Kynizm ekolünde karşımıza çıkıyor. Kynizm, o zamanlar Sokrates’in öğrencisi olan Anthisthenes tarafından kurulan yeni bir felsefe ekolüydü. Bu ekol tam anlamıyla ruhanî veya mistik bir ekol değildi ancak “ben” denilen fenomen üzerinden şekilleniyordu. Kyniklere göre kişi; toplumun dayattığı ahlaktan, tutkularından, arzularından ve diğer insanî durumlardan kendini kurtarmalıydı. Bu kurtuluşun amacı esasında kyniklere göre erdemli bir insan olmanın gerekliliği olsa da altında yine “ben”i yok etme amacı güdüyordu. Eğer “ben” yok olursa kişi, ihtiyacı olan bilgiye erişecekti ve bu bilgi onu erdemli bir insan yapacaktı.

Batı’da ve Anadolu topraklarında olan bu öğretilerin bir benzeri, tüm dünyayı etkisi altına alan Budist felsefedir. Budizm kendi içerisinde çok farklı ekollere sahip bu yüzden hepsini tek tek açıklamamız mümkün değil ancak konumuz ile bağlantılı olan birkaç örnek vermek gerekirse yakın tarihte yaşayan Bhagavan Sri Ramana Maharshi’nin öğretilerinden bahsedebiliriz. 1950 yılında yaşamı son bulan Ramana Maharshi, öğretilerini eski Hint metinlerinde yer alan Atma-vichara’dan alıyordu. Bu öğreti temelinde kim olduğumuzu araştıran mistik bir öğretiydi. Maharshi’ye göre zihinde ilk ortaya çıkan düşünce “ben”dir. Ona göre her şeyden önce “ben” düşüncesi ortaya çıkıyor olmalıydı, ancak ve ancak bu düşüncenin ardından diğer düşünceler var olabilirdi. Maharshi, aynı Descartes gibi, farkındalığın doğasını üç farklı şekilde ele aldı. Descartes’ta ilkin töz; tanrı, zihin ve madde iken, Maharshi’de farkındalık; varoluş, bilinç ve saadettir. Bu öğretiye göre zihin tanrıya ikamet ediyor ve bu yüzden zihin aracılığıyla tanrıya ulaşmanın yolu zihni sessizleştirmek geçiyordu. Bunu Maharshi şöyle özetler: “Ben” düşüncesinin mutlak olarak yok olduğu yerde Zat (tanrı) bulunur. Buna “Sessizlik” denilir. Zat’ın kendisi dünyadır; Zat’ın kendisi “Ben”dir; ve Zat’ın kendisi Tanrıdır; hepsi Şivadır, Zat’tır. Bu öğreti esasında hemen hemen çoğu Budist

öğretisinde (kullanılan tanrı figürleri farklı olsa da) aşağı yukarı aynıdır. Kişi belli yöntemler ile kendi zihnine bir yolculuk gerçekleştirir ve bu yolculuk yine kişinin zihninin sessizleşmesine yol açarak bilgi elde etmeyi amaçlar. Çünkü, sessizlikte asıl bahsedilen “ben” bulunur ve “ben” tüm kişiliklerden, düşüncelerden, hissiyatlardan ve diğer insanî durumlardan bağımsızdır.

Bu öğretinin bir paraleli ile Spinoza’nın felsefesinde de karşılaşırız. Spinoza’nın duygulanım teorisine göre insan zihni aynı Maharside olduğu gibi tamamı ile tanrı bilgisi ile doludur. Dolayısıyla tanrı bilgisine ancak ve ancak zihin aracılığıyla ulaşabiliriz. Bu bilgi Spinoza’ya göre insanı erdemli yapmaktadır çünkü zihnin en büyük erdemi tanrıyı bilmektir. Esasında tüm bu öğretiler ve felsefeler gösteriyor ki “ben” ve “tanrı” bilgilerinin kaynağı hem Doğu’da hem Batı’da ve hatta dünyanın hemen her yerinde gnostik bir yöntem ile elde edilmeye çalışıldı ta ki Descartes’a kadar.

“Düşünüyorum, öyleyse varım” cümlesi belki de felsefe tarihinin en ünlü cümlelerinden birisidir. Descartes felsefesinin genel çerçevesini oluşturabilmek için bu yolculuğuna her şeyden şüphe ederek başladı. Hatta bir süre sonra bu durum öyle bir noktaya geldi ki Descartes’ın felsefesinde tek kuşku duymadığı nokta kuşku duyması oldu. Ancak belli bir aşamadan sonra bu yöntemin çok vakit alacağını düşünmesinden dolayı bundan vazgeçti. Yine de bu süreç boyunca elde ettiği bir fikir vardı, o da; düşünüyorum, öyleyse varım idi. Bu düşüncüyü kendi felsefesinin temeline koydu ve her şeyi bunun üzerine inşa etti. Descartes’ın amacı Ortaçağ düşünürlerinden biraz farklıydı. Çünkü Descartes bir “ben” fenomeni yaratırken içsel dünyadan değil daha çok dışsal olandan faydalandı ve kanıtlarının neredeyse hepsinde dış dünyayı ve tanrıyı kullanarak kendi varlığının bir kanıtını sundu. Bu kanıt zihin felsefesi için bir devrim niteliği taşıyordu çünkü artık kullanılan yöntem tam anlamıyla gnostik değil, aksine daha dışa dönüktü. Nihai olarak ise fizik ile metafiziği ayırarak ikisinin farklı yöntemlere sahip olduğunu söyledi.

Sonuç olarak, şu an bahsetmemiş olsam bile tarih boyunca birçok düşünür bu konu üzerinde çok uzun saatler harcamıştır. Gerçi hepsinden bahsetmek zaten birkaç sayfada pek mümkün değil. O yüzden belli başlı kişiler üzerinden giderek “ben” denilen fenomenin zihinde nasıl bir yer işgal ettiğini açıklamaya çalıştım. Descartes zihin felsefesini belli bir noktaya kadar taşımış olsa bile, bugün hâlâ birçok gnostik öğreti bu arayışı sürdürmektedir. Dolayısıyla

la bu bitmeyen yolculukta kulağımızda Simon&Garfunkel'dan The Sound of the Silence çalsın, biz yine Descartes'ın cümlesindeki gizli öznenin kim veya ne olduğunu düşünelim...

Kaynakça:

RUSSELL, Bertrand. (2017). *Batı Felsefesi Tarihi 1. Cilt*. İstanbul: Alfa Yayınları.

RUSSELL, Bertrand. (2017). *Batı Felsefesi Tarihi 3. Cilt*. İstanbul: Alfa Yayınları.

GRAY, John. (2018). *Kuklanın Ruhu- İnsan Özgürlüğüne Kısa Bir Bakış*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yrd. Doç. Dr. Harun IŞIK, "Gnostisizmin Genel Teolojik Arka Planı ve Tarihsel Gelişimi", *Gnostik Akımlar ve Okültizm Sempozyumu* (2012).

Bhagavansri Ramana Maharshi, "Kimim Ben?" https://www.sriramanamaharshi.org/downloadbooks/whoami_all_languages/Who-am-I-Turkish.pdf

Dicle Üniversitesi. Bir Felsefe Dalı Olarak Zihin Felsefesi. <https://www.dicle.edu.tr/Contents/34c01def-19d7-4f7a-bdfb-f7959d01712f.pdf>

YAZAR

Kaan Onur Kaftanoğlu

1992 yılının Mart ayında İstanbul Anadolu Yakası'nda doğdu. Lisans eğitimini İngiliz Dili ve Edebiyatı üzerine tamamladı. Lisans eğitiminin ardından kısa bir süre İngilizce ve edebiyat öğretmenliği yaptı. Şu an ise bir araştırma şirketinde çalışmaya devam etmektedir.

Ders: Kriptoloji (Şifre Bilimi)

Konu: Küresel Kapitalizmin Matematiksel Şifreleri ve
YH'nin (Yöndeş Hoca) Yeni Kriptoanaliz (Şifre Kırma)
Çalışmasıyla Akademik Uyanış Sürecine Katkıları

Sevgili öğrencilerim!

El Bilgisi dersimizden anımsıyorsanız size şöyle demiştim: “El attığınız işlerden sizi ‘el çektirmek’ isteyenlere karşı Yöndeş Hoca’nızın eli armut toplamayacaktır!”

Eveet, bugün bu derste elimin armut toplamadığını ve tüm dahili ve harici mikroplara karşı antikor üretmeye devam ettiğimi göreceksiniz. Küresel kapitalizmin matematiksel şifreleri üzerine yaptığım bu yeni kriptoanaliz (şifre kırma) çalışmamla akademik uyanış sürecine katkılarımdan dolayı ziyadesiyle hoşnut olduğumu belirtmeliyim!

Bu ders sonunda: “Vay vay vaaay! Demek böyleyken böyle, şöyleyken şöyle ha? Teşekkür ederim Yöndeş Hocam! Siz de olmasanız, şifre denen şeyin sadece mail adreslerimizin ve telefonlarımızın açılmasında kullanıldığını; bunun dışında toplumsal birlikteliklerimizden tutun da, genetik yapılarımızın şekillendirilmesine kadar birçok alanda kullanılarak her biri-

mizin denek farelerine döndürüldüğümüzün farkına bile varmadan, lay lay lom yaşayıp gidecektik. Demek yeni dünya düzeni böyle saman altı duble yollardan işliyormuş ha! Vay ki vay! Hepimize tünaydınlar olsun!” dediğinizi şimdiden duyar gibiyim!

Bu dersimizin amacı, her dersimizde olduğu gibi, uyuyan duyu organlarımızı uyandırarak, bu duyu organlarımızın beynimizle koordineli biçimde tam kapasiteli çalışmasını sağlamaktır. Göreceksiniz, siz de ders sonunda elinizin armut toplamadığını, bilgiyle bedeninizden beyninize, beyninizden bedeninizin her zerresine yepyeni ileti kanalları açıldığını hissedeceksiniz.

Ancak, neden Kriptoloji (Şifre Bilimi) ile ilgili ortaya koyduğum çalışmayı böyle apar topar derse taşıdığımı mutlaka merak ediyorsunuzdur. Bu konuyla ilgili ne oldu da, yine her zamanki gibi müfredat dışı bir konuyu derse taşıdım, öyle mi?

Bakın çocuklar ikide bir sizi dürtüklemesem he-

men uykuya dalıyorsunuz! Ya gözünüzü seveyim ne çabuk unuttunuz, velisinden öğrencisine kadar yaşadığımız YGS (Yükseköğretime Geçiş Sınavı) şifre kâbusunu? 1.700.000 yavrucağın saç diplerine, burun deliklerine, tırnak aralarına, diş dolgularına kadar arandıktan sonra sınava alınıp, gözümüzün içine baka baka “şifreli harikalar kumpanyası” yapıp, sonrasında “şifre yok, algoritma var” denilerek, halkı “ikna olanlar” ve “ikna olamayanlar” şeklinde amip gibi ikiye bölmediler mi daha birkaç ay önce? Pes doğrusu! Neyse ki uyumayanlar da varmış bu ülkede! Ortaya çıkarıldı da Yöndeş Hoca’nıza bilimsel misilleme alanı doğdu!

İşte bu durum, benim de üzerime çöken baharın o tatlı uyusukluğundan silkelenmeme neden oldu ve bu durumu “kanıksama” boyutuna dönüşmeden, şöyle yüreğimizin acısıyla derse taşıyıp, Şair Hasan Hüseyin Korkmazgil’in deyişiyle: “*Acıyı bal eylesek sevgili öğrencilerimle, kötü mü olur?*” dedim ve küresel kapitalizmin ortaya çıkardığım şifrelerini belli bir çevreye değil, herkese ilan etmeye karar verdim.

Her ders yerinde ve zamanında işlenmeli çocuklar! Daha önce erteleyip durduğumuz “Postmodern Matematik” dersinde işleyeceğimiz “Çalıp Çırpmanın Toplum Üzerine Dağılma Özelliği” konusunu size anımsatmama gerek yok sanırım. Adını ezberleyip içeriğine bir türlü nail olamadığınız bu konunun şimdi tam zamanı! Bu ders için böyle bir an gerekiyordu.

Küresel Kapitalizmin Matematiksel Şifreleri ve Yöndeş Hoca’nızın Yeni Kriptoanaliz (Şifre Kırma) Çalışmasına geçmeden önce size birkaç önemli şahsiyetten bahsetmek istiyorum: Kronolojik sıraya göre verecek olursak; MÖ 4. yüzyıl Antik Yunan düşünürü Platon ile onun çalışmalarını büyük bir özveriyle devam ettiren Aristoteles, üzerinde durulması gereken iki önemli isim. Bunların dışında Ortaçağ’ın başlarında Bizans İmparatorluğu’nun başına geçen ve imparatorluğun en güçlü hükümdarlarından biri olan Jüstinyen’i (MS. 6. yüzyıl) ders konumuzun anlaşılması açısından ele almakta fayda var. Üçüncü olarak, algoritmayı matematik bilimine kazandıran ve MS 9. yüzyılda yaşamış olan ünlü matematikçi Farsistanlı Ebu Abdullah Muhammed İbn Musa el Harezmi’ye değinmeden geçmek olmaz. Ama burada asıl isminden ve yaptıklarından söz edilmesi gereken kişi MS 21. yüzyıl Türkiye’sinin en düşündürücü bilim insanlarından biri olan ve Kriptoloji (Şifre Bilimi) ile YGS’yi (Yükseköğretime Geçiş Sınavı) teknolojinin olanakları ile harmanlayıp “Matematik bilmeyen giremez” mantığını tam 2400 yıl sonra yıkan ÖSYM Başkanı Prof. Dr. Ali Demirdir.

Şimdi bu kadar geniş bir zaman dilimi içerisinde farklı çağlarda yaşamış bu kişileri tek bir noktada nasıl birleştireceğimi ve ders konumuzun anlaşılmasında nasıl kullanacağımı düşünüyorsunuzdur. Evet biraz zor gibi görünüyor ama toparlamaya çalışacağım. Lütfen sabredin arkadaşlar, lütfen!

Öncelikle sizi bilgi ışığının yakıldığı ve üniversitenin temellerinin atıldığı Antik Yunan dönemine götürmek istiyorum! Akademi, Yunanca tanımıyla “yükseköğrenim kurumu” anlamına gelir. Günümüzde bilim, edebiyat ve sanat konularını tartışmak için bir araya gelen üyelerin oluşturduğu kurumlara da akademi denir. Akademi adı, Atina yakınlarındaki “Akademeia” adlı bir zeytinlikten gelir. Bu zeytinlikte Antik Yunan düşünürü Platon, matematik, doğa bilimleri ve yönetim biçimi gibi çeşitli konularda öğrencilerine ders veriyordu. Platon’un MÖ 4. yüzyılda ders verdiği bu okul, tarihteki ilk akademi (yükseköğrenim kurumu) olarak kabul edilir. Platon’un Akademi geleneğini, onun ölümünden sonra öğrencileri ve felsefesini benimseyenler sürdürdüler. Akademi’ye devam eden öğretmen ve öğrencilerin en çok ilgi gösterdikleri konular bilim, sanat, edebiyat ve müzikti. MS 529’da, Bizans İmparatoru Jüstinyen, Akademi’nin çalışmalarına son verdi (okz: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Akademi>).

Yukarıdaki paragrafın sonundaki parantez içinde neden “bkz” değil de “okz” kullandığımı merak etmişsinizdir. Bu zamana kadar tüm akademik çevrelerin gözünden kaçan ve okuyucunun gözünde sıradanlaşan bir durumu belirledim ki, zaman geçirmeden bu konuyu da masaya yatırıp sizleri aydınlatmak istedim. Şimdi soruyorum sizlere: Hangimiz bir kitap okurken bkz (bakınız) uyarısını dikkate alıp, o an okumaya ara vererek yöneltilen kaynağa bakıyoruz? Hadi baktık diyelim; acaba okuyor muyuz? Hiç sanmıyorum! Bu nedenle dikkatinizi çekmek için parantez içinde okz (okuyunuz) kısaltmasını kullandım. Ayrıca bu tespitim üzerine düşünürken, okumalarımızı hiçbir duyu organımızla desteklemeyen, renksiz bir okuma alışkanlığımız olduğunun farkına vardım ki, bundan sonraki okumalarımızı daha da anlamlandırmak için; bkz (bakınız) yerine, yeri geldikçe okz (okuyunuz); grz (görünüz); dyz (duyunuz); hsdz (hissediniz); kklz (koklayınız); tdz (tadınız); algyz (algılayınız); knsz (konuşunuz) ypz (yapınız); çzz (çiziniz); dknz (dokununuz) gibi kısaltmalarla tüm duyu organları ile bireysel becerileri harekete geçirmenin, hem yazarlarımızın, hem de yayınevlerimizin bir görevi olduğu düşüncesi oluştu bende. Düşünsenize, ilkokul sıralarında öğrendiğimiz “*Orda bir köy var uzakta/ O köy bizim köyümüzdür/Gitmesek de görmesek de/O köy bizim*

köyümüzdür” şarkısını ezberlememiz için kenar süslü çizgili defterimize yazdıran öğretmenimiz, şarkının üçüncü dizesinin sonuna parantez içinde “gdz” ve “grz” (gidiniz, görünüz) yazdırsaydı tebeşir eline mi yapışır? Ya Köy Enstitüleri kapanır mıydı sizce? Şimdi bu uyarı ile karşılaşmadan tüm okulları başarı ile geçip, “Köylere Hizmet Götürme Birliği” adlı kuruluşta çalışma yaşamına atılan bir mühendise “Koltuktan kalktığın yok, bu nasıl mühendislik arkadaş” demeye hakkımız var mı size soruyorum?

Yeri gelmişken hemen uygulamaya geçelim arkadaşlar! Lütfen arkanıza rahat bir şekilde yaslanıp, izleyiniz, dinleyiniz ve söyleyiniz! (açz: <http://www.izlese-ne.com/video/orda-bir-koy-var-uzakta/1454563>)

Neyse başka konulara dalıp gittik yine, konumuza dönelim!

Bilindiği gibi Aristoteles, Platon’un öğrencilerinden biridir ve Platon’un başlattığı akademi geleneğini geliştirerek devam ettirmiştir. Onun döneminde açılan akademilerin kapısında yazılan şu söz matematiğin önemi açısından çok anlamlıdır: “MATEMATİK BİLMEYEN GİREMEZ!”

Akademik çalışmalar böyle bilgiye dayalı, biraz da mağrur bir şekilde iyi kötü ilerleyedursun; gel zaman git zaman, Antik Yunan’ın üzerine çöken Orta Çağ karanlığının erken loş döneminde Bizans İmparatoru Jüstinyen’in karısı Theodora’nın “Ya Jüstinyen’im!.. Orta Çağ’a girdik, hâlâ bilimle, sanatla, felsefeyle mi uğraşacağız! Geçenlerde şu kapsında ‘matematik bilmeyen giremez’ yazılı akademi denen çağ dışı yer var ya; işte oradaki birinin ‘İmparator Jüstinyen cahil ve yoksul bir köylünün çocuğudur, Jüstinyen Roma İmparatoru olmuştur ve ülkeyi yönetmektedir. O zaman tüm köylüler de fevkalade ülkeyi yönetebilir’ diyerek halk arasında Aristo Mantığı ile konuşmalar yaptığını ve şu eskimiş banal demokrasi anlayışını yeniden hortlatarak halkın aklını bulandırdığına tanık oldum. Valla böyle giderse tahtının altını oyup, seni köyüne saman balyası yapmaya gönderiler alimallah! Benden söylemesi!” diyerek İmparator Jüstinyen’i doldurduğu; Jüstinyen’in de hışımla en yakın akademiye giderek: “İmparator Jüstinyen matematik bilmemektedir. Ancak İmparator Jüstinyen kılıç gücüyle her ülkeye rahatlıkla girip çıkmaktadır. O zaman akademiye de girer, üstelik içerdekileri dışarı da çıkarır” diyerek sözü ona aynı Aristo mantığıyla akademinin kapsına asma kilit vurdurduğunu herhangi bir tarih kitabı yazmasa da; Theodora’nın kendisini aşk ve cinselliğin sembolü olarak tanrıça ilan ettiği bilindiğinden; Theodora’nın gözüne kestirdiği akademideki yakışıklı bir entelektüele: “Sizin burası çok kışkırtıcı biliyor musun? Şu el yazması kitapları yere serip, bed-

ninin mührünü teriyle geleceğe taşımak istiyor insan valla” dediği; “Neler söylüyorsun sen Theodora Yenge? Bu söylediklerinizi İmparator Jüstinyen duyarsa ikimizin de kanını şırıngayla çekip ıstampa mürekkebi diye kullanır!” yanıtını alınca: “Brak sen şimdi Jüstinyen denen odunu! Allahın köylüsü! Bir güzel söz duymadım daha ağzından! Ayasofya denen harabenin onarımını izlemekten saraya geldiği mi var? Ne bilim ne sanat, işi gücü kilise yaptırmak! Şuna baksana, sen evindeki gül gibi karının sütun gibi bacakları dururken (bacaklarını kalçalarına kadar açarak), git sabahdan akşama kadar Ayasofya’nın sütunlarına bak hayran hayran! O sütunlar senin.. neyse! İnşallah yeni bir din peydah olur da kiliselerini elinden alıp dört bir yanına sivri uçlu boğum boğum sütunlar dikerler! Bıktım valla bu heriften! Kubbe desen bende, sütun desen bende, Ayasofya’nın mermerlerinden daha pürüzsüz tenim! Taş gibiyim çok şükür! Haksız mıyım baksana?” diye genç akademisyenin üzerine çullandığı; “Yok yenge haksız değilsin de, ben buraya bilim öğrenmeye geldim, böyle şeylere dadandırma beni n olur. Müsaade et gideyim. Feriştahım şaşı durduk yerde. Aklımdaki tüm formüller birbirine karıştı. Matematigi unutursam buraya nasıl girerim bir daha?” cevabını alınca “Cehennemine dibine gir” deyip kapıyı çekip çıktığı ve bilimi cinsel dürtülerine alet etme girişiminde başarısız olduğu; bu durumu gururuna yediremediğinden dolayı Jüstinyen’i doldurmuş olabileceğini ve akademilerin bu yüzden kapatıldığının aksini kim iddia edebilir ki? Evet bu söylediklerimi yazan bir tarih kitabı yok, ama bu söylediklerimin doğru olmadığını yazan bir kaynak da yok elimizde! Benim tahminlerim bu yönde çocuklar. Eminim ki akademi Theodora’nın cinsel azgınlığına kurban gitmiştir! Günümüze kadar söylenegelen “Bizans Oyunu” deyiminin de kaynağının bu olay olduğu düşüncesindeyim.

Her ne şekilde olmuşsa olmuş, ama kesin olarak bilinen bir şey var ki, o da Jüstinyen’in akademileri kapatarak, bilime en büyük darbeyi indirdiğidir. Bu tarihten Aydınlanma Çağı’na kadar geçen yaklaşık bin yıllık sürede zaman zaman bilime katkı sağlayanlar olmadı değil elbet! Onları şükranla anmak gerekir. Bunlardan biri de, dersin başında sözünü ettiğim MS 9. yüzyılda yaşamış olan ünlü matematikçi Farsistanlı Ebu Abdullah Muhammed İbn Musa el Harezmi’dir. Ne yapmıştır bu şahıs? Algoritmayı bilime kazandırmıştır! Algoritma kısaca, sayılar kullanarak aritmetik problemleri çözme kuralıdır diyebiliriz. Adım adım işlemler kümesidir bir bakıma. Günümüzde en karmaşık işlemler ve binlerce sıralı işlem basamağı algoritma yazılımları yoluyla bilgisayarda bir tuşa basarak, işlem basamağının başından sonuna tıkr tıkr hatasız işlem yapmak mümkündür. Bu

konuda bir uzman olmamama karşın, en basitinden şunu biliyorum ki; örneğin sınava giren 1.700.000 kişiden seçilen 300 kişinin soru kitapçığındaki soruların doğru yanıtlarını a-c-d-e-b-a-a gibi belli bir sıraya göre dizmek oldukça kolaydır. Benim algoritmadan anladığım bu çocuklar. Buna şifreleme diyorum ben kısaca!

Fazla uzatmadan şunu söylemek istiyorum arkadaşlar: 2011 yılı Yükseköğretime Geçiş Sınavı'nın matematik testindeki şifre olayıyla "Matematik bilmeyengiremez" şeklindeki Aristo Mantığı'nı, Bizans İmparatoru Jüstinyen'den sonra ikinci kez yıkan ve üniversitelere matematik bilmeden de girilebileceğini tarihin sayfalarına karmaşık algoritma şifreleriyle yazdıran ÖSYM Başkanı Prof. Dr. Ali Demir'in yaptıkları yanına kâr kalmış gibi görünse de, Yöndeş Hocanız Kriptoanaliz çalışmasıyla, matematik alanında yapılan ve yüzlerce yıldır dünyanın her tarafında uygulanan gizli şifrelemeyi açığa kavuşturup, hanyayı konyayı gösterecektir. "Ali Demir Şifresi" tespit ettiğim bu şifrelemenin yanında solda sıfır kalır inanın!

O halde zaman kaybetmeden hemen başlayalım mı? Bu dersi bir kez daha erteleyip bana karşı duyduğunuz güvenin üzerine gölge düşürmek istemiyorum. Evet başlıyoruz!

Küresel Kapitalizmin Matematiksel Şifreleri:

Geçen dersimizde size "kesinlikle ezberlemeyiniz" diyerek bir formül vermiştim anımsadınız mı? Haydaa! $x.(y+z)$ ya da $a.(b+c)$ demek? O zaman ben boşuna uyarıp duruyorum sizleri desenize? Hani ezberlemeyecektiniz? Çocuklar şunu bir kez daha yineleyeyim: Ezberlemeyiniz! Hiçbir şeyi ezberlemeyiniz! Hatta mümkünse kendi isminizi bile unutun derim ben! Biri isminizi sorarsa "bir dakika" deyip kimliğinizi çıkarıp bakma olanağınız varsa, evet isminizi bile unutun! Ezber yükünüzden kurtulun nolur! Ezberlemek, öğrenmek için beynimizde açtığımız alanları tanımlayamadığımız ve anlamlandıramadığımız gereksiz bilgilerle doldurmaktır! İçinde gizli anlamlar ve sırlarla dolu o kadar çok ezber taşıyoruz ki zihnimizde, bunları bir boşaltsak beynimizden, ne kadar az şey bildiğimiz ortaya çıkacak. Oysa her birimiz en doğru şeyi kendimizin bildiğini sanıyoruz. İşte bilgisizliğin ta kendisidir bu. Bilgisizlik ezberlerimizdir! "Bildiğim bir şey varsa, o da hiçbir şey bilmediğimdir" sözü burada iyi gider sanırım. Peki kim söylemiş bu sözü? Gördünüz mü hepiniz bu sözü söyleyenin kim olduğunu ezberlemiş. Oysa ben gerçekten bu sözü söyleyenin kim olduğunu bilmiyorum, itiraf edeyim. Peki şimdi soruyorum: $x.(y+z)$ ya da $a.(b+c)$ nedir? "Çarpmanın toplama

üzerine dağılma özelliğinin formülü" öyle mi? Evet ilkokul sıralarından başlayarak üniversiteye kadar böyle öğrettiler bize. Matematikteki bir formül tek bir durumun formülü olamaz çocuklar. Sizden şöyle bir yanıt beklerdim: "Çok farklı anlamlar çıkarılabilir bu formülden." Evet Yöndeş Hocanız da farklı bir anlam çıkardı bu formülden ve bunun sadece bir matematik formülü olmadığını, $x.(y+z)$ 'nin Küresel Kapitalizmin Matematiksel Şifresi olduğunu ve "Çalıp' Çırpmanın Toplum Üzerine Dağılma Özelliği" olarak yeniden uyarlanarak toplumları sömürü aracı olarak kullanıldığını ortaya çıkardı!

Şimdi öncelikle formülde geçen her bir terimin ayrı ayrı ele alınmasında fayda var.

X kimdir/nedir?

X Türkçede "İKS" şeklinde okunur. "İşadamı", "Kodaman" ve "Sanayici" sözcüklerinin baş harflerini ifade eder. Bunun yanında "İçeriden Kaynak Sağlayıcılar"; "İşçinin Kanını Sömürenler" gibi anlamlar da taşır. Matematik biliminde, bilime gönül verenleri en çok ikirciklendiren matematik terimidir. X bilinmeyenlerin en ünlüsüdür. Örnek verecek olursak uluslararası bir holding sahibi ünlü bir işadaminin fabrikasında 25 yıl çalışıp emekli olmuş işçilerden, fabrika sahibini gören parmakla gösterilecek kadar az olup, hele de iki çift laf ettiyse o kişi için bu durum ömür boyu bir övünç nedeni olabilir. Bu nedenle matematikte doğru bir tanımlamayla "X bilinmeyen" biçiminde okunur. Tüm ekonomik faaliyetlerin perde arkasında X vardır. "Bilinmeyen" sözcüğünü hangi işaretle anlatabileceğimiz ile ilgili yöneltilecek bir soruya herkesin ilk olarak vereceği yanıt X'tir. Ünlü olmanın yanında onu tanımak, tanımlamak çok güçtür ve her türlü sorunun altından o çıkar. Bir bakıma sorunun kaynağıdır da denilebilir. Şeytana pabucunu ters giydiren bir kurnazlıkla her türlü karmaşık ilişkinin perde arkasında X vardır. $X.(Y+Z)$ formülümüzde de görülebileceği gibi toplumların dışında duran, ancak çarpma gücü ve yeteneğiyle toplumların her türlü faaliyetini allak bullak etme özelliğine sahiptir. Yabancı menşeli (kökenli) olup, önceleri birçok toplumun alfabesinde bile kendine yer edinememesine karşın, son yıllarda çeşitli yollarla dünyanın her yerinde en basit yaşamsal alanlarda kendine yer edinmiş olup, daha çok kapitalizmi ve emperyalizmi çağrıştıran mağrur bir duruşu vardır. Modern matematikle yaşamımıza masum bir şekilde girmiş olan X, esrarengiz duruşu ve tanımlama güçlüğü nedeniyle, günümüz ekonomik yapının İKSiri hâline gelmiştir. Sürekli büyüyen ve kaynağının nereden geldiği bilinmeyen sermayeyi temsil ettiğinden, İri iks şeklinde de okunabilir. (Bu arada

matematiğe aykırı da olsa, ekonomik ilişkilerde İri X, tıfıl x'i yutar.)

Y kimdir/nedir?

Çalıp Çırpmanın Toplum Üzerine Dağılıma Özelliği formülümüze göre Y “yoksul” demektir. Emekçi kesimi ifade eder. Halkın büyük bir çoğunluğu Y (yoksul) olup, genel olarak borçla ayakta tutulup, umutla yaşatılır. Bunun için X tarafından bütün Y'lere piyango, toto, lotto, at yarışı vs. gibi şans oyunları oynatılır. Borcu olmayan Y'lere genellikle şüphe ile bakılır. X'lerin daha rahat ve bolluk içinde yaşatılması için önceleri küçük y'lere okullarda tutumlu olmak öğretilirken, son yıllarda el altından dağıtılan yeni şifreli müfredatlarla daha fazla tüketim öğretilmektedir. Sayıları toplumda oldukça fazla olduğundan, her birini bireysel özelliklerine göre adlandırmak yerine, topyekun “yoksul kesim” olarak sınıflandırılmış olup, en fazla kendi içinde “işçi sınıfı”, “köylü kesimi”, “amele takımı” gibi alt gruplara ayrılabilirler. X tabakasından birine “Ünlü İşadamı Heybetullah Çokal” denmesi normal bir tanımlamayken; Y (yoksul) kesimden birine “Ünlü İşçi Ümit Sabiroğlu” dendiği duyulmuş şey değildir. Emekleri karşılığında kendilerine X tarafından ödenen para ile nasıl geçindikleri henüz hiçbir hesap uzmanı tarafından çözülememiş olup, daha az ücretle yaşatılıp yaşatılamayacakları konusunda, alanında uzman ekonomistlerce pilot bölgelerde yapılan deneyler son yıllarda başarılı sonuçlar vermiştir. “Kişi başına düşen milli gelir” hesaplamaları bu kesimi sevindirmek için uydurulmuş bir safsatadır. Ancak ne gariptir ki, cebinde beş kuruş olmamasına karşın, bu alandaki artış en çok bu kesimi sevindirir.

Z kimdir/nedir?

Formülümüze göre Z “zengin” demektir. Toplumda X'e özenen ve sürekli para biriktiren belli bir azınlığı ifade eder. Y'lere nispeten durumları oldukça iyi durumdadır. Ancak daha çok X'lerle muhatap olduklarından onların yanında kendilerini mahcup hissederler. Z'ler içindeki bir kesim daha çok zenginleşmenin yolunun Y'lerin refah durumunu arttırmaktan geçtiğini savunmalarına karşın, son yıllarda büyük bir çoğunluğu X'in çizgisini seçerek, küçük ölçekli X kuruluşlarıyla palazlanmışlardır. KOBİ'lerin başında çapına göre çeşit çeşit Z bulunur. Bunlardan bazıları süreç içinde X'e, bazıları da Y'ye dönüşebilir. “Y'den alıp X'e vermek” diyebileceğimiz vahşi kapitalist sistemlerde Z'ler son yıllarda “nemalanmak” adı altında bir iş kolu geliştirmişlerdir. Borsa binalarındaki ekranlarda durmadan inip çıkan rakamlara kan ter içinde bakıp duran ve zaman zaman da tabancayı kafasına dayayıp tetiği çe-

kenlerin neredeyse tamamı Z'dir.

Formülümüzdeki (Y+Z) neyi ifade eder?

Yoksul ve zenginlerin bir arada yaşayabileceği tezini ifade eder. Parantezle süslenerek görsel olarak derli toplu ve mutlu bir toplum görüntüsü verilmiştir. X tarafından “gelişmekte olan ülke” gazı verilerek bu birliktelik ayakta tutulur. Bu tür toplulukların sayıları yeryüzünde oldukça fazladır. X'in beslenme kaynağı asıl bu birlikteliktir. Bu yüzden bu birlikteliğin ayakta tutulması için dünyada yenmedik nane kalmamıştır. Çağımızda bütün savaşların nedeni bu birlikteliği yaşatmak içindir. Hatta bu birlikteliği ayakta tutmak için IMF (*International Monetary Fund/Uluslararası Para Fonu*) ve Dünya Bankası gibi birçok kurum ve kuruluş türemiştir. Bu tür topluluklarda “toplum olarak kenetlenmeliyiz”; “zengin, yoksul hepimiz biriz” gibi söylemler daha çok Y'lerden alkış alır. Yine bu tür birlikteliklerde zenginin yoksula verdiği küçük miktardaki para ve gıda çeşitlerine “sadaka” denir ve Y'yi aşağılayıcı bu anlayış, Z'leri yüceltir. (Y+Z) toplumlarında az sayıdaki bilinçli bireyler zaman zaman; “Ya arkadaşlar, bundan sonra bu toplumda $x.(y+z)$ formülü yerine $y+z/2$ formülünü uygulasak nasıl olur?” diyerek, aykırı çıkışlar yapmış olup, kendileri toplum tarafından “bölücü” olarak damgalanmışlardır.

Evet sevgili arkadaşlar! Şimdi formülümüzü bir kez daha yazıp, gerçek hayatta bir soru/sorun üzerinde uygulamaya çalışalım. Formülümüz neydi? $X.(Y+Z)$ değil mi?

Soru: Başlangıçta eşitlikçi ve paylaşımcı bir anlayışla bir araya gelen X, Y ve Z ortaklaşa üretip, birlikte tüketim amacıyla çalışıp çabaladıktan sonra, her biri 3 birim değer üretmişlerdir. Gül gibi yaşayıp gitmek varken, değişen dünya anlayışına göre ekonomik ilişkilerinde X ve Z'nin gözünü para hırsı bürüdüktan sonra, Y'nin ürettiği 3 birimlik değeri alem kalem edip 1 birimini Z, 2 birimini X iç etmiştir. Bu durumda eşitlikçi ve paylaşımcı sistemle, kapitalist sistem karşılaştırıldığında hangisinde toplamda üretilen değer daha fazladır?

1- Eşitlikçi ve Paylaşımcı Sisteme Göre Çözüm:

Eşitlikçi ve paylaşımcı sistemin formülünü yazalım: $X+Y+Z=?$

Formüle göre değerleri yerlerine koyacak olursak: $3+3+3=9$ birim değer üretilmiştir.

2- Kapitalist Sisteme Göre Çözüm:

Kapitalist sistemin formülünü yazalım: $X.(Y+Z)=?$

Formüle göre Y'den çarpılan 3 birim değer, 1 birimini Z, 2 birimini X aldıktan sonra, en son değerler, X=5, Z=4 ve Y=0 olduğundan, yeni değerleri yerlerine koyacak olursak: $5.(0+4)=20$ birim değer üretilmiştir.

Görüldüğü gibi eşitlikçi ve paylaşımcı sistemde 9 birim değer üretilirken, kapitalist sisteme göre 20 birim değer üretilmektedir. Aradaki +11 birimlik değer kapitalist sistemlerde “keş para”, “rant”, “sıcak para” gibi sözcüklerle tanımlanmaktadır. Cin çarpmışa dönen Y'nin sıfırla baş başa kalışından sonraki yüzüne oturan şaşkınlıkla beleren gözlerinden sakınmak için de: “Nazar etme ne olur, çalış senin de olur!” sözü nazar boncuğu ile holdinglerin ısıltılı kapılarına asılır!

Dinlediniz, izlediniz, gördünüz, formül üzerinde rakamlarla denediniz!

Yöndeş Hoca'nız işte buna “Çalıp Çırpmanın Toplum Üzerine Dağılma Özelliği” diyor arkadaşlar.

“Abi böyle bir mantık matematik kurallarla aykırı” diyen çok bilmiş matematikçilere de şunu diyor:

“Peki sizin Küresel Kapitalizminiz toplumun bünyesine çok mu uygun?”

Başkaca da bir şey demiyor.

TÜNAYDIN!

Bakın nerdeyse unuttuyordum!

ÖDEV:

2011 YGS Türkçe Sınavı'nın ÖSYM tarafından internet sitesinde yayınlanan cevap anahtarında; 2-A 3-B 4-C 5-E 6-A; aynı şekilde 10-A 11-B 12-C 13-E 14-A; yine aynı şekilde 34-A 35-B 36-C 37-E 38-A; olduğu ve 15 soruluk bir şifremsi durum Yöndeş Hoca'nız tarafından tespit edilmiş olup, Türkçe testinde daha derinlemesine bir algoritma (Ali Demir deyimiyle) olup olmadığını Kriptoanaliz tekniklerini iyice belledikten sonra test üzerinde “şu şuraya gelse böyle olur, bu buraya gelse şöyle olur” diye çalışınız ve sınava giren arkadaşlarınıza bu durumu acil olarak bildirerek, kamuoyunu yeni bir şifre skandalıyla çalkalayınız!

Sağlıcakla kalın!

YAZAR

Muhammet Akyıldız

1965 Adana doğumlu. 1984 Yılında Siirt Eğitim Fakültesi'ni bitirdikten sonra Kahramanmaraş, Adana, Osmaniye ve İzmir'de öğretmenlik yaptı. 1994 yılında yeniden üniversiteye girdi ve Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ana Bilim Dalı'nda öğrenim gördü. 1998 yılında bu bölümden mezun olduktan sonra Maarif Müfettişi olarak Siirt, Hatay ve Antalya'da görev yaptı ve 15.01.2018 tarihinde emekli oldu. Mesleğinin yanında sanat ve edebiyatın çeşitli dallarıyla (resim, şiir, karikatür) ilgilendi. Şiirleri ve yazıları Varlık, Aykırısanat, Eskişehir Sanat, Anafilya, Şiir Akademisi, Libido, Düşle, Düşünbil, Karşın, İnsancıl, Patika gibi dergilerde yayımlandı ve birçok seçki ve yerel yayınlarda yer aldı. Karikatürleriyle ulusal ve uluslararası bazı sergilere katıldı.

Freud'un duygulanımın doğasına dair içgörüleri çağın
en gelişmiş sinirbilim görüşleriyle uyumludur.

Antonio Damasio

FELSEFE AKADEMİSİ | 2018

BİLİM VE DOĞA FELSEFESİ AÇISINDAN **MODERN FELSEFE I**

Bacon'dan başlayıp, Descartes, Spinoza, Leibniz, Hobbes, Locke, Berkeley ve Hume'a kadar olan dönemin işleneceği seminerlerin detaylarına www.dusunbilakademi.com adresinden ulaşabilir ve kayıt yapabilirsiniz.